Özgür İnsan

sayı 3
ağustos
1972

bir sanayicinin görüşü

DEMOKRASİDE BUNALIM
BÜLENT ECEVİT

osmanlı çağında "oy"

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısında

Ön Kapak Düzeni; Fahri Karagözoğlu

ÖZGÜR İNSAN

AYLIK DERGİ - 1 / Ağustos / 1972 Yıl: 1 Sayı: 3

Sahibi ve Sorumlu Müdürü : ÖNDER SAV

Yönetim yeri;
Esat Cad. 57/8
Küçükesat - Ankara

Tel : 17 14 85

Haberleşme adresi;
P. K. 46
Küçükesat - Ankara

Özgür İnsanın bu sayısı Bilgi Basımevinde basılmıştır.

İlan tarifesi:
Tek Sütun santimi 50 TL.
Tam Sayfa ilan 2000 TL.
Arka Kapak iç sayfa 3000 TL.

ÖZGÜR İNSAN'A ABONE OLMAK İÇİN:

Bir yıllık abone bedeli olan 50 TL. nı bulunduğunuz yerin PTT şubesinden Önder Sav 10078395 sayılı hesaba POSTA ÇEKİ ile göndermeniz ve adınız, soyadınızla birlikte açık adresinizi, hangi sayıdan itibaren abone olmak istediğinizi adresimize iletmeniz gerekmektedir.

Sevgili ÖZGÜR İNSAN Okurları,

Okurlarımız, ÖZGÜR İNSAN'ın ikinci sayısına da, birinci sayısına gösterdikleri ilgiyi esirgemediler.

ÖZGÜR İNSAN'ın üçüncü sayısını hazırlarken, gördüğümüz ilginin, güçlendirici desteğin bizi daha büyük sorumluluklar, yükümlülükler altına soktuğunu belirtmek isteriz. Ülkemizin temel sorunlarının, bu sorunların çözüm yollarının bilincine varmış, özenli, tutarlı, dikkatli bir okur topluluğunun karşısında olmak kolay değildir. Bu, güç bir sınavdır. Bu güç sınavdan başarıyla çıkabilmek için, ÖZGÜR İNSAN'ın her sayısını daha etkin, daha doyurucu çıkarabilmek, ödevlerin herhalde en gücü ama bir o kadar da zevklisi, umutlusu oluyor.

*
* *

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısında ele alıp işlediğimiz sorunların başında «Demokraside Bunalım» geliyor. Gerçekten de, yalnız ülkemizde değil demokratik düzen içinde yaşayan öteki ülkelerde de, -gelişmiş ya da az gelişmiş olsun- zaman zaman bir «demokrasi bunalımı» ile karşı karşıya geliniyor. Bu bunalımın elbette nedenleri vardır. Oluşan bir dünyada yaşıyoruz. Çağdaş dünya hızlı bir gelişimin, oluşumun zaman zaman sarsıntılarını da geçiriyor. Demokratik düzenin bunalımlarına bu nedenle rastlıyoruz. Başyazımızda «Demokraside Bunalım» türlü yönleriyle işlenmektedir. Umarız ki, okurlarımız «Demokraside Bunalım» yazısını okuduktan sonra, «bunalım»ı getiren nedenleri olduğu kadar çözüm ve çıkış yollarını da somut biçimde göreceklerdir.

ÖZGÜR İNSAN, bu sayısında sizlere ilginç bir konuşma sunuyor. Eskişehir Sanayi Odası, bir süreden beri yayınladığı bildiriler, yetkililerin verdikleri demeçler, düzenledikleri raporlarla ilgileri üzerine çekmektedir. Özel kesimin sanayici dalının Eskişehir temsilcileri, ülkemizin kalkınması, sanayileşmesi sorununa, aynı kesimden olanlardan çok daha değişik açıdan bakıyorlar. Bu bakış açısının, bu değerlendirmenin değişikliği de, en çok özel kesimin sanayici dalını şaşırtıyor olmalı. Bu sayımızda Eskişehirli bir sanayicimizle yaptığımız konuşmayı, sanayicimizin sorulara verdiği açık-seçik, ilginç cevapları okuyacaksınız.

Gene bu sayımızda demokrasiye itirazlara karşı demokratın nasıl bir cevap vermesi gerektiğini inceleyen bir yazımız var. Toprak sorununu incelemeyi sürdüreceğimizi geçen sayımızda belirtmiştik. Bu sayımızda yayımladığımız toprak reformuyla ilgili yazımızla sözümüzü yerine getirmiş oluyoruz.

ÖZGÜR İNSAN'ın bu sayısındaki karikatürler «yaz»a ve «dinlenme»ye ayrıldı. Ünlü karikatür ustalarımızın kendilerine özgü bakış açılarından bu konuyu nasıl değerlendiklerini, umuyoruz ki, her birini ayrı bir zevkle seyrederek göreceksiniz.

Geçen sayımızda, eksiklerimizden birinin de «ayın olayları» nı yansıtan bir bölümümüzün olmadığını yazmıştık. Bu sayımızda bu eksiğimizi gidermeye çalıştık. «Ayın Olayları»nda 15 Haziran-15 Temmuz arasında, üzerinde durulması gereken iki önemli olayı ele aldık. Gelecek sayılarımızda hem daha çok olayların yansıtılmasına, hem de dış politika olayları ile önemli kültür ve sanat olaylarına da yer vermeye çalışacağız.

*
* *

ÖZGÜR İNSAN, yalnız bir aylık dergi olarak yayını sürdürecek değildir. ÖZGÜR İNSAN YAYINLARI'nın daha yaygınlaşmasını, daha etkinlik kazanmasını sağlayacı başka hazırlıklarımız da var. Bunları gelecek sayılarımızda okurlarımızın bilgisine sunacağız. Bu sayımızda, ÖZGÜR İNSAN KİTAPLIĞI'nın ilk adımını atıyoruz. Bu konudaki ayrıntılı bilgiyi 64. sayfamızda bulacaksınız. ÖZGÜR İNSAN KİTAPLIĞI, kısa sürede daha da zenginleşecektir.

Saygılarımızla.

ÖZGÜR İNSAN

Demokraside Bunalım

Bülent ECEVİT

Demokrasi ülkemizde düzgün işlemiyor diye kendi toplumumuzu küçümsemenin ve demokrasiyi Türkiye için «lüks» saymanın gereği yok. Çağımızda demokrasi bir çok ülkelerde, demokrasinin beşiği sayılan ülkelerden bile nicesinde, bunalım geçiriyor.

Dünyadaki bunalım elbette Türk demokrasisini de etkileyecek, Türkiye'nin kendi zorluklarına eklenecekti.

HALK YÖNETİME DAHA ÇOK KATILMAK İSTİYOR

Nedendir demokrasideki evrensel bunalım?

Dünya hızla değişirken, demokrasinin kurumları ve kuralları yeterince değişip yenilenememiştir.

Çağımız bir yandan yaygın haberleşme, eğitim ve ulaşım çağıdır; bir yandan da ileri bilim ve teknoloji ve aşırı uzmanlaşma çağıdır. Bir yandan herkesin çok şeyi bildiği, çok şeye akıl erdirebildiği; bir yandan da az şeyi çok iyi bilenlerin fazlasıyle önem kazandığı bir çağdır. Bu çelişkinin yönetimde yarattığı gerilim, özellikle demokratik ülkelerde duyurmaktadır kendini. Demokrasinin kendilerine sağladığı olanakları kullanarak, bir ucundan halk, öbür ucundan uzmanlarla teknokratlar, yönetimi kendi ellerine geçirmek üzere çekiştirmektedirler.

Demokrasideki bunalımın özünde bu çelişki ve gerilim vardır.

Haberleşmenin, eğitimin bu kadar yaygınlaşmadığı, ulaşımın bu kadar hızlanmadığı dönemlerde, demokratik ülkelerin yurttaşları,birkaç yılda bir temsilcilerini seçmekle, kendilerini yönetecek olanları belirlemekle yetinebilirlerdi; devlet işlerine, toplum yönetimine bir ölçünün üstünde karışma yetkisini ve yeteneğini kendilerinde görmezlerdi.

Fakat çağımızda yurttaşlar, toplum sorunlarını eskisinden çok dada iyi bilmekte, olayları çok yakından izleyebilmekte, devlet işlerine daha çok akıl erdirebilmektedirler. Yönetimdeki bozuklukları, toplumdaki dengesizlikleri, adaletsizlikleri gerçek boyutlarıyla görüp değerlendirebilmektedirler. Demokratik özgürlükler ve demokrasinin gereği olan birleşme ve örgütlenme hakkı da, yönetimdeki bozukluklara karşı, toplumdaki dengesizliklere ve adaletsizliklere karşı seslerini yükseltme gücünü yurttaşlara kazandırmaktadır.

Demokraside insanlar artık yönetilenler durumunda kalmağa katlanamaz olmuşlardır. Yönetime daha çok katılmayı istemektedirler. Buna karşılık yöneticiler de, çağımızın yüklü ve karmaşık sorunlarına çözümler ararken, her an işlerine karışılmasından, her an halkın gözetimi ve denetimi altında olmaktan bunalmakta, ellerinde daha çok yetki toplama ihtiyacını duymaktadırlar.

Demokrasideki bunalımın belirtilerinden biri, yöneticilerle halk arasındaki bu yetki çekişmesidir. Kimi yerde bu çekişme yüzünden demokrasi kazaya uğramaktadır.

Demokrasinin kökleştiği ülkelerde böyle kazalar daha az oluyor. Çünkü o ülkelerde yöneticiler sabırlıdırlar ve alçak gönüllüdürler. Yönetimi etkinleştirebilmek için kendi ellerinde daha çok yetki toplayabildikleri zaman, bu yetkilerin kullanılışı üzerinde yoğun ve sürekli denetime ve eleştiriye boyun eğmektedirler. Ellerinde daha çok yetki toplayamadıkları zaman da, demokratik yetki bölüşümü içinde yönetime etkinlik kazandırabilmenin yollarını aramakla yetinmektedirler.

Türkiye gibi demokrasinin yeterince kökleşmediği ülkelerde ise, çoğu yöneticiler bu sabrı ve alçak gönüllülüğü gösteremedikleri için, halkın yönetime katılma yeteneği ve isteği arttıkça, halkın sesini ve yetkisini kısıp «yürütmeyi güçlendirme»ğe kalkışıyorlar. Fakat bu türlü davranış, toplumdan gelen itişin tersine gidiş olduğundan, sürtüşmeyi arttırıyor ve demokrasinin kazaya uğramasını hızlandırıyor.

YÖNETİCİLER HALKIN GERİSİNDE KALIYOR

Genellikle her yerde, fakat özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, halkın seçtiği yöneticilerden bir çoğunun halktan geri kalmaları da demokraside bir bunalım nedeni oluyor.

Eğitimdeki, haberleşmedeki ve ulaşımdaki yaygınlaşma sonucu daha çok bilen ve gören halkın, özgürleştikçe istekleri kabarıyor. Daha iyi yaşama, çocuklarını daha iyi yetiştirme isteği, daha adaletli bir toplum özlemi artıyor. Fakat özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde halk yeterince örgütlenemediği için veya –bir ölçüde örgütlense bile– ekonomik ve sosyal gücünü belirli bir düzeye yükseltemediği için, bu isteklerini, özlemlerini gerçekleştirme yönünde yeterince etkiliyemiyor yöneticileri.

Ekonomik gelişme ilerledikçe güçleri artan büyük iş çevrelerinin etkisi daha ağır basıyor. Siyaset adamları halkın oylarıyla yükseldikleri yerlerde, toplumun üst katlarının çekim ve etki alanına giriyorlar. Birçoğu bu çekim ve etkiden kurtaramıyor kendini; yetkilerinin gerçek kaynağı olan halktan giderek uzaklaşıp kopuyor.

Bu nedenledir ki çağımızda parlamentolar ve hükümetler, sosyal ve ekonomik eğilimleri bakımından, genellikle halkın gerisinde kalıyorlar; halka göre tutucu oluyorlar. Çalışan halkın daha güçlü ve

etkin örgütlerde toplandığı gelişmiş demokratik ülkelerde, toplumun üst katlarının yöneticiler üzerindeki etkisi dengelenebildiği için, öyle ülkelerde parlamentolar ve hükümetler genellikle bir ölçünün üstünde tutucu olamıyorlar. Fakat az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde böyle bir denge yeterince kurulamadığı için, parlamento ve hükümet daha tutucu oluyor. Devlet yönetiminde büyük ağırlık taşıyan bu kurumların ikisi de toplumun iyice gerisinde kalıyor

BAZI İLERİCİ AYDINLARIN TEPKİSİ

Buna karşı toplumun iki değişik kesiminden, ilerici aydınların bir bölümünden ve halktan, değişik tepkiler geliyor.

İlerici aydınlardan bazıları, parlamentoyu, parlamentolu demokrasiyi ve demokratik hükümeti, adaletli kalkınma yönünde değişime ve ilerlemeye engel gibi görüyorlar. Bu engel ortadan kaldırılırsa devrimci atılımlar yapmanın kolaylaşacağını sanıyorlar. O nedenle diktacı eğilimler güç kazanıyor bu çevrelerde.

Diktacı eğilimlerin güç kazanması ise, durumla büyük bir çelişki oluyor. Çünkü bunalımın temelindeki başlıca etkenlerden biri, halkın yönetime daha çok katılma, devleti daha çok etkileyebilme isteğidir; ve bu isteğin yeterince karşılanamayışından doğan yetinmezlik duygusudur. Bir başka deyişle, bunalımın kaynağında, halkın –birçok şeyleri izleyip öğrenme ve sesini yükseltme olanağına kavuşan halkın– daha ileri, daha az dolaylı, daha direkt bir demokrasi özlemi vardır. Daha ileri bir demokrasi özlemi ise, elbette, demokrasi düşmanlığı ile bağdaşmaz, çelişir.

Bu çelişki, kendisine yönetimde daha çok etkinlik kazandıracak daha ileri bir demokrasi arayan halkla, demokrasiye karşı durum alan bir bölüm ilerici aydın arasında, artan bir gerilim yaratıyor. Bu gerilim, giderek, düşmanlığa bile dönüşüyor.

Öylelikle, halk yararına devrim isteyen aydınlardan bir bölümü halkın desteğinden yoksun kalıyor ve gitgide yalnızlaşıp güçsüzleşiyor; halk da, kendisine toplumun üst katında sözcülük ve öncülük edebilecek bir bölüm aydının desteğinden, yardımından yoksun kalmış oluyor.

Kim kazanıyor bu arada?.. Tutucular kazanıyor; sömürü düzenini sürdürmek, devlet yönetimini kendi etkilerinin ağırlığı altında tutmak isteyen varlıklı çevreler kazanıyor. Çünkü, ilerici aydınlarla halk biribirinden kopunca, meydan daha çok tutucu ve çıkarcı çevrelere kalıyor.

HALKIN TEPKİSİ

Demokrasiyi, parlamentoyu, demokratik hükümeti ilerici değişimlere engel gibi gören bazı aydınların niyeti, gerçi, halktan yana bir dik-

ta kurmaktır. Fakat halk, derin görgüsüyle ve şaşmaz sezgisiyle, böyle bir olanağın bulunmadığını; sol diktada bürokrasinin, sağ diktada ise bürokrasiyle birlikte varlıklı çevrelerin kendisini ezeceğini, hem de demokraside ezebildiğinden çok daha fazla ezeceğini; her iki durumda da devletin halkla büsbütün yabancılaşacağını farketmektedir.

Halkın istediği ise, devletle yabancılaşmak değil, bütünleşmektir. Onun içindir ki halktan oy alarak yükseldikleri yerlerde toplumun üst katlarının çekim ve etki alanına giren ve sosyal ve ekonomik gö rüşleriyle veya tutumlarıyla halktan geride kalan yöneticilere, politikacılara karşı, çoğunlukla böyle kimselerden oluşan parlamentonun ve hükümetin tutuculuğuna karşı, halkın gösterdiği tepki, dikta hevesine kapılan aydınların tepkisinden çok değişik olmaktadır.

Halk, yönetimde en büyük yetkileri taşıyan kişiler veya kurumlar kendisinden geride kalınca onlara saygısını yitirse bile; toplumun üst katında bulunanların etkisinden kurtulamadıklarını ve yeteri kadar halka yönelemediklerini gördüğü yöneticilere ve politikacılara, hükümetlere ve parlamentoya kızsa, gücense bile, gene de demokrasiye dört elle sarılır. Çünkü halk, demokrasi yıkılırsa ,demokrasiyle kazandığı oy hakkı elinden alınırsa, yönetimi etkileyebilme olanağından tüm yoksun kalacağını bilir.

Son yıllarda seçimlere doğru kimi köylerin giriş yerlerine «Bu köye politikacılar giremez» diye yazılar asılmasına bakıp da ,o köyler halkının da kendileri gibi demokrasiden soğuduğunu, demokrasiyi istemez olduğunu sanan ve buna sevinen bazı aydınlar çok yanılmışlardır. Bu türlü yazılar, demokrasinin değerini bilen bir halkın, ilgi çekebilmek için; daha doğrusu, politikacıların halka en çok muhtaç oldukları bir zamanda kendini politikacılara karşı naza çekebilmek ve onlar üzerinde ağırlığını duyurabilmek için başvurduğu bir ince ve demokratik baskı yönteminden başka bir şey değildir.

Halkın demokraside gördüğü yetersizliklere, aksaklıklara karşı tepkisi, her şeye rağmen, demokrasinin sınırları içinde kalmaktadır. Halk, demokrasiyi yıkmaya veya demokrasi kurallarının dışına çıkmağa kalkışmamakta; ancak, demokrasinin kendisine sağladığı olanakları değerlendirip zorlayarak, bu rejimi kendine daha yararlı kılmağa uğraşmaktadır. Demokrasi yaşadığı sürece, bunda adım adım başarı da sağlamaktadır.

TUTUCULARIN AYDINLARA TUZAĞI

Toplum sorunlarına halktan yana çözümlerin demokrasiyle bulunamayacağı sanısına kapılarak demokrasiyi yıkma veya sınırlama hevesine kapılan bazı ilerici aydınlar, karşısında bulundukları tutucu ve çıkarcı çevrelerin oyununa gelmekten kolay kolay kurtulamazlar.

Çünkü demokrasiyi istemeyenler, yalnız bu tür aydınlar değildir. Varlıklı ve tutucu çevrelerde, bir ölçünün üstüne vardı mı demokrasiden tedirgin olurlar. Halktaki bilinçlenmenin, ağır ağır da olsa sürekli örgütlenip güçlenmenin ve devlet yönetimini etkileme hatta bölüşme eğiliminin, demokraside ve demokratik özgürlükler ortamında, gitgide arttığını ve kendi egemenliklerini dört bir yandan çevirip yavaş yavaş sınırlamağa başladığını gören varlıklı çevreler ve bu çevrelerle bütünleşen bir bölüm politikacılar ve yöneticiler, bu durumdan huzursuzluk ve kaygı duyarlar.

Bu kaygı, onlarda da, demokrasiyi sona erdirme veya yozlaştırma, kolunu kanadını kırıp etkisiz bırakma heveslerini uyandırır. Bu heveslerini gerçekleştirmek üzere hazırladıkları ince düzenlerin karanlık tuzağına, halktan yana devrim isteyen fakat bunu demokrasiyle bağdaşmaz sanarak dikta hevesine kapılan bir bölüm ilerici aydınlar kolaylıkla düşüverirler.

Türkiye'de demokrasinin son kez uğradığı kaza, işte böyle bir tuzağa düşmenin sonucudur.

TEKNOKRATIN VE UZMANIN ÖNEM KAZANIŞI

Çağımızda demokrasi bunalımının özündeki evrensel çelişkiyi meydana getiren etkenlerden birinin de bilim ve teknolojideki hızlı ilerleme ve bu ilerlemenin ortaya çıkardığı aşırı uzmanlaşma olduğuna değinmiştim. Bir yandan herkesin çok şeyi bildiği, çok şeye akıl erdirebildiği, bir yandan da az şeyi çok iyi bilenlerin fazlasiyle önem kazandığı bir çağda yaşadığımızı belirtmiştim.

Az şeyi çok iyi bildikleri için önemleri çağımızda fazlasiyle artanlar, teknokratlarla uzmanlardır.

Bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi, karar verme durumunda bulunan politikacıların, yöneticilerin, birçok sorunlarda, kendi başlarına sağlıklı seçmeler yapmalarını, geçerli kararlar vermelerini güçleştirmektedir. Onları teknokratlara, uzmanlara, eskisinden çok daha büyük ölçüde muhtaç duruma getirmektedir.

Önemleri gitgide artan bazı teknokratlar ve uzmanlar da,genellikle politikacıları ve bürokratları yetersiz bulmağa, yönetimde daha çok etkinlik kazanma hevesini duymağa giderek bunu kendilerinde bir hak olarak görmeğe başlamaktadırlar.

Bu durumda bir yandan halk, öbür yandan da teknokratlar ve uzmanlar, devlet yönetimindeki etkinliklerini arttırmak için karşılıklı çaba gösmektedirler. Yöneticilerle politikacılarsa bu karşıt çabaların arasında bocalar duruma düşmektedirler.

TOPLUMSAL YARAR VE BİLİMSEL GEÇERLİLİK

Yapılacak politika seçmelerinde genellikle iki unsuru tartmak ve bağdaştırmağa çalışmak gerekir: Toplumsal yarar ve bilimsel geçerlilik...

Demokraside, bir yandan halk, öbür yandan toplumun üst hatındaki güçler, toplumsal yararı kendi açılarından belirlemek ve yönetime benimsetmek isterler; bazı uzmanlar ve teknokratlarsa, bilimsel ve teknik geçerliliği en iyi kendileri saptayabilecekleri için, son sözün kendilerinde olması gerektiğini düşünürler.

Bu baskılar arasında, bilimsel ve teknik geçerlilikle halkın isteklerini ve toplumun gereksinmelerini en iyi bağdaştıran politikalar seçebildiği oranda, başarılı ve halkçı bir gelişme sürecine girilmiş olur ve demokrasinin bunalımdan kurtulması kolaylaşır.

TEKNOLOJİ VE POLİTİKA

Bu konuda Türkiye açısından şaşılacak durum şudur: Türk toplumunun sorunları, henüz, teknokratlara ve uzmanlara fazla ağırlık kazandıracak kadar karmaşıklaşmamış olmasına rağmen, devlet yönetimini teknokratlara ve uzmanlara bırakma eğilimi bazı Türk aydınları ve bürokratları arasında, gelişmiş demokratik ülkelerde olduğundan çok daha belirgindir. Bu eğilim bunalımlı dönemlerde, bir hastalık gibi nüksetmektedir.

Bu hastalığın nedeni, siyasetin ve siyaset adamının toplumdaki yerinin ve gerekliliğinin, henüz ülkemizdeki birçok aydın çevrelerde yeterince kavranamamış olmasıdır.

Bilim ve teknolojideki hızlı ve parlak gelişme, bazı aydınlarımızın gözlerini kamaştırmakta ve onlara neredeyse insanın ve insancıl değerlerin önemini unutturmaktadır. Bilim ve teknolojideki gelişme ne kadar hızlı ve parlak olursa olsun, ne kadar mucizeler yaratırsa yaratsın insanlığa yararlı olduğu ölçüde anlam taşır. Bu gelişmelerin ve mucizelerin insanlara yararlığı ise siyasetin temel konusudur. Hiçbir teknik ilerleme veya olanak, soyut teknik açıdan değerlendirilemez. Öncelikle insanlar açısından değerlendirilir.

Bu ilerlemeler ve olanaklar bir avuç insan yararına değerlendirilirse, sosyal yönü zayıf bir politika seçilmiş olur ve toplumda ergeç tepki uyandırır, bunalımlara yol açar. Geniş halk toplulukları veya tümüyle insanlık yararına değerlendirilirse, sosyal yönü güçlü bir politika seçilmiş olur ve sağlıklı bir gelişme yoluna girilir.

Somut ve açık bir örnekle anlatmak gerekirse:

Teknokrasi çok güçlü bir patlayıcı formülü yaratıp ortaya koyar.

Fakat o formülün nasıl kullanılacağını, teknokrat da asker de değil, politika organları saptar.

Politika organları, o patlayıcı formülün nasıl kullanılacağını, öncelikle bomba yapımından ve satışından servet yapan çıkar çevrelerinin yararını gözeterek saptarlarsa, sosyal yönü zayıf bir politika seçmiş olurlar ve bunalımlara yol açarlar; öncelikle insanlığı ve halkı gözeterek saptarlarsa, insanca ve sağlıklı bir politika seçilmiş olur.

Öncelikle insanlığı ve halkı gözeten politikalar saptanabilmesi de, halkın yönetimindeki ağırlığı arttığı oranda güvenceye bağlanır.

Türkiye'de gerek sosyal bunalımın gerek demokrasi bunalımının başlıca nedeni, bazı avutucu, oyalayıcı veya yöresel konular dışında, önemli siyasal seçmelerin, halktan çok, teknokratlarla uzmanların veya çıkarcı çevrelerin etkisinde yapılmasıdır; halkın yönetime yeterince katılamaması, siyasal seçmelerde, politika saptanmasında, halkın henüz yeterince ağırlığını duyuramamasıdır. Öyle iken, siyasette halkın etkinliğini büsbütün kısmağa kalkışmak, çıkar yol değildir.

Hele bir de «partilerüstü hükümet»ler eliyle siyasetsiz devlet yönetmeğe uğraşmak gibi, olmayacak yöntemler denenince büsbütün çıkmaza saplanılmaktadır.

Teknokrasinin ve uzmanlığın önemi ne kadar artarsa artsın, devlet yönetimini teknokratlara ve uzmanlara bırakmak, «gemiden eniyi gemi mühendisi anlar» düşüncesinden kalkıp yanlış bir sonuca vararak, gemi mühendisine kaptanlık görevi vermeğe benzer.Siyasetsiz ve politikacısız devlet yönetmeyi denemek ise, gemiyi, rotasız, pusulasız ve kaptansız sefere çıkarmak olur.

TEKNOKRAT HALKLA UZLAŞARAK GÜÇLENİR

Bir yandan bilimin, tekniğin, uzmanlığın çağımızda büyük ölçüde artan önemini yanlış değerlendirip, teknokratlara ve uzmanlara devlet yönetimini teslim etmeğe kalkışmak; öbür yandan da bilimin, tekniğin, uzmanlığın kaynağı olan üniversiteleri cendere içine alıp bu kaynağı kurutmağa uğraşmak ise, açık bir çelişkidir.

Fakat bu çelişki kaçınılmazdır. Çünkü teknokratlar ve uzmanlar, kendi başlarına bir siyasal güç olamayacakları için, devlet yönetimi görünüşde kendilerine teslim edildiği zaman bile, yönetime bir ölçünün üstünde ağırlık koyamazlar; önünde sonunda, başka güçler, devleti kesin egemenlikleri altına alırlar; ve kısa zamanda teknokratlarla uzmanların hakkından gelirler. Bazan işi, onları kaynağında kurutmağa kadar da vardırırlar.

Uzmanları, teknokratları, bilim adamlarını herşey sanıp devleti onlara bırakmak ne kadar olmayacak bir işse; onları devlet sultası altına alıp kapıkulları durumuna sokmağa kalkışmak ve öylece yaratıcı güçlerini kırmak da o kadar sakıncalıdır. Her iki tutumda, toplumu ve demokrasiyi bunalımdan kurtarmağa değil, bunalımı ağırlaştırmağa; ilerleme hızını arttırmağa değil, yavaşlatmağa yarar.

Onun için, devlet yönetimine ağırlıklarını koyabilmek isteyen akıllı teknokratlar ve uzmanlar, bunun, halkla uzlaşmaktan ve halkla uzlaşarak halkın egemenliği için uğraşmaktan başka yolu olmadığını bilirler.

HALKIN YETKİSİ KISILARAK BUNALIMDAN ÇIKILAMAZ

Çağımızda halk, yönetime, bir yandan siyaset ve partiler aracılığı ile, bir yandan da başka örgütlerle, örneğin meslek kuruluşları ile. derneklerle, kooperatiflerle, sendikalarla katılır.

Haberleşmedeki, eğitimdeki, ulaşımdaki yaygınlaşma sonucu halkta yönetime katılma isteğinin ve yeteneğinin bu kadar yükseldiği bir çağda, halkın sesini ve yetkisini kısmağa, bu amaçla demokrasiyi yozlaştırmağa, siyaseti etkisizleştirmeğe, partileri halktan koparıp köksüzleştirmeğe ve birleşme, dernekleşme, örgütlenme haklarını sınırlamağa kalkışmak, bunalımın nedenlerine ters düşmek olur; toplumdaki huzursuzluğun artmasına yol açar.

BUNALIMDAN ÇIKIŞ YOLU

Özetlersek, çağımızda demokrasi bunalımı, bir yandan halkın, öbür yandan teknokratlarla uzmanların, yönetime daha çok ağırlıklarını koyma hakkını kendilerinde görmeleriyle, bu isteği duymalarıyla ilgilidir. Bu durumda, bunalıma çözüm bulmanın yolu, halkın da teknokratların da yönetime katılma olanaklarını arttırmaktır; bu amaçla, bir yandan politikacı - uzman bütünleşmesini ve uzmanın halkla yakınlaşmasını sağlarken, bir yandan da yönetimde halka daha çok yetki tanımaktır.

Nitekim genellikle demokratik ülkeler, demokrasi bunalımına bu yönde çözümler aramaktadırlar.

Üniversitelerde huzursuzluk artınca, üniversiteleri baskı altına almak yerine, daha demokratik üniversite kuruluşlarına yönelerek huzursuzluğu gidermektedirler.

Teknoloji ilerleyip de işle işçi arasındaki yabancılaşma bir bunalım etkeni olmağa başlayınca, işyeri demokrasisini geliştirerek bütünleşme sağlamakta ve bunalımdan çıkış yolunu bulmaktadırlar.

Çağdaş bilim ve teknolojinin vardığı düzey, politikacılar için, bazı önemli konularda siyasal seçme yapmayı zorlaştırdıkça, siyaseti etkisizleştirip teknokratlar yönetimi kurmak yerine, politikacı-uzman işbirliğini veya bütünleşmesini gerçekleştirmeğe uğraşmaktadırlar.* Bir yandan teknokratlar yönetimi kurmağa kalkışırken, öbür yandan teknokratları, uzmanları, bilim adamlarını politikanın dışına itmek onlara politikayı yasak etmek gibi tersliklere ise, Türkiye'den başka hiç bir ülkede rastlanmamaktadır.

Gene demokratik ülkeler, halkın yönetim üzerinde ağırlığını yeterince duyuramamaktan doğan huzursuzluğu rejim bunalımına dönüşebilecek ölçüye vardığı zaman, temel hak ve özgürlükleri kısmak

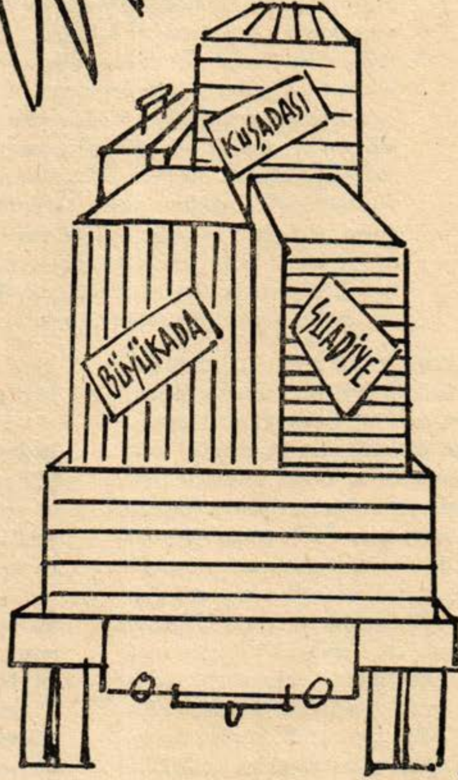
yerine, bütün bütün genişletmek; ve yürütme gücünü bir merkezde veya sınırlı ellerde toplayıp yoğunlaştırmak yerine, daha çok yaygınlaştırıp bölüştürmek yoluna gitmektedirler.

Kısacası, demokrasiyi benimseyen, insan onuruna demokrasiden daha uygun, insan yeteneklerini geliştirmeğe ve insanlığa mutluluk getirmeğe demokrasiden daha elverişli rejim bulunamadığını bilen bütün toplumlar, demokrasideki bunalımdan çıkış yolunu, çağımızdaki hızlı değişim yönünde, bu değişimin isterlerini karşılayacak yönde aramaktadırlar. Demokrasinin kurumlarını ve kurallarını, buna göre yenilemeğe çalışmaktadırlar.

Demokrasideki bunalımı çözmek için, demokrasiden gerilemek yerine, demokrasiyi daha ileri götürmektedirler.

Demokrasi bunalımına, dünyadaki bu genel eğilimin tersi yönde çözümler aramak, Türkiye bakımından da çıkar yol olmasa gerektir.

(*) Bu yolları araştırmak üzere, bilim ve teknoloji politikalarını oluşturmanın ve bunlar üzerinde parlamanto kontrolünü etkinleştirmenin demokratik yöntemlerini saptamak üzere, Avrupa Konseyi, çalışmalara başlamış; bu yıl Nisan ayında Lozan'da bir konferans düzenleyerek, varılan ilk sonuçları "Bilim ve Parlemento" (Science and Parliament) adlı bir broşürle açıklamıştır.

Turhan

Bir Sanayicinin "Ulusal Sanayi" Görüşü

görüşme

Eskişehir sanayicileri uzun bir süredir, Ortak Pazar, yabancı sermaye ve sanayileşme konularında ileri sürdükleri değişik görüşlerle kamuoyunun dikkatini çekmektedir. Yayınladıkları bildiriler, komisyonlara ulaştırdıkları raporlarla, kamu oyunu gerçek kalkınma ve ulusal sanayi anlayışları üzerinde gittikçe daha etkin bir biçimde aydınlatmaktadırlar. Özgür İnsan dikkati çeken bu durumun yurt sorunları açısından aydınlığa çıkması ve nedenlerinin anlaşılması için Eskişehirli bir sanayici ile görüşme yapmayı uygun buldu. Bu amaçla, arkadaşımız Dr. Ahmet N. Yücekök Eskişehirli sanayicileri bir çok yerde temsil etmiş ve sorumluluklar yüklenmiş olan Sayın Mümtaz Zeytinoğlu ile görüştü. Kendisine yurdumuzu yakından ilgilendiren ekonomik sorunlar üzerinde çeşitli sorular yöneltti. Bu ilgi çekici görüşmenin gerçek kalkınma ve ulusal sanayi sorunları üzerinde yapılan tartışmalara katkıda bulunacağına inanıyoruz.

Sayın Zeytinoğlu'nun arkadaşımıza verdiği cevapları aynen yayınlıyoruz.

SANAYİCİLER VE AYRI GÖRÜŞLER

— Genellikle yabancı semaye, montaj sanayii ve özellikle Ortak Pazar konusunda değişik görüşleri olan bir sanayici olarak biliniyorsunuz. Öteki sanayiciler, bu görüşlerinize ne oranda katılıyor? Görüşleriniz onlar arasında ne oranda tasvip görüyor?

— Özel kesim örgütlerinde, bu görüşlerimizde yalnız değil ama, azınlıkla kaldığımız bir gerçek. Örgütlerde temsil edilen görüşlere, sanayici tabanının ne derecede katıldığını, rakamlarla kesin olarak bilmek olanağımız yok. Ama, hiç olmazsa AET konusunda, küçümsenemeyecek bir Sanayici kitlesinin tereddütler içinde olduğunu, kişisel ilişkilerinden biliyorum; bunların içinde Türkiye çapında çok büyük olanlarına, Ortak Pazarda şanslı tek sanayi türümüzde çalışanlara rastlamak mümkün.

Ama sanıyorumki, çoğunluk, bu konuya karşı ilgisiz, ya da tereddütleri açık bir durum takınacak kadar kesin değil. Eğer Türk Sanayicilerinin çoğunluğu katma Protokol'u tam değerlendirmiş ve kesin bir durum almış olsalardı, inanıyorum ki, Katma Protokol bugünkü Katma Protokol olmazdı. Benim, AET yetkilileri ile Türk bürokrat ve teknokratları arasında bugün ortaya çıkan çatışmada, bizimkilerin yenik düşecekleri tahminimde zaten, Sanayici tabanını, birı ölçüde kendilerini yalnız bıraktıkları gözleminin sonucu oluyor.

Katma Protokol koşullar çalışmaya başlayınca, bunların ağırlığını ilkin gerçek sanayiciler anlayacaklar, ve bürokrat ve siyasetçilerimizle birlikte, şu veya bu şekilde, Türk Sanayileşmesini engelleyen bu koşulları ortadan kaldıracaklar.

— Bazı Sanayicilerin Montaja dayanan yabancı sermayeye açılmış ve Batı Avrupa'ya karşı korunma duvarlarını kaldırmış bir Türk Sanayiinin geleceği konusunda iyimser olmaları, nasıl izah ediliyor, bu iyimser tutumu açıklayan bazı objektif unsur ve dayanaklar olabilir mi?

— Bu konuda sık, sık, «Rönesansı kaçırdık bari Ortak Pazarı kaçırmayalım.» «Atatürk bize Batıyı gösterdi.» «AET'ye girmeyip COMECON'a mı gireceğiz?» türünden, klişeleşmiş sözler öne sürülmektedir. Tercihlerinin, gerçek fikir örgüsünü anlamak için, pek kolay olmamakla birlikte demeçlerini bu tür klişelerden arıyacak olursak, karşılaştığımız mantık zinciri, Sayın Sanayi ve Teknoloji Bakanına Aralık 1971'de sunduğumuz bir raporda, her genelleme ve özetlemeğe özgü yanılmalar ve ayrıntılardan ayrılmalarla, şöyle açıklanmıştı:

«Türkiye'nin sanayileşmesindeki kötümser görüş: İç pazarın kurulacak, görece büyük sanayileri, kaldıramıyacak

kadar küçük olduğu, dış pazarda üstün güçteki sanayilerle yarışabilecek sanayileri bizim kuramıyacağımız şeklindedir.

Aslında, bir çok değerli sanayici arkadaşımızla fikir ayrılığımız bu açmazdan çıkış yollarında oluyor. Özellikle AET konusundaki tartışmalarda, billurlaşan birinci görüşte kendi kendine **«Açık Ekonomici»** *diyen görüşte, sanayii dışa karşı koruma araçlarını, önce bir topluluk sonra tüm dünya için bırakmakla, ve bu arada akıllı davranmakla, Türk Sanayiinin sorunlarının çözümleneceğine inanılıyor.*

Böylece: çok büyük sermaye gerektiği zaman dış sermaye bize gelecek, teknolojik problemlerimizin bizim çözümleyemeyeceğimiz kısımlar: katılacağımız üstün teknolojik grubun teknolojisi tarafından çözümlenecek, sanayiimizin rekabet olanaklarını kısıtlayan, ham madde ve ara mamülü dışarıdan ucuzca sağlayıp, bunu, görece ucuz, iş gücümüzle işleyip, bize karşı korunma araçlarını bırakmış yüksek tüketim yüzeyli, katıldığımız pazara, satacağımız ve böylece sanayileşme dolayısı ile kalkınma sorunumuzu çözümlemiş olacağız.»

Kuşkusuz bazı **«Objektif unsur ve dayanakların»** bu görüşün oluşmasına, etki ve katkısı söz konusudur. Daha çok, ithalat imkansızlıkları nedeniyle doğmuş, küçük tüketime dönük, öteden beri kullandığımız deyimlerle **örtülü ithal** ve **örtülü ticaret** olarak gelişmiş bir sanayinin, böyle bir sanayicinin hele yanına yabancı sanayii aldıktan büyük organizasyon olanaklarına dayanarak tekel ya da yarı-tekel niteliklerine ulaştıktan sonra çok özel özlem ve eğilimleri olmasını doğal bulmak.

— Türkiye'nin sanayileşme sorunları ve gelişme süreci içinde Türk sanayicilerine düşen misyon üzerinde, ilgi ile karşılanan görüşleriniz; sizin ve arkadaşlarınızın aydın kişiliklerinize bağlı istisnai bir tutum mudur?

— Bireylerin içinde bulunduğu toplumun, her hangi bir akımını, eğilimini yansıtmayan, ona dayanmayan, tutum vc durumları uzun süre koruyabileceklerini sanmıyorum. Kişilerin, **«aydınlıkları»** belki gerektir ama yeter değildir. Nitekim, bizden **«aydın»** oldukları iddia edilebilecek bazı sanayici arkadaşlarımızın, bizim bulunduğumuz ortamdan farklı ortamda savundukları tutumları da onların **«aydınlıklarıyla»** hiç açıklanamaz.

Bununla, elbette, tutumumuz tabandan gelen bir baskı sonucudur demek istemiyorum; böyle bir şey çok güzel olurdu, ve daha önceki bir sorunuza verdiğim cevapta belirtmeğe çalıştığım gibi bugünkü koşullarda, aşılması güç bir yığın sorun kolayca çözümlenebilirdi. Ama tabandan gelen gelen tepkinin hiç olmazsa bir ölçüde engelleyici kısıtlayıcı olmaması da çok şeye işarettir.

— Bu Anadolu sanayicilerini büyük kentlerin dışa dönük sanayicilerinden ayıran «özlem ve eğilimlerine» mi işarettir?

— Bilinçli bir özlemden söz açmak, belki erken, ama Anadolu sanayicisinin oluştuğu farklı tarihsel, toplumsal ve iktisadi koşullar, eğilimlerini elbette etkiliyor.

— Bu eğilimlerin tezahür biçimleri üzerinde bazı örnekler verebilir misiniz?

— Türk Sanayicilerinin kökenini inceleyen bir araştırma, bu soruya ışık tutması bakımından çok yaıarlı ve ilginç olurdu, bildiğim kadarıyla böyle bir araştırma elimizde bulunmadığına göre, yanılmayı göze alıp kişisel gözlemlere dayanacağız:

Genellikle Anadolu sanayicisi; dışarıyla iktisadi ilişki kurmamış, kuramamış, kurmasına gerek olmayan bir ortamda yetişmiştir, Onun dışarı ile ilişkisinin, gerekli olduğu zamanlar, genellikle müslüman olmayan İstanbul, İzmir... tüccarı sağlamıştır. Sonuç olarak dışarıya doğrudan çıkar bağlılığı yoktur. Batı ile kültür bağlarının görece azlığı da , batı tüketim araçlarına onu daha az özençli yapar, dolayısı ile dışarı ile ilişkilerin üzerine, nerdeyse duygusal bir duyarlılıkla titremez, bilinçlendiğinde, kişisel çıkarlarıyle ulusal çıkarları özdeş değerlendirmesi çok daha kolay olur. Batı kökenli küçük tüketim araçlarının ithalatla değil de bir tür sanayi ile sağlanması sözkonusu olunca, bunlarla yakınlığı ithalatçı tüccardan az olduğu, pazarlama için gerekli organizasyon ve reklâm zorunluluklarını karşılayacak güçte olmadığı için bu sanayileri, ithalâtçıdan dönüşmüş dış ilişkileri kuvvetli sanayiciye kaptırmıştır.

Bu durumda, doğal kaynakları değerlendiren, geniş pazarlama zorunluğu

bulunmayan ara mamüle, niteliği nedeniyle bölgesel olma zorunda olan, ya da dış ara mamûl ve ham madde kaynaklarına çok az bağlı tüketim araçları türlerine yönelmiştir. Bir iki parlak istisnası dışında, sermayeleri birleştiremediği, kredilerden yararlanma olanağını bulamadığı için birim olarak küçüktür.

Bir çıkar çatışması söz konusu olmadığı için bu ortamda montaj sanayiine karşı çıkmaya; dış ilişkileri ulusal çıkarlar açısından bir disiplin altında tutmayı istemeye, sanayileşmenin temel dallara dayalı, gerçek sanayi olması özlemini dile getirmeğe ve hatta kamu iktisadî gücünün Türkiye sanayileşmesinde öncü ve atılımcı güç olmasını önermeye, olanak vermiştir.

HER MARKIN KARŞILIĞI ALIN TERİDİR.

— Batı Avrupa ile ekonomik entegrasyonun bir yönü olan işgücü ihracı, şimdiden Türk ekonomisini etkisi altına almıştır. İşgücü ihracının ekonomimiz üzerindeki olumsuz etkileri, örneğin sanayimiz için gerekli vasıflı işgücünün kaybedilmesinden doğan güçlükler üzerinde pek az durulmaktadır. Türk sanayii bu türden güçlüklerle karşılaşmaya başlamış mıdır?

— Evet başlamıştır. Yetkililerle yapılan her toplantıda, aşağı yukarı bütün sanayiciler bu durumdan yakınırlar. «**Katma Protokol**»da da, bizce bu konu ulusal çıkarlarla bağdaşması zor bir türde işlenmiştir. Biz katma Protokol'u inceleyen, Millet Meclesi 2. Nolu Geçici Komisyon Raporuna ilişkin görüşümüzde, bu konu için:

«*Katma Protokol'un iş gücü hareketleri ile ilgili hükümlerinde de, Türk kalkınmasının üretim ihtiyaçları hiç gözetilmemiş tersine, bu hükümlerde Türkiye'den AET ülkelerine doğru yapılacak bir işgücü akımının teşviki hakim olmuştur. Üstelik bu, en kuvvetli ihtimalle, sanayimizin muhtaç olacağı genç işçilerin akımı olacak (Madde 40), bu işçilerin Türkiye'deki sigorta ve çalışma sureleri, onlara AET'de çalıştıkları zaman bir avantaj sağlamazken, çeşitli AET ülkelerinde geçecek aynı süreler çeşitli avantajlar sağlayacak (Madde 39), kısacası, kalifiye Türk işçileri için yurtta kalıp çalışmak yerine AET ülkelerine göçmek için her türlü sebep mevcut olacaktır. Şüphesiz bugün de, aynı ülkelere çalışmaya giden işçilerimizi zorla önlemek gibi birşey söz konusu olamaz. Biz burada sanayileşmemiz için pek önemli olan bu konuyu, sadece, Katma Protokol'un arkasında yatan temel görüşü ortaya koyacak bir misâl olarak zikretmekle yetiniyoruz*» demiştik.

Yalnız, kanımca işgücü ihracı entegrasyonun bir yönü olduğu kadar, Türkiye'mizin iktisadî durumunun da sonucudur. Duygulanmadan edemiyorum, bağışlayın, aldığı 1000 markın 400'ü ile geçinip 600'ünü buraya gönderen bu yurttaşlarıma dönerlerse ,onlara vereceğimiz iş yok, zorunlu olarak onlar da 2.000.000'u aşkın iş bekleyen arkadaşlarına katılacaklar. Ya 600 marklar da kesilirse, iki yıldır her yetkilinin öğünmek için nerdeyse son sentine kadar verdiği döviz rezervlerimiz ne olacak?

Gerçekçi olursak: daha bir süre işgücü ihracına katlanmamız gerekecek, ama bunu Türk kalkınmasını engelleyemiyecek şekilde yapmamız şart. Her bir markı sarfederken de karşılığının, şıpır şıpır ter olduğunu; o teri alman işçisinin çalışmayacağı koşullarda çalışıp, akıtan adamın, döndüğünde burada da iş istemesinin en doğal hakkı olduğunu hiç aklımızdan çıkartmamamız gerekir.

EN ÖNEMLİ SORUN; İŞSİZLİKTİR

— 1960'tan sonra işçiler için tanınan sendikal özgürlükleri, sosyal hakları ve sosyal güvenlik mevzuatını geri kalmış bir ekonomik yapı için bir miktar «lüks» bulan görüşe katılıyor musunuz?

— Sevimli olmanın yolu bu soruyu «**Kat'iyyen**» diye cevaplandırmak. Ama bence sorun bir evet ya da hayırla karşılanamıyacak kadar karmaşık. Demokratik bir toplumda; sendikal özgürlüklere, sosyal haklara, sosyal güvenliğe karşı olmanın ne olanağı vardır. ve ne akılcıdır: Demokrasiden yana isek, batı uygarlığından yana isek, bu hakların, bu kurumların şaşmaz bir savunucusu olmamız gerekir. . Ama bu kavramlar adına yapılan her şeyin bir dokunulmazlığa bürünmesinin de anlamı yok elbet.

Bence iş mevzuatından yakınmala-

rın temel nedenlerinden biri, devletin en büyük işveren olmasından ileri geliyor; Devlet, daha doğrusu iktisadî devlet teşekkülleri, demokratik, iş kurumlarında «**işveren**» yerini yeterince dolduramıyor. Bir yıl önce yayınlanan bir bildiride, bu konuya ilişkin olarak:

«**İşçi haklarına , grev hakkı dahil, toplu sözleşme hakkı dahil** *saygılı, bu günkü siyasal ve ekonomik düzenimizde bu hakların anlamını kabul etmiş olarak diyebiliriz ki; nerdeyse tüm kamu kesiminde bu hakların kullanılışı anlamını yitirmiştir. Bir öz-denge demek olan bu mekanizmanın işleyişinde kamu iktisadi kuruluşları, genellikle iktisadın dışında nedenlerle tutumlarını tesbit etmektedir.* **Sonuç olarak ücret düzeyi toplu sözleşme; grev ve lokavt düzeyinin dışındaki nedenlerle belirmektedir.** *Bu tutumun sonuçları özel kesim kuruluşlarına da yansımakta ve böylece ekonomik etkenlerin dışındaki etkenlerin yarattığı bir ücret dengesi tüm sanayide, giderek tüm ekonomide ağırlığını duyurmaktadır.*» demiştik.

Ayrıca devletin dışında, bazı, büyük yarı tekel durumunda, genellikle montaj yapılı sanayi de, fiat esnekliği, esas kazancının ara mamul ithalinde olması gibi nedenlerle, nominal ücret artışlarına direnmemektedir. Sonuçta genel ücret düzeyinden, en korunması gereken bölüm, yerli gerçek Sanayici zararlı çıkmaktadır.

Bu konuda, ana sorun, İş mevzuatının istihdam politikası ile ilişkisidir. Sayın Ertuğrul Soysal'ın bir gün dediği gibi: «**Beni esas meşgul eden, iş mevzuatının himayesindeki 1 000 000 işçi değil, iş bekleyen 2 000 000 işsizdir.**»

Siyasallarımızın, Sendika sorumlularının, basının çok az ilgilendikleri işsizlik sorunu, bence Türkiye'mizin en önemli dertlerinden biri, belki de en önemlisi.

Şimdi belki örgütsüz, bilinçsiz oldukları için sorumluları ve ilgilileri pek rahatsız etmeyen, bir baskı unsuru olamayan, işsiz kitlesi, bir çare bulunmazsa, ancak büyük acılarla, büyük fedakarlıklarla, onarılabilecek bir yaraya dönüşecektir. İstihdam sorununun çözümü yalnız iş mevzuatına bağlıdır demiyorum elbet. Ama ikisinin derin ilişkileri ortada.

Bu arada, işveren çevrelerin çıkar sözcülüğü ile pek nitelendirilemeyecek Sayın **Aslan Başer Kafaoğlu**'nun, geçenlerde **Milliyet**'de çıkan bir yazısını anmadan edemiyeceğim: «..*Kim istemez işçinin, memurun, subayın, emeklinin daha iyi yaşamasını? Ama bu uğurda yapılan harcamalar, köylünün işçileşmesine ve kaderini değiştirmesine yardım demek olan yatırımları aksatıyorsa, yatırım fonu bırakmıyorsa, sosyal adalet yerine sosyal adaletsizlik getirir. Böyle bir sosyal adaletsizliğe, kalkınma yolunu kapayan bu harcamalara hatta gerçeğin farkına varınca memur, işçi ve diğer yararlananlar da karşı çıkabilir. Hükûmetler Türkiye'de şu tercihi temelden yapmak zorundadırlar: çalışanları çok daha rahat yaşatmak mı? Yoksa çalışanların durumlarını da düzeltmekle beraber ağırlığı daha çok insana iş verme yolundaki çalışmalara vermek mi?*»

TOPRAK REFORMU KONUSUNDA GÖRÜŞLER

— Toprak meselesini Türk sanayicilerini yakından ilgilendiren bir mesele olarak görüyor musunuz? Toprak reformu ile sanayileşme arasındaki ilişkiler; kaynağı toprak mülkiyeti olan servetin sanayi sermayesine dönüşmesi olanağı üzerindeki görüşleriniz nelerdir?

— Tarımı bugün, en önemli üretim türümüz olduğuna, sanayileşme için gerekli kaynaklar öncelikle tarımdan geleceğine göre «**toprak meselesi**», pek doğal olarak sanayicileri yakından ilgilendirir.

Birinci Erim hükümetinin programına ilişkin görüşümüzde bu konuda:

Kanımızca Tarımda en önemli sorun üretimdir; hiç olmazsa bir süre bütün tedbirlerin; nitelik ve nicelik bakımından tarımsal üretimimizi artıracak yönde olması gereği birkaç bakımdan zorunludur:

a) *Her şeyden önce ülkemizi tahıl ithal etmekten kurtarmak, bu ithalâtın ödemeler dengesinde açtığı yarayı kapat-*

mak için, çok düşük olan dekar başına verimliliği artırmamız gerekir.

b) *Bir süre daha ihracatımızda Tarım ürünleri önemli oranını koruyacağına göre; üretimin tür ve miktar olarak ihraç olanağını en sonuna dek kullanacak nitelikte düzenlemesi gerekir;*

c) *Sanayileşmenin istediği sermaye olanaklarının yaratılması için de tarımsal üretimin artması zorunludur.*

Tarım konusunda üretimin önceliğinin programda yeter açıklıkta belirtilmediği kuşkusundayız. Taraftar olduğumuzu programdan aylarca önce açıkladığımız Toprak Reformu büyük arazi sahiplerinden topraklarının bir kısmı alınarak topraksız ya da az topraklı köylüye dağıtılması şeklinde uygulanacak olursa; Sayın Karaosmanoğlu'nun belirttiği **«araç-gereç gübre tohumluk gibi temel olanakların»** *nasıl* **«göz önünde»** *tutulacağı, bunların etkenliğinin nasıl sağlanacağı israflarının nasıl önleneceği merak konusudur. Korkumuz, en önde üretimi gözetmeyen ve hemen küçük mülkiyete dönüşecek olan bir* **«reformun»** *senelerdir umut bağlanan, ülkemizin hem iktisadi hem toplumsal yapısında düzenleyici sonuçlar verecek* **«reform»** *olamayacağı ve bu konuda son fırsatın da yitirileceği ihtimalidir.»*

demiştik. **«Toprak Reformuna»** ilişkin kişisel görüşlerimin ÖZGÜR İNSAN'ın ikinci sayısında konuyu inceleyen Sayın Dr. Çelik Aruoba'nınkilere yakın olduğunu söyleyebilirim.

Kaynağı toprak mülkiyeti olan servetin sanayi sermayesine dönüşmesinin, en doğru **(belki tek)** yolu: toprak mülkiyetinden sağlanan artık değerin bunu elinde tutan tarafından, Sanayie yatırılmasıdır. **Dolaylı yolların; örneğin toprak reformu sonucu ödenecek tazminatların, sanayi kuruluşları hisse senetlerine dönüştürülmesi gibi «*kestirme*»lerin, «*bir taşla iki kuş vurma*» olmadığı kanısındayım.**

Bu durumda sanayi sermayesine dönüşen kaynağı toprak mülkiyeti olan servet falan değil, (çünkü o, el değiştirmiş de olsa, parçalanmış da olsa yerinde duruyor) doğrudan devletin yatırım olanaklarıdır. Eline, her hangi bir sanayi kuruluşunun, hisse senedi yarı zorla sıkıştırılmış eski toprak sahibinin, ne yapacağını da merak ediyorum, doğrusu. Belki de bu hisse senetleri bir zamanların tasarruf bonoları koşulları içinde ortalıkta dolanıp dururlar.

İNSANI, İNSAN YAPAN ÖZELLİK

— Plânlı ekonomi konusunda ne düşünüyorsunuz? Planın nitelikleri ne olmalı? Devlet ne kadar müdahale edebilir?

— Bu soruya hemen her sanayicinin vereceği kalıp-cevap hazır: «*Ekonominin bir plânda düzenlenmesi gereğine inanıyorum, plân kamu kesimi için emredici, özel kesim için özendirici-güvendirici nitelikte olmalıdır.*» Ama ben izin verirseniz bu kavramların üstünde biraz durmak istiyorum.

Planlama: insanın gelişen olayların, (bizim konumuzda özellikle iktisadi olayların) genel doğrultularında, varacakları noktalarda, şimdiden etkili olabilmek tutkusunun, bunu mümkün olduğu inancının ürünüdür.

Bu tutku ve inanç, insanı insan yapan en belirgin özelliktir belki. Geleceğin bin bir ihtimalinden, bilinemezliliğinden yılmamıştır, sinmemiştir insanoğlu, gelişme kurallarını çözmeğe, sistemlemeğe çalışmıştır, kendini tanrılaştıran bir hırsla, gelecek için seçimler yapmış, bu seçimlere ulaşma yolunda, çözdüğü kuralları kullanmağa çalışmıştır. Bu yolda birçok kereler yanılmış sayısız yenilgiye uğramıştır, ama genel sonuç başarıdır.

Kalkınmanın, kalkınma bilincinin, damgasını vurduğu yüzyılımızda insan, elbette iktisadî olayları, kendiliğinden gelişmeğe bırakamaz, onların, bir yazarın tatlı deyimiyle **«pazar denilen dev sürpriz parti»** içinde kendi kendini düzenlemesini, bekleyemezdi.

Bu bakımdan planlama ile insanoğlu iktisadî geleceğine sahip çıkmıştır diyebiliriz. Elbette sorun geleceği tahmin etmek değil, onu istenen şekilde düzenlemeğe çalışmaktır. Gerçekçi olarak, olanaklarımızı da bilmemiz, iki bin yıl sonralardan şimdilik pek bahsetmememiz gerekir. Bu konuda bir yazarın, hayal

ettiği **«18 inci yüzyıldaki ulaşım»** konusunda, evrensel bir konferansı ilginçtir sanırım: Bu konferansta bütün konuşmacılar, at ırkının islahı, araba yaylarının düzeltilmesi üzerinde uzun uzun tartışırken bir konuşmacı çıkıp **«Bırakın bunları, gelecek kaynayan suyla, mıknatıstadır»** demiş olsa idi nasıl karşılanacağı merak edilirdi doğrusu.

Planlama konusunda bir ana sorun da planlamanın, Demokrasiyle ilişkileridir. Temel seçim olarak demokrasiyi kabul ettiğimize göre, planlamamızın onunla bağdaşmağı gerekir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, bu gerek sorunlar doğurabilir. Çünkü eldeki görece kıt olanaklarla, kısa zamanda ileri noktalara ulaşma çabası, aşırı boyutlarda reformcu eğilimler, ve merkezi otorite özlemi ile sonuçlanabilir. **Bu bakımdan, bazı planlamacıların biraz canını sıksa da, planın demokratik kuramlar içinde oluşması,bu kurumların sürekli ve düzgün denetimine açık olması kanısında olduğumu belirtmeliyim.**

Bence planlamanın **«müdahalesinin»** sınırı da işte bu **«demokrasi ile bağdaşma»** kuralından çıkar. Elindeki araçları, demokratik kurallarla, demokratik kurumları zedelemeden her konuda kullanabilir.

Türk planlamasının etkili olma açısından bir şansı vardır. Bu şans kamu kesiminin iktisadî hayatta, diğer demokratik ülkelerin üstünde, sahip olduğu fayda yatmaktadır. Planlamanın, tercihleri ve önerileriyle kamu kesiminde etkin olması çok daha kolaydır; ama benim kanımca, gerekli ilişkiler (hep demokratik kurumlar içinde) kurulur, iki taraf birbirini anlayacak duruma gelirse, planlama, sert bir çehre takınmadan da, gerçek Türk sanayicisinin girişimleri, tutumları üzerinde de çok etkin olabilir.

ÇATIŞMA SÜRECEKTİR

— Görüşmemize; yabancı sermaye, montaj sanayii ve Ortak Pazar konularıyla başladık. İsterseniz, son zamanların aktüel konusu, AET ile ilgili tartışmalar üzerinde konuşarak görüşmemizi tamamlayalım. Bu konuda sorumuz şöyle: Özellikle «Katma Protokol» tartışmaları sırasında değişik görüşler savunmuş bir sanayici olarak, son günlerde AET-Türkiye ilişkilerinde görülen gelişme ve konunun, yeniden aktüel oluşuna ilişkin bir yorumunuz var mı?

— Hiç yanılma kuşkusu olmadan AET-Türkiye ilişkileri, bugünkü katma protokolla düzenlenmek istendikçe; bitmez tükenmez tartışmalar, sorunlar ortaya çıkacaktır diyebiliriz.

Şimdiki ve gelecekteki tartışma ve sorunların temel nedeni; Katma Protokolun, Türkiye'nin gerçek sanayileşmesiyle çelişik oluşundandır.

Bizler bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu, hep ileri sürmüş ve bir yılı aşan bir zaman önce, TBMM'nin ilgili komisyonuna sunduğumuz raporla **«Batılaşma, kalkınma, sanayileşme ve hatta AET ile entegrasyon yolunda Katma Protokol çok önemli bir engel olarak belirmektedir... Bu bakımdan Katma Protokol bugün yürürlüğe girerse, bir süre sonra işleyemez hale gelmesi çok mümkündür; o zaman kalkınma ve sanayileşme yolunda kaybetmiş olacağımız zaman ve fırsatların yanında AET ile ilişkilerimiz de herhalde bugünkünden çok geri noktalara itilecektir.»** demiştik. Çatışmanın bugünden başlamasının nedeni, 12 Mart'tan sonra bazı bürokrat ve teknokratlarımızın, bütün ağırlıklarını, Katma Protokol'un temelden değiştirilmesi yönünde kullanıp, bu konudaki hükümet politikası üzerinde etkin olabilmelerindendir.

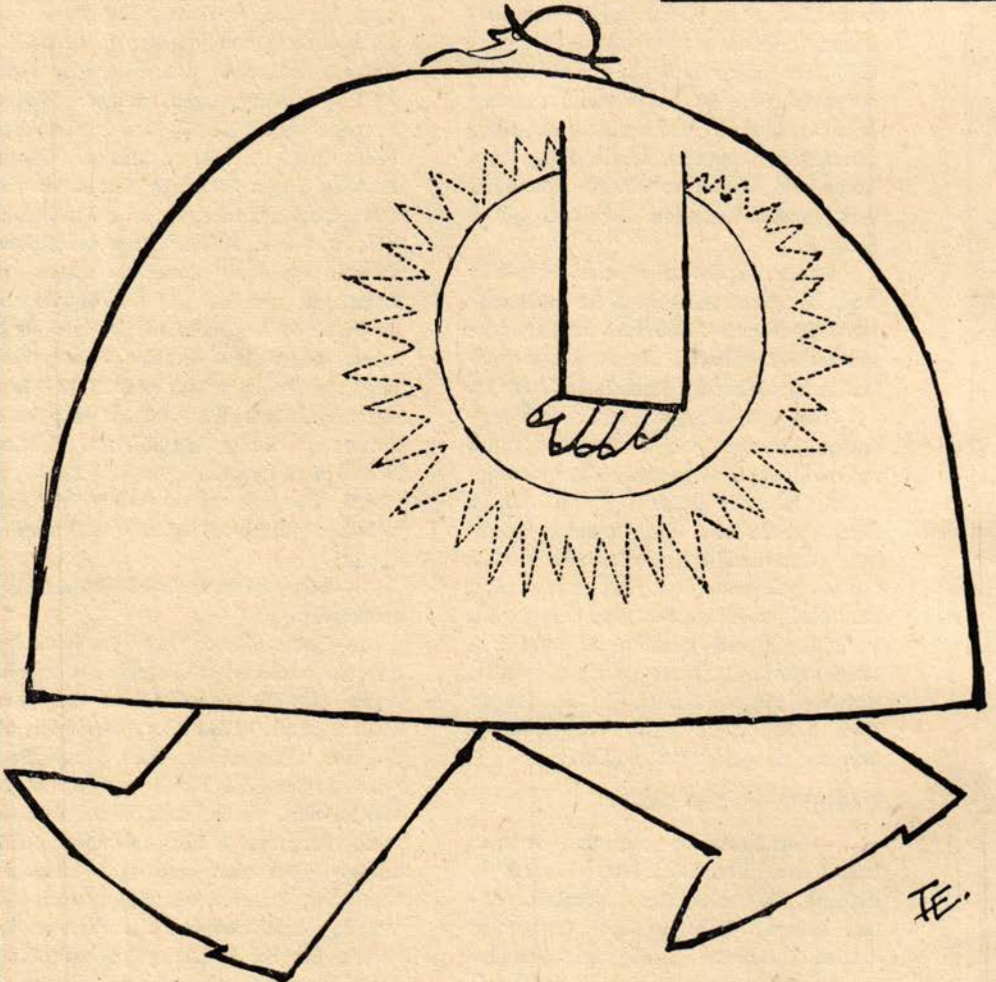
— Sizce bu çatışma ne yönde gelişip sonuçlanacaktır?

—Çok üzülerek ve kendi yanılmamdan en çok kendimin sevineceğini belirterek, ergeç bürokrat-teknokratların bu çatışmadan yenik çıkacakları kanısında olduğumu söylemeliyim. AET Genel Sekreteri Sayın Emil Noel, buralara kadar zahmet edip, demeçler, konferanslar vererek karşısına aldığı **«planlama büro larının»** üstesinden gelecektir. Elbet bu üstesinden gelme, çok diplomatik, batı uygarlığı incelikleriyle ve Türkiye'ye verilecek bir iki tavizle gerçekleştirileceği için, ilk anda açık seçik anlaşılmayabilinir.

Türkiye lehine bir-iki tavizle tamamlanacak, bir Katma Protokol yürürlüğe girse bile, daha önce söylediğim gibi, kalkınmaktan ya da aynı şey demek olan sanayileşmekten vazgeçemeyeceğimize göre, bu gerekle Katma Protokol koşulları, gerçekte, fizik olarak çatışmaya başlayınca elbet, son söz Türk Sanayileşmesi doğrultusunda çalışanların, Türk hükümetinin olacaktır.

Her şeye rağmen, Türk hükümetinin «*Planlama Büroları*» ve ilân edilmek üzere olan «*Yeni Strateji*» doğrultusunda direnerek, bu sorunu bugün çözümlemesi umudunun tüm yitirilmediğini de söylemek isterim.

Ferruh DOĞAN

Demokrasiye İtirazlar ve Demokratın Cevabı

Dr. Ahmet N. YÜCEKÖK

Demokrasilerin eleştirisi, hiç kuşkusuz, demokrasi kadar eskidir. Bu nedenle, halk yönetimini, yönetimlerin en mükemmeli sayanların gelişip artmasına paralel olarak; demokrasiye karşı eleştiri yöneltenler, giderek demokrasi düşmanlığı yapanlar da çoğalmıştır.

Demokrasi eleştirisinin, eski Yunan'da Platon'a kadar dayanan felsefi bir tabanı olduğu bilinmektedir. Günümüzün demokrasi düşmanları, bu tabana, içinde yaşadıkları toplum yapılarına göre, düşmanlıklarını haklı çıkaracak yeni unsurlar getirmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki demokrasi düşmanları ile gelişmiş ülkelerdeki demokrasi düşmanları, mücadelelerini değişik unsurlara dayandırarak sürdürmektedir. Bu yazıda, hangi toplum yapısında olursa olsun, demokrasi düşmanlarının dayanakları inceleniyor. Ve «demokratın mantığı» ile gereken cevaplar veriliyor.

DEMOKRASİ DÜŞMANLIĞININ FELSEFİ TABANI

Platon'dan bu yana demokrasi konusundaki en güçlü ve akılcı eleştiri aşağı yukarı şu çizgide sürdürülmektedir:

Herhangi bir işte etki ve başarı ancak işbölümü esasına bağlı kalınarak sağlanabilir. Buna dayanılarak yapılan öneri her işin, o işin altından en iyi kalkabilecek insanlar tarafından yürütülmesidir. Her insan yetenek ve zeka bakımından farklı olduğuna göre, herkesin kendine en iyi uyan işte görev alması hem teker teker insanların, hem de bir bütün olarak toplumun daha iyi işleyip gelişmesini sağlayacaktır. En zor ve en önemli işler en fazla zeka ve yetenek isteyen işlerdir. Bütün önemli işler, özel yetenek, özel zeka ve özel yetişme koşulları gerektirdiğine göre, hükümet ve devlet işlerinin bu ilkelerin dışında bırakılması için bir neden var mıdır? En yetenekli ve erdemli kişinin daha iyi yapabileceğini teslim ettiğimiz her işte olduğu gibi, neden en güç ve en fazla yetenek isteyen devlet yönetimini, içinde çalışkanların, bilgililerin ve yeteneklilerin olduğu kadar cahillerin, budalaların, bencil ve yetenek sizlerin de bulunduğu halk oyuna teslim etmekteyiz? Devlet yönetimi için, bir yığına söz hakkı tanıyacak yerde en bilgiliyi, en erdemliyi ve en çalışkanı işbaşına getireceğimiz bir yönetim sisteminde, devlet yönetimi açısından en akılcı ve yararlı sonuçları elde etmemiz mümkün olmayacak mıdır?

Demokratik yönetim ilkelerine karşı yöneltilen bu tür eleştirilerin kaynakları eski Yunanlı düşünür **Platon**'a ve onun önemli yapıtı olan «**Devlet**»e kadar uzanır. Devlet yönetimini bu iş için özel bir biçimde eğitilmiş, olağanüstü bilgi ve zeka sahibi sınırlı bir gruba vermek eğiliminde olan bu «**Elitist**» görüş, bu şekli ile, halk yönetimi olan demokrasiye olduğu kadar, doğuşa ve servete dayanan herhangi bir aristokratik yönetim biçimine de karşı çıkmaktadır.

En ufak bir mülklerinin bile olma-

sına izin verilmeyeceği için toplum içerisinde koruyacakları özel çıkarları da olmayacak olan bu uzman yöneticilerin, bu nedenle kendilerini tamamen devlet işlerine verebilecekleri ve devlet yönetiminin böylece kişisel servet yaratma ve çıkar çatışması gibi toplum zararına olan kötü uygulamalardan arınmış olacağı düşünülmekteydi. Ayrıca toplum içinde, bu düşünce türünün gereği olarak, bu erdemli yöneticilerin yerlerini başkalarına kaptırabilecekleri bir iktidar çekişmesinin, daha doğrusu bir **«siyasal»** ortamın bulunmasına da izin verilmeyeceği için, koltuklarından emin olarak çalışabilecek seçkin yöneticilerin, siyasetle zaman kaybetmeyeceği ve iktidarda kalabilmek için de yalan yanlış vaadlerde bulunmayıp doğru bildiklerini yaparak topluma yararlı olacakları hesaplanmaktaydı.

Bugün dünyamızda **Platon** ve onun **«Kral filozofları»** ndan bu yana köprülerin altından çok su geçmiş, toplumlar gelişen teknoloji ile birlikte yeni becerilere, yeni inançlara ve yeni yönetim biçimlerine kavuşmuşlardır. Günümüzde gerçi **Platon** ve onun **«Devlet»** yapıtında biçimlendirdiği **«Özel yetiştirilmiş filozoflar yönetimi»**, toplumların eriştiği uygarlık düzeyinde belki alaycı bir tebessümle karşılanacak ölçüde geçerliklerini yitirmişlerdir. **Ama bu düşüncenin uzantıları ve günümüz koşullarına uydurulmuş yeni türleri, değişik gelişme düzeylerindeki toplumlarda, farklı biçimlerde de olsa, demokrasiye karşı eleştiri ve saldırılarını belki daha da artan bir hırçınlıkla sürdürmektedirler. Bu saldırılar ise iki farklı toplum türünde farklı nedenlere dayandırılmaktadırlar.**

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE DEMOKRASİ ALEYHTARLIĞI

Demokrasi, hiç kuşkusuz en yoğun bir şekilde az gelişmiş ülkelerde eleştirilmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak da bu tür toplumlarda demokrasiyi sağlıklı ve başarılı bir şekilde sürdürecek kurumların, beceri ve yeteneklerin ve siyasal kültürün henüz oluşmamış olması gösterilmektedir. Bu nedenle köksüz ve korunmasız kalan demokrasi bu tür toplumlarda sık sık kesintiye uğramaktadır. Sık sık kesintiye uğrayan demokrasi kendisini yerleştirip, yaşatacak kurumları ve kültürü de kökleştirmeye olanak bulamamakta, bu durumda demokratik yeteneksizlikleri kolayca kullanma olasılığı bulabilen demokrasi aleyhtarları da zaman zaman kendi siyasal görüşlerini toplumda egemen kılabilmektedirler.

Az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda demokrasi ile kaybedilecek zamanın o toplumların gelişme süreçleri için bir lüks olduğunu iddia eden demokrasi aleyhtarları, yapılması gereken işlerde **«halk»** unsurunu genellikle taşınması gereksiz bir yük olarak görürler. Geri kalmış ve çıkarlarının ne yönde olduğunu bilmeyen halk yığınları, bu demokrasi aleyhtarlarına göre sandıktan sürekli olarak gerici ve yozlaştırıcı iktidarları çıkarmaktadırlar. Yine bu demokrasi aleyhtarlarına göre; demokrasi sayesinde halkı kolayca kandırarak iş başına gelebilen **«sandıksal yöneticiler»**, iktidarda kalmanın kolayını, toplum yararına doğru dürüst iş yaparak değil, fakat zavallı halkı yalan yanlış vaadlerle kandırarak bulmaktadırlar. Bu nedenle demokratik sürecin toplumun gelişme hızını kestiğine inanan geri kalmış ülkelerin demokrasi aleyhtarları, halk yararına işleyecek bir yönetimin halkı dışarda bırakacak koşullarını aramakta ve fırsat buldukça **«halksız»** yönetim uygulamalarını gerçekleştirmektedirler. Bu tür ülkelerde halk yararına olduğu öne sürülen fakat halkın denetim ve katkısı dışında işleyecek iktidarlar sık sık işbaşına gelmekte, acil çözüm bekleyen sorunlar, temeli Platon'a dayanan bir anlayış içersinde, teknik adamların ve bilge kişilerin sorumluluğuna bırakılmaktadır.

Platon'un önerdiği ve en mükemmel olarak tanımladığı devlet yönetimi türünde olduğu gibi, az gelişmiş ülkelerin demokrasi aleyhtarları, bilgi ve yeteneğin devlet yönetiminde işleri en çabuk ve yararlı bir biçimde yürütecek unsurlar

olduğuna inandırmaktadırlar. Seçme, seçilme, temsil işlemleri onların gözünde önemli değildir. Sorun, yapılacak işleri bilgileri ve erdemleri sayesinde yürütecek kişileri iş başına getirebilmek ve onları siyaset ortamından uzak tutarak iktidar kaygısına düşürmeden toplum yararına çalıştırabilmektir. Siyasetin olduğu yerde çatışma ve çekişme de olacağından, cahil halkı kolayca aldatabilen siyasiler bu erdemli kişilerin yerlerine geçebilecekler, ya da bu erdemli kişiler verecekleri iktidar savaşında cahil ve bilinçsiz halkın onayını kazanabilmek için kişiliklerinden taviz verme durumuna düşecekler ve yetenekli devlet yönetimi olan asli görevlerini ikinci plana atma zorunda kalacaklardır. O zaman da kendilerine «**yönetici**» olma niteliğini kazandıran dürüstlüklerini, işbilirliklerini kısaca bütün erdemlerini yitirmiş olacaklardır. **Bu anlamda da demokrasi düşmanlığı siyaset düşmanlığından başka bir şey olmamaktadır.**

GELİŞMİŞ ÜLKELERDE DEMOKRASİ ALEYHTARLIĞI

Gelişmiş ülkelerde demokrasiye karşı yürütülen eleştiri ve saldırılar az gelişmiş ülkelerden çok daha farklı bir tabana oturtulmuştur. Bu tür ülkelerde aslında istense de, istenmese de, devlet ve toplum işlerinin yürütülmesi, gelişme yoğunlaştıkça, halk denetiminin ve halk onayının büyük ölçüde dışında kalmaktadır. Bu anlamda, bu gibi gelişmiş ülkelerde demokratik ilkelerden uzaklaşma, demokrasi düşmanlığı yapan kişilerin ya da grupların zoruyla gerçekleşmemekte, fakat toplum yönetimi gelişme ile birlikte kaçınılmaz olarak halk oyunun dışında oluşan denetim ve yönetim merkezlerine kaymaktadır.

Bunun nedeni, gelişme ile giderek farklılaşan ve karmaşık bir bütün haline gelen toplumun sorunlarıyla artık parlamentonun ve halk oyunu temsil eden diğer kurumların gereğince başa çıkamamasıdır. Yoğun iş bölümü ve uzmanlaşma ile parçalanmış bu tür toplumlarda artık birçok sorun doğrudan teknik bilgi ve uzmanlık sayesinde çözümlenmekte, demokratik kurumların, bu kadar karışık ve çok sayıda sorunu çözmeye ne zamanları, ne de bilgileri yeterli olmaktadır.

Böyle bir kalkınma düzeyine geçmiş toplumlarda demokratik yönetim ilkeleri, giderek tiranlığını ilan eden bürokrasinin ve teknokrasinin eline geçmekte, hatta parlamento bile yasama haklarından birçoğunu devlet örgütünün çeşitli kesimlerindeki kurumlara devretmek zorunda kalmaktadır.

Böyle karmaşık toplumlarda, çalıştıkları işlerde yarı otomat hale gelmiş insanlar demokratik denetim ve katılma haklarına da giderek yabancılaşmakta ve kendi kaderlerini, kendilerini en iyi şekilde yöneteceklerine inanmak zorunda bırakıldıkları uzmanların ve teknik yöneticilerin ellerine terk etmektedirler. Gelişmiş toplumların bu yeni türeyen uzman yöneticileri de tıpkı az gelişmiş ülkelerin demokrasi aleyhtarlarının önerdikleri gibi kendi karmaşık toplumlarının yönetimi için yeteneği ve uzmanlığı önermekte, toplum yönetiminde halk oyunu romantik ve yozlaştırıcı bir unsur olarak tanımlamaktadırlar.

Bu anlamda az gelişmiş ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin demokrasi aleyhtarları ülkelerinde türetilmek istenen, ya da ülkenin gelişme koşullarından kaçınılmaz olarak türemiş bu yeni yönetici aristokrat sınıfı benimseme ve savunma bakımından tarihte Platon'a kadar uzanan bir özleme ve siyasal eğilime sahip çıkmaktadırlar. Her iki toplum türünde de halk, artık yönetimde söz sahibi olmadığı fakat kendi adına işlediği iddia edilen bir şirketin kapısında kendine düşecek payı tevekkülle bekleyen şekilsiz ve renksiz bir yığındır.

DEMOKRATIN SAVUNMASI

Demokrasi aleyhtarlarının dayandıkları, hem gelişmiş, hem de az gelişmiş toplum türleri bakımından savundukları siyasal görüş ve felsefi tez; çok önemli ve zor bir iş olan toplum yönetiminin böyle bir yönetimi yürütebilecek ve bütün yeteneklerini bu işe bağlayabilecek nitelikte kişilere verilmesidir. Gelişmiş ülkelerde toplumsal karmaşıklığın böyle

bir yönetimi gerektirdiği iddia edilmekte, az gelişmiş ülkelerde ise gelişmenin çabuk ve kolay koşulu olarak bu görüş önem kazanmaktadır.

Demokrasiye inanan, halk idaresini içtenlikle yararlı ve erdemli bulan kişi demokrasiye yöneltilen bu suçlamaları nasıl cevaplandırabilir?

Diyelim ki bir toplumun seçmek zorunda kalacağı tam bir **«doğru»** ve de o'na yakın doğrular olabilir. Burada doğal olarak tam doğru olan yolun seçilmesi istenir. Bu tam doğru yolu da, anti - demokrata göre; halk ne istediğini bilmeyeceğinden ancak yetenekli ve bilgili uzmanlar gösterebilir.

Demokrat için devlet yönetiminde uzman kullanma kötü ve istenmeyen bir uygulama değildir. Hatta uzman, bir demokrat için gerekli ve yönetimde kullanılması gereken bir unsurdur. Fakat demokratın bu konuda kesinlikle karşı çıkacağı görüş, uzman yöneticilerin devlet yönetiminde mutlak ve denetim dışı iktidar sahibi olmaları görüşüdür. Anti - demokratın, dokunulmazlıklarından ve denetim dışı bırakılmalarından ötürü aristokratlaşmış uzman yöneticilerine karşı, demokrat, savunmasına şu gerçeği dile getirerek başlayacaktır: Demokrasi aleyhtarlarının devlet yönetimini devretmek istedikleri **erdemli uzmanlar** arzu edilen ve öngörülen nitelikleri hiç bir zaman taşımayacaklardır. Böylesine ideal bir yönetici aristokrasisi yaratmak o derece olanaksız olacaktır ki, bütün zayıf taraflarına rağmen demokrasi çok daha erdemli bir yönetim biçimi olarak belirecektir. Çünkü böyle bir yönetici kadronun, yani erdemli uzmanlar kadrosunun, topluma yararlı hizmetler getirebilmeleri için halk denetimi ve katkısından uzak tutulmaları gerektiği savunulmakta, iktidardan uzaklaştırılma tehlikesi duymayan yöneticilerin küçük siyasal çıkarlara alet olmayacakları ve ancak o zaman güven içinde büyük görevlerini yürütebilecekleri öne sürülmektedir. Böyle bir durumda ise demokrat gayet iyi bilmektedir ki, o uzman yönetici kadro ne kadar erdemli olursa olsun ve ne kadar iyi eğitilirse eğitilsin, halkın denetimi dışında bırakıldığı an özel çıkarları gelişmiş bir yönetici klik haline dönüşebilecektir. Toplum adına konuşurken toplumdan tamamen bağımsız olan bu uzman yöneticiler, kendi çıkarlarını da toplum aleyhine kolaylıkla sürdürme olanaklarına kavuşmuş olacaklar, toplumun ise bu gelişmeyi ne denetleyebilecek, ne de frenleyebilecek hiçbir olanağı bulunmayacaktır.

Ayrıca demokrat yine bilmektedirki, halkın denetimi dışında bırakılmış bu uzman yönetici kadrolar toplum aleyhine geliştirilecek kişisel çıkar sahibi olmasalar bile halkın istem ve özlemlerine açılma koşulları ve yöntemleri olmayan anti - demokratik, kapalı bir toplumda, halktan kopmuş oldukları için halk yararına hiçbir uygulamada bulunamayacaklardır. Halkın özlemlerini ve istemlerini kendilerine taşıyacak siyasal bir sistemin olmadığı böyle bir toplumda uzman yöneticiler, uzmanlıklarını sağlıklı bir biçimde halk yararına kullanamayacaklardır. **Sonunda ise her mutlak iktidarın dönüşmüş olduğu gibi uzmanlar iktidarı da, ne kadar iyi niyetli ve iyi yetişmiş olursa olsun, yozlaşacak ve toplum aleyhine dönüşecektir.**

Böylelikle demokrat, domokrasiyi savunmasında şu önemli noktaya gelmiş bulunmaktadır: Halkın denetimi dışında, fakat halk yararına çalışacağı öne sürülen böyle bir uzmanlar yönetimi yukarda belirtilen nedenlerle halk yararına çalışmıyorsa, böyle bir yönetimin gereği ve anlamı yoktur. Kötü olan şey savunulmaya layık değildir. Öyle ise iyi çalışmayacak bir yönetimi ilerde iktidarını kötüye kullanma olasılığı yüksek olan bir ayrıcalıklı insan grubu da savunulmaya layık değildir.

Fakat diyelim ki böyle bir uzmanlar yönetimi elden geldiği kadar başarılı olabildi. Buna rağmen elde edilecek sonuç demokrat için gene tatminkâr olmayacaktır.

Çünkü demokrat yine bilmektedir ki, bir azınlığın mutlak yönetimi, baskı ve tek yönlü güdüm altında ezilen bir toplum türü yaratacaktır. Halkın iktidardan pay almadığı böyle bir yönetim türünde

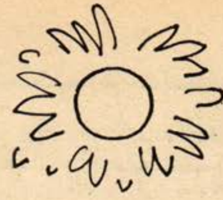
iktidarda bulunanlar halktan mutlak ve karşılıksız saygı ve itaat talep edeceklerdir. Yönetime katılmayacağı için halkın kendine ait görüşleri olmayacak, kendi ekonomik ve sosyal yaşantısına dayandırarak oluşturacağı siyasal eğilimler, yöneticilerin görüş ve eğilimleriyle çatışabileceği için tehlikeli sayılabilecektir.

Böyle bir yönetimde insanlar kendi işlerine, güçlerine bakmak dışında bir varlık gösteremeyecekler, toplumu ilgilendiren konularda düşünmeyecek ve konuşmayacaklar, konuşan ve fikir öneren olursa belki de şiddetle cezalandırılacaktır. Halkın gerek ve talepleriyle beslenmeyen böyle bir yönetim, halktan uzaklaştıkça azalan siyasal gücünü, baskı ve terör uygulamaları ile güçlendirmeye çalışacak, halkın dışında oluşan fakat halk yararına olduğu iddia edilen programların yürütülebilmesi için tek yönlü baskı ve yoğun beyin yıkama yöntemleri kullanılacaktır.

Demokrat, demokrasi aleyhtarlarının özenerek önerdiği uzman yönetici uygulamalarının yürümeyeceğini, yürüse bile bir bunalım ve baskı rejimi çerçevesinde gerçekleşeceğini bilmekte ve **«Erdemli Yöneticiler Düzeni»** ni yukarıda belirtilen tehlikelerin ışığında eleştirmektedir.

Toplumun kaderini bir avuç erdemli azınlığın eline bırakmak demokratın toplum ve düzen anlayışı değildir. Çünkü demokrat en azından insanların, kendi yanlışlarını yapma özgürlüğü olduğuna inanan insandır.

Yalçın ÇETİN

Osmanlı Devrinde Halk "oy"unun Yönetimdeki Yeri

Dr. Musa ÇADIRCI

Osmanlı İmparatorluğunun mutlakiyetçi bir idarî sisteme sahip olduğu, bu düzende halkın herhangibir şekilde idarede söz sahibi olmadığı kanısı yaygındır. Oysa, son yıllarda yapılan araştırma ve incelemeler, durumun hiç de sanıldığı gibi olmadığını ortaya koymuştur. Bu yazıda kısaca Osmanlı sisteminde halkın oyu ile yönetime ne biçimde katıldığını tarihi gerçeklere dayanarak belirtmeye çalışacağız.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunda iktidar; **padişah, sadrazam** ve **şeyhülislâm tarafından temsil edilirdi.** Padişahın yetkileri herşeyden önce «**hanedan**» haklarına dayanırdı. Zamanla saltanat hukuku, ulemanın telkinleriyle «**Tanrı haklarına**» dayanan bir hukuk düzeni olarak kabul edilmiş, özellikle gerileme başlayınca bu anlayış gün geçtikçe önem kazanmıştır.

Osmanlı padişahı devlet işlerinin bütününden sorumlu olmakla beraber, bunların yürütülmesini mutlak vekil olarak kabul ettiği sadrazama devretmiştir. Sadrazam, imparatorluğu şeriat ve kanunnamelere göre idare etmekle yükümlü idi. Şeriatı ilgilendiren hususlarda yine padişahça atanan şeyhülislâmın fetvasını almak gerekiyordu. Böylece iktidar; padişah, sadrazam ve şeyhülislâmla bunlara bağlı yüksek rütbeli kimseler tarafından oluşturuluyordu.

İktidarın halk tarafından denetimi söz konusu olmamakla beraber, padişah, sadrazam ve yüksek rütbeli memurlara karşı bir dereceye kadar murakabenin yeniçeri ocağı ile ulema tarafından yapılması gelenektendi. Yeniçeriler, hükümet idaresinden memnun olmadıkları zamanlar, At Meydanında toplanırlar, hükümetin şeriata aykırı hareketlerini ileri sürerek ulemadan da bir fetva aldıktan sonra sorumlu gördüklerine istedikleri cezaları verdirtirlerdi. Şeriat herşeyin üstünde tutulduğundan, gerektiğinde padişahı da tahtından indirilebilirdi. **Görülüyor ki Osmanlı İmparatorluğunda padişah, Ortaçağ Avrupa'sındaki krallar gibi dilediğini yapmakta serbest olmayıp, asker ve ulema ikilisinin denetiminde imiş gibi bir durum vardı.**

Daha önemlisi, hükümet örgütünün halk tabakalarına doğru uzanan ayrıntıları incelendiğinde, halkın hükümet yönetimine geniş biçimde katıldığını görürüz. Vereceğimiz örnekler gerçeğin böyle olduğunu doğrulayacaktır.

KLASİK OSMANLI DÜZENİ DÖNEMİ
(16. *yüzyılın ikinci yarısına kadar.*)

Devlet yönetiminin denetimi: Osmanlı İmparatorluğunda, bu arada Türkiyede hükümet yönetiminin denetimi yargı organlarına ait kesin kurallı bir yetki idi. Örneğin, beylerbeyinin, sancakbeyinin ya da divanın büyük şehirlere, kasaba ve köylere atadıkları «**Subaşı**»lar yargı organının emrine girerek görev yapıyorlardı. Ayrıca yürütmeyi ilgilendiren bütün işlemlerin geçerli sayılması için yargıcın (**kadının**) hükmü gerekirdi. Padişahın fermanları dahil, merkezden gönderilen emirlerle,

beylerbeyi buyrultuları ve benzeri resmî yazılar önce mahkemede açılır, hazır bulunanlar huzurunda okunduktan sonra mahkeme defterine (*Kadı siciline*) kaydedilirdi. Gerektiğinde kadı da ayrıca istenilenleri halka duyururdu.

Haklaştırma işlemi yanısıra, vergi dağıtımı, noterlerin yaptıkları işlerle hükümeti ilgilendiren sorunların çözümlendiği mahkemenin kendine özgü bir kuruluşu vardı. Devrinde bura için yargı kurulu (*Meclis-i Şer' - Şeriat meclisi*) deyimi kullanılmıştır. Bu terim yargı işlemi yanısıra diğer işlerin tek bir kişi tarafından değil, bir kurul aracılığı ile yapıldığını göstermektedir. Gerçekten her ne kadar mahkeme başkanı olan kadı bağımsız gibi görünüyorsa da uygulamada tek başına değil, bir kurulla karar verdiği, kendisi hariç, kurul üyelerinin halk arasından ileri gelen kişiler olduğu bilinmektedir.

Bir kurul halinde ve herkese açık olarak çalışan mahkemeye hükümet örgütünde görev alanlar dahil, halk her dilediğini şikâyet etme, hakkını arama olanağına da sahipti. Ayrıca, devlet işlerinin de mahkemede herkesin gözü önünde görülmesi, örneğin asker toplanması, vergi dağıtımı hep burada kadının başında bulunduğu halk temsilcileri eli ile yapılırdı.

Halkın yönetime katılması: Osmanlı düzeninde büyük şehirler hem idare ve hem de yargı merkezleridirler. Buralarda hükümeti temsilen merkezden atanan kadı, naib ve sancakbeyi gibi görevliler yanısıra, doğrudan doğruya halkın seçtiği temsilcileri de vardı. Bunlar, mahalle halkınca seçilen «**Mahalle Kethüdaları**» ile şehrin ileri gelenlerince seçilen «**Şehir Kethüda ları**»dır. Şehir yönetiminde Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren vergilerin dağıtımı, asker toplanması ve benzeri hizmetlerin yaptırılmasında halkça seçilmiş olan kethüdaların önemli görevler yaptıklarını bilmekteyiz.

Ayrıca, esnaf ve zanaatkârları temsilen birer kethüdanın bulunduğunu, kethüdaya bağlı bir esnaf örgütünün varlığı da bilinmektedir. Gerek kethüdalar ve gerekse örgütün diğer görevlileri esnaf tarafından seçimle iş başına getirilmekte idiler. Bunlar dışında kır ve çarşı bekçileri de halk tarafından seçilirdi. Köylerdeki durum da şehrin aynısıdır. «**Köy kethüda ları**», «**yiğitbaşı**» ve «**il erleri**» adları verilen ve köyü hükümet nezdinde temsil eden kimseler, hep seçimle bu görevlere getirilirlerdi.

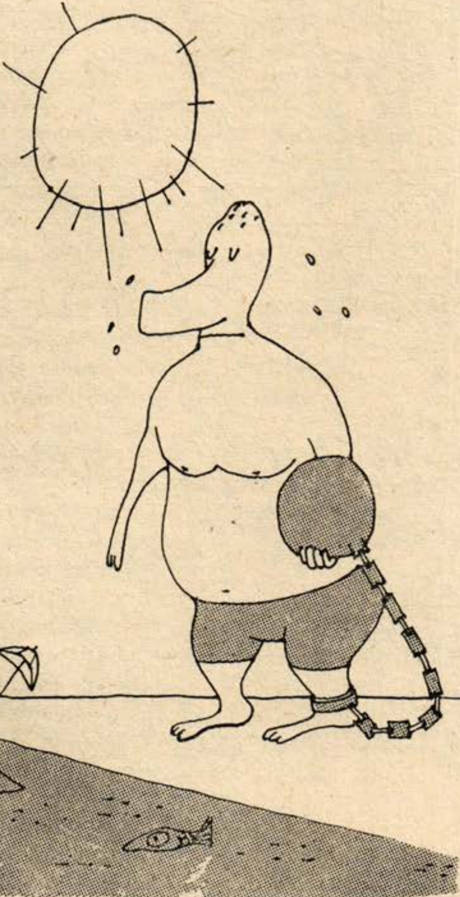
17. YÜZYILDAN TANZİMAT DÖNEMİNE KADAR

Bu dönemde devlet yönetiminin denetiminde bir değişiklik olmamakla beraber, çeşitli nedenlerle kurulu düzenin bozulması sonucu ortaya yeni yeni kurumlar çıkmıştır. İlginç olanı, şehir ve kasabalarda halk arasından çıkmış güçlü kimselerin buralarda yönetimi ellerine geçirmeleri ve merkezî hükümetin de bunlara boyun eğmesidir. Medreseli İsyanlarını takibeden Celâli İsyanları, Zorba Paşalar dönemi ve nihayet âyanların ortaya çıkışı yukarıda kısaca söz konusu ettiğimiz Osmanlı düzenini bir haylı sarsmış olmakla beraber, esas değişmeksizin 19. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

Şehir ve kasabalarda şehir kethüdaları yanısıra hükümet-halk ilişkilerinde aracı olan «**âyanlar**» 17. yüzyıldan itibaren karşımıza çıkmaktadırlar. İleri gelenler arasından seçimle bu göreve getirilen âyanlar, zamanla güçlenerek sancak, bazen de vilayet idarelerini bile tamamen ellerine geçirmişlerdir. Ayrıca «**vücuh-ı memleket**», «**Âyan-ı vilâyet**» ve benzeri adlarla adlandırılan şehir eşrafının yönetimde gittikçe etken olmaya başladıklarını görüyoruz. Merkezden gönderilen emir ve fermanlarda yöneticiler yanısıra bunlara da hitap edilmekte, kendilerinden devlet işlerinin yürütülmesine yardımcı olmaları istenmektedir. Uygulamada bunların gerçekten idarede bir hayli etken oldukları görülmektedir. Şehir ve esnaf kethüdaları, âyan ile birlikte ileri gelenlerin kadı başkanlığında oluşturdukları ve bugünkü belediye meclislerine benzer toplantılarda şehri ve çevresini ilgilendiren kararlar alınırdı. Vergi dağıtımı, narh, şehirlinin diğer sorunları hep bu kurulca çözümlenirdi.

18. yüzyıldan itibaren eyalet ve sancaklarda merkezî hükümetin kontrolü gittikçe azalmış, idare taşrada tamamen yerli güçlü ailelerin eline geçmiştir. Bu dönemde fakir fukaraya yapılan haksızlıklar da iyice artmıştır. Padişahlar, yayınladıkları adalet fermanlarında halkın asayiş ve huzur içinde geçinip gitmeleri için şehir kethüdaları, âyanlar ve diğer aracı durumunda olan görevlilerin mutlaka iyi huylu, becerikli kimseler arasından seçilmeleri gerektiğini sık sık hatırlatmışlarsa da olumlu bir sonuç alınmamıştır.

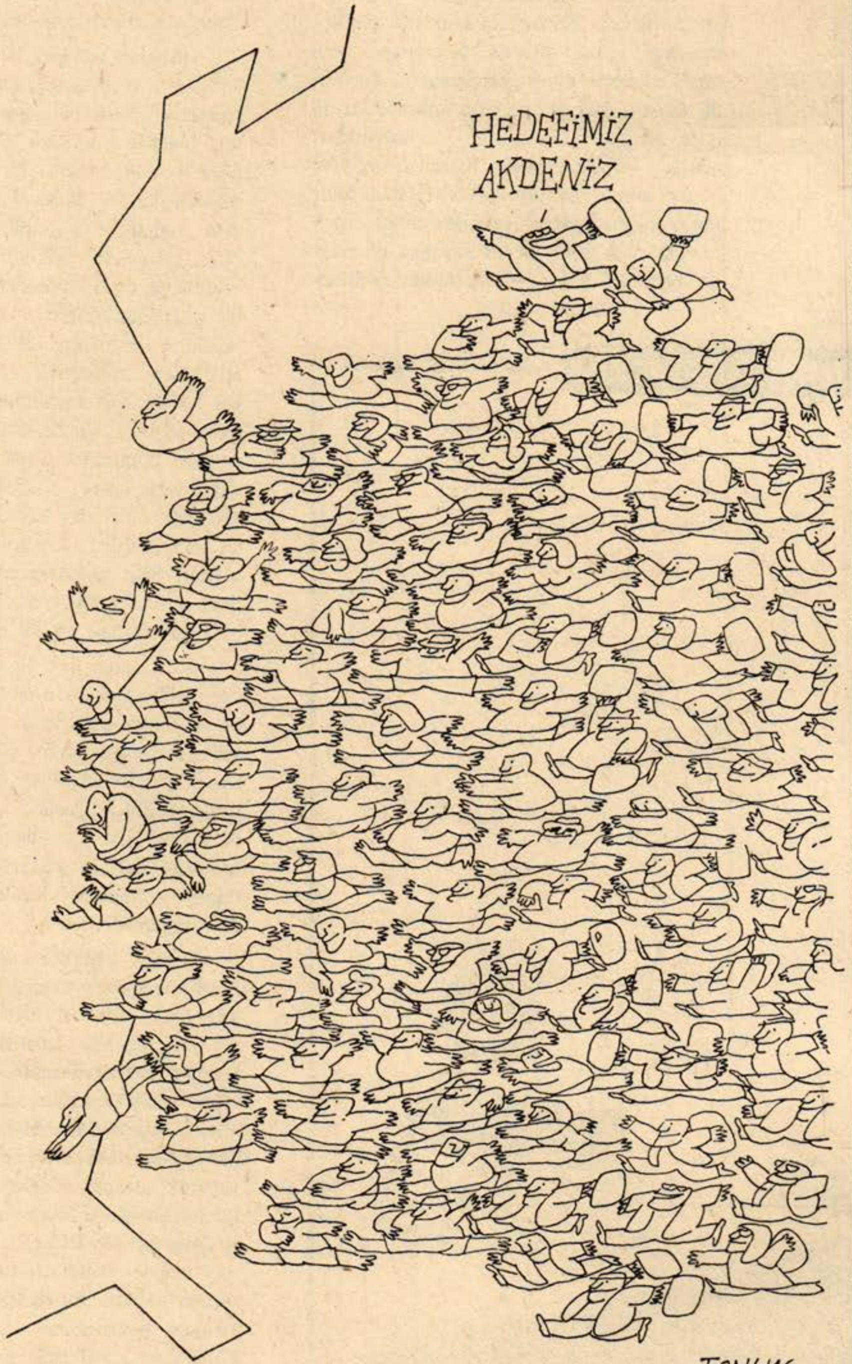
Tayyip İŞÖREN

III.Selim, özellikle II.Mahmut, girişikleri ıslahatın bir gereği olarak merkeziyetçi siyaset gütmelerine rağmen, şehir, kasaba ve köylerde hükümet işlerini yürütmekle görevli memurların bir çoğunu halk'a seçtirmişlerdir. II.Mahmut devrinde ilk defa mahallelerde bugün devam etmekte olan, görev ve yetkileri hiç değişmeyen muhtarlık teşkilâtı kurulmuştur. Muhtarlar doğrudan doğruya mahalle halkı tarafından seçilmekte idiler. Yine vergilerin tek elden toplanması amacı ile **«Memleket Sandıkları»** kurulmuş, **«Sandık Eminleri»** seçimle bu göreve getirilmişlerdir. Ayrıca bugünkü nüfus müdürlüklerinin yaptıkları işlere bakmak için «Defter nazırlığı» teşkilâtı kurulunca nazırlar da seçtirilmişlerdir. Ulaşımda önemli hizmetleri olan **«Kiracıbaşı»** denilen bir bakıma posta müdürü demek olan kimse de halk tarafından seçilmekteydi.

Tanzimatın ilânı ile birlikte teşkil ettirilen vilâyet ve kaza meclislerinin üyeleri de seçimle atanırlardı. Daha sonraları Fransız idare teşkilâtı göz önünde tutularak kurulan belediye ve vilâyet teşkilâtında seçimlere geniş önem verilmiş, 1876 da açılan ilk parlementonun **«Mebuslar Meclisi»** üyeleri, vilâyet meclisleri seçiminde uygulanan kurallarla halk tarafından seçilmişlerdir.

Kısaca, Batı'nın etkisinden önce Osmanlı Devletinde bugünkü anlamda olmasa bile, halk, «oy»u ile devlet yönetimine geniş bir biçimde katılıyordu. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi Osmanlı rejimi sanıldığı kadar sert bir mutlakiyetçi nitelik taşımıyordu. Hele sancak ve kaza idarelerinde hükümet örgütlerinin işbirliği yapmak zorunda oldukları mahallî organlar tamamiyle halkın oyları ile kurulmakta ve işlemekteydi. III.Selim ve II.Mahmut'un peşi peşine yaptıkları reformlarda halkın seçme hakları kısıtlanmak şöyle dursun gittikçe genişletilmiş, sonuç meşrutiyet dönemiyle genel halk oylaması sistemine ulaştırılmıştır.

HEDEFİMİZ
AKDENİZ
TONGUÇ

Ekonomi Dünyası - 1972

Aslan Başer KAFAOĞLU

Eski Hukukda; **hükümlerin değerinden kaybettiğini** *anlatan bir söz vardır. Bu söz, ekonomi kurallarında daha çok geçerlidir. Çünkü yaşamın işleyişindeki değişiklikler elbette hukukta daha geç etkiler yapmaya başlar. Ekonomik yaşam; insan ilişkilerinin en canlı, teknik gelişmeye hemen ayak uyduran, hatta bazan bu gelişmenin hızlanmasında etken olan bir alandır. Böyle olunca da ekonomi bilginleri ve uzmanlarının bu yaşamı anlatmak, açıklamak eski deyimiyle* **«Künhüne varmak»** *için ortaya koydukları kuramlar bazan uzun, bazan da çok kısa sürede değerlerinden kaybederler. Açıkladıkları, ileri sürdükleri ekonomik yaşamda, meydana çıkan sonuçlar; onların ortaya çıkacağını ileri sürdükleri sonuçlardan çok farklı, hatta bunlarla bazan taban tabana zıt olurlar.*

Bugün ekonomide sıkıntısı en çok çekilen, bütünüyle ekonomiyi kavrayan kuramların, okutulan bilgilerin, ekonomik yaşamı açıklamaktan uzak kalmasıdır. Ne yeni **Keynesciler,** *ne* **Kenneth Galbraith, Friedman** *hatta ünlü* **Schumpeter** *gibi kapitalist ekonomiyi, Kapitalist - Liberal yöntemlerle eleştirenler; kapitalist dünyada olup bitenlere, tümü kavrayan açıklamalar, dertlere karşı çareler getiremiyorlar. Bunun gibi marksist kurama katkı yapmak iddiasında bulunan ve gerçekten de bir ölçüde katkıda bulunan* **Monthly Rewien** *okulu* **(Paul M. Sweezy, Paul A. Baran, Huberman, Magdorf v.b.)** *tekelci kapitalizmin ilerleyiş kurallarını tümü kavrayıcı şekilde ortaya koyamamışlardır. Kendileri bile kendi yaptıklarından tam hoşnut değiller.*

Bu yazıda dünyada olup bitenleri anlatarak, ekonomik yaşamda dünyayı tanıtmak isteğindeyiz. İddiamız sadece olanı anlatmaktır. Ama, olanlar karşısında yurdumuz, ekonomimiz için bazı korunma biçimlerini de başka yazılarda ele almak istiyoruz.

> **«Bizi abartma ile suçlayanlar olabilir. Bu bizim kolayca kabul edeceğimiz bir suçlamadır. Gerçek durumu ve anlamıyla hem bilim ve hem de sanatın fonksiyonu abartmadır. Yeter ki abartmalar gerçek olsun, yapmacık ve sahte olmasın.»**
>
> *Paul M. Sweezy*
>
> (Tekelci Kapitalizm adlı kitabının önzösünden)

KİTAPLAR VE YAŞANTI

Ekonomi dünyasında, kitaplarda yer almayan okullarda okutulmayan garip gelişmeler oluyor. Okullarda, *hayat pahalılaşırsa bunun, çalışan kitlelere geçim bakımından yükleri olur ama, işsizlik azalır, ekonomik faaliyet artar* diye öğretilirdi. Oysa şimdilerde *hem hayat pahalılaşıyor, hem de işler durgunlaşıyor*. Durgunlaşmanın İngilizce karşılığı «*Stagnation*» hayat pahalılığının ise, ekonomideki adı «*inflation*». Şimdi İngiltere ve Amerika'da, bizim «*zamane enflasyonu*» dediğimiz hastalığa da bu iki terimi birleştirerek «*Stagflation- pahalılık içinde durgunluk ve işsizlik*» adını veriyorlar. Son yirmi, hele on yılda olanlar ile ekonomi kitaplarının yazdıkları arasındaki çelişki, bu kadarla kalmıyor. Ekonominin yerleşmiş kuralları, tamamen değilse bile büyük kısmı ile artık ekonomik olayları açıklamıyor.

Ünlü Fransız ozanı Paul Valery bir yazısında, «*bu yüzyıl ile, sonuna gelinmiş bir dünya dönemi başlıyor*» diyor. Gerçekten yirminci yüzyılla birlikte, ayrı bir dünyaya girildiği belli oluyordu. Yirminci yüzyıla kadar kıtlık ve bunalımlar insanları yeni geçinecek ada ve kıta par-

çalarını aramaya iterdi. Bulunan «*yeni dünya*»larda, daha doğrusu beyaz derililerin yaşantılarına elverişli hale gelen diyarlarda insanlar bunalımlarını; toplumlar temellerini sarsan dengesizliklelini, hafifletme yolunu bulurlardı. Ama 1900'lere doğru artık, ünlü hikâye kahramanı kaptanın «*deniz bitti*» dediği gibi, dünyanın sonuna gelinmişti. Artık, bayrak dikilecek yeni bir kara parçası kalmamıştı. 1900'lerde başlayan ekonomik hayattaki değişiklikler, ekonomik yaşantının hızlanması şeklinde belirlendi. Birinci dünya savaşı aslında sonuna gelmiş dünyanın, sonuna gelmiş kara parçalarının büyük devletler arasındaki yeniden paylaşılmasını amaçlıyordu. Fakat sonuç aksi oldu, sömürge paylaşılacakken, sömürgelerde bağımsızlık fikirleri doğup gelişmeye başladı. Düşünülen ile rotaya çıkanın birbirinden bu kadar aykırı düşmesi bile sosyal bilim dallarında uğraşanlara dünyanın değiştiğini gereği kadar anlatamadı. Yeni bir düzen, sosyalist düzen kurmuş olanlar da, kapitalist ekonomi ile uğraşanlar da yanılmaktan kurtulamadılar. 1920'lerin son yılları ile 1930'ların başları bocalamalarla geçti. 1933'lerden sonra getirilen «*New Deal*», «*New Economics*» gibi kendini «*yeni*» olarak tanıtan ekonomiler ve davranışlar —doğrusu kısmen de yenilik taşıyorlardı- bunalımlara çözüm getirmiş göründüler.

YENİ DÜNYA YENİ TEORİLER İSTİYOR

Ama İkinci Dünya Savaşı, sömürgelerin milliyetçi ve bağımsızlık güden davranışları, dünyada atom çağının açılması diye dramatize edilen nükleer alandaki teknik gelişmeler, haberleşme araçlarının ve yollarının yoğunlaşması ihtiyar dünyamızı bir derece daha değiştirdi. Bu gelişmelere ayak uyduramayan politikacılar ve modası geçmiş bazı rejimler gibi; 1930'larda kendini «*yeni*» diye ilan eden ekonomik görüşler de çöktü. Yeni bir dünyada eski ekonomik kurallar hiç bir şeyi açıklamıyor. Büyük ekonomi bilgini *John Maynard Keynes*, ekonomik olayların ekonomik kuramları ve fikirleri aşamasının farkına varmıştır ve bunu ekonomistlerin kendi konularında tarafsız olmayışlarına vermiştir. Diğer ünlü bir ekonomist *Paul Sweezy* ise insanların ekonomi alanında fizik ve kimyada olduğu gibi edilgen (pasif) değil, karınca kararınca birer etken olmalarını ortaya sürer. *Nedeni ne olursa olsun, şu gerçektir ki, ekonomik olaylar ekonomi kuramlarının her zaman önünde gitmiştir.* Yani ekonomik yaşantı bir şekle dökülmüş, ondan sonra bu şeklin teorisi yapılmıştır. Merkantilist politika İspanyolların Amerika yollarındaki altın bezirganlığı ile başlamıştır. Onu Merkantilist kuramın izleyişi 75 yıl sonraya rastlar. İngiltere'nin denizlerde İspanyol donanmasını yenişi 1588'dir. O günden sonra, Adam Smith'in tanımladığı İngiliz ticaret kapitalizmi, 1650'lerde de sınai kapitalizm işlemeğe başlamıştır. Adam Smith ve onun gelişmiş şekli olan Ricardo teorileri bundan çok daha sonra ortaya çıkıp yayılmıştır. Kendisini «*New Economics*» şeklinde tanıtan Keynes'ci görüş tam ifadesini «*Genel Teori*» adlı kitapla 1936'da bulmuştur. Oysa bu kitabın yayınından çok önce bir Amerikalı uygulayıcı olan bankacı Eccless ve onun fikirlerini değerlendiren Amerika Cumhurbaşkanı Roosevelt kitabın yazdıklarını daha önceleri uygulamaya başlamışlardı. Keza Alman maliye sihirbazı sayılan Dr. Schachtta Roosevelt uygulamasının bir başka şeklini Alman ekonomi politikasının ilkeleri haline getirmiştir.

Buraya kadar olanlarda kuramın olayları, ekonomik değişmeleri gereği ölçüde inceleyemediğini anlatırken, bu konuda Amerikan ekonomistlerinden Baran ve Sweezy'nin «*Tekelci Kapitalizm*» adlı kitaplarına Sweezy'nin yazdığı önsözdeki bir pasajı ansıdık. Sweezy'ye göre: sosyalist uygulamalarda bugün içinde bulunulan durumun nedeni, bu teorinin kurucusu olan Marx ve Engeles'ten sonra sosyalist ekonomilerin teoriye önemli bir katkı getiremeyişleri ve «*yarışmacı kapitalizmi*» inceleyerek Marx'ın vardığı sonuçların «*tekelci kapitalizm*» döneminde de aynen geçerli tutulmaya çalışılmasıdır.

Ekonomide ortaya çıkan ve uygulayıcılara bir dönemden sonra rehber

olan kuramlar, aslında dış dünyada olanların, ulusal çıkarlar prizmasından geçirilerek değerlendirilmesi sonucu ortaya konulmuşlardır. İngiliz ekonomisti bayan Robinson'un da deyimlediği gibi ekonomik düşünce tarihinin pek değişik gibi görünen belirtilerinin ortak çizgisi budur. *O halde bütün dünyanın hızlı bir değişim içinde olduğu günümüzde ulusal bünyemizi yakındığımız çarpıklıklardan kurtarmanın yolu, yurt ve dünya alanında ne olup bittiğini iyice bilmekten geçmektedir. Ekonomi bilminde, inceleyici ya da gözlemcinin tarafsız olmayışı, işine gelmeyen eğilimleri yok varsayışı, ekonomiyle uğraşanların ve bu bilgi dalının en büyük talihsizliğidir.*

YARIŞ VEYA SAVAŞ GİBİ

Yüzyılımızda ekonomik yarış bir savaş niteliğine girmektedir. Elindeki kozları kullanmayan yenilgiye mahkûmdur. Bu nedenle nasıl Birleşik Amerika, araştırma ve geliştirme giderlerini, «Savunma» ödenekleri arasında, yani kamuya ödeterek, devlet elinden karşılıyorsa, Sovyet Rusya da sanayiin biriktirdiği fonları kapitalist işletme kuralları içinde çiçeklendirip, meyvelendirmektedir. Aslında, ünlü bir Amerikan ekonomi bilgini sayılan John Kenneth Galbraith tarafından da kabul edildiği gibi; *bugünkü üretim teknolojisinin geliştirilmesi fonksiyonu özel teşebbüsün olanakları dışına kaçtığı gibi, yatırıma tahsis edilinceye kadar atıl fonların işletilip dengeye getirilmesini sağlayan bir mekanizma da sosyalist düzen için zorunlu hale gelmiştir. O halde bugün dünya ekonomisinin birinci niteliği «yarışma»* dır. Dünyanın bir ucunda ucuz, iyi ve sağlam mal yapan firma, dünyanın öteki ucundaki benzerini yarış dışı kılabilmektedir. Ülkelerin kaderi de bu yarışın sonucuna bağlıdır. Yarışma sınır, kayıt tanımıyor. Daha da belirli söylersek, teknolojik ileriliğin sağladığı işletme içi ve ekonomik nitelikteki üstünlük, insanoğlunun koyduğu bu sınırlara aldırmayacak kadar güçlü ve çevik... Ortak Pazar'ın üyesi bulunan ülkelere tanıdığı avantajlar, Japon ve hatta Rus sermayesinin ve teknolojisinin Avrupa'ya sızmasına engel olamadığı gibi, İngiltere üye olarak girmeden de İngiliz firmaları Ortak Pazar'da cirit atmaktaydı. Bunun gibi Doğu Blok'unda kurulan pazar da (COMECON) batılı firmaların teknolojisinin Rusya'ya kadar sokulmasına ve karma ortaklıkları kurmasına engel olamadı. Denebilir ki bu yeni değil... Amerikan firmaları savaş sonrasında, Avrupa'da devce yatırımlar yapmıştı. Daha önceleri de Büyük Britanya İmparatorluğu yurttaşları dünyanın her yerindeki şirketlerin hisse senetlerini taşırlardı. Ancak bu karşılaştırma son derece yüzeyden bir benzetmedir. Amerikan ve daha önce de İngiliz sermayesinin dış dünyaya yatırımlarının nedeni sermayeye daha kârlı kaynakları arama yolunda idi ve tek yönlü yani zenginden fakir ülkeye doğru bir nitelik taşırdı. Şimdi ise sermaye hareketleri tek yönlü değildir. Amerikan firmalarının ve yurttaşlarının dışarıya yatırımları kadar da, Batı Avrupa'ya yaptıkları yatırımların yatırımların yıllık miktarı, artık Batı Avrupa'lı firmalar Amerika'da yatırım yapıyorlar. Amerikan firmalarının Batı Avrupa'nın Amerika ve Kanada'ya yaptıkları yatırımlara hemen hemen eş değerdedir. Bunun gibi Japonya hem sermaye ithal etmekte ve hem de ihraç etmektedir. Hatta dünyanın dev şirketlerinin birçoğunun merkezi İsviçre, Avusturya, Hollanda, Lüksemburg'tadır. Buralardan bu dev şirketler dışarıya sermaye ihraç ediyorlar. İkinci ve daha önemli fark ise 1960'lardan sonraki yatırımların nedeni, gelir sağlamak değil, dev firmalarca ticari işletme bünyesine girme yolunda duyulan istektir. Sermaye üstünlüğünden çok teknolojik ve ticari üstünlükten doğmaktadır. Yani 1960'larda başlayan hareketlerin saikinin ticari olmasına karşılık daha önceki hareketlerin saiki mali idi.

SINIRLAR BAHÇE ÇİTİ GİBİ ZAYIF

Yarışma esas olunca, sınırlar gerisinde zayıf yetişen ve kurulan üretim birimlerini yapay (**yani işletme ve ekonominin kendinden gelmeyen,** tedbirlerle korumak ya mümkün olamamakta, ya da mümkün olsa da bu koruma ekono-

miye çok pahalı olmaktadır. Böyle olunca doğru ekonomi politikasının unsurları üretim birimlerinin dünya ölçülerinde (Standart) kurulmasında belirlenir. Konuyu biraz daha açarsak, eskiden ulusal sınırlar içinde bir endüstri yanlış kurulsa da, bunu dışardaki doğru kurulmuş rakiplerden koruma olanağı vardı. Oysa bugün bu koruma, ya imkânsızdır, ya da çok pahalıdır. Bu nedenle ekonomi politikası, teknolojik bilgiye dayanarak kurulacak tesislerin günün koşullarına uygun olarak kurulmasında denetleme yapmaktan geçmektedir. Aslında ekonomisi en liberal sanılan ülkeler bu denetlemeleri yapmaktadır. Ya da, özel teşebbüsünün eline böyle kuruluşlar kurmak için yeterli bilgileri vermektedir. Şu durumda gümrük duvarları, kambiyo sınırlamaları gibi adımlar şeklinde beliren koruma tedbirleri öneminden kaybetmektedir. Onun yerini sağlam üretim üniteleri kurma yolundaki kamu çabaları almak zorundadır. Bu teknik gözlemi şöyle bir benzetme ile anlatalım: Bir anne-baba çocuğunu şu ya da bu tehlikelerden korumak için onu devamlı olarak dış etkilerden uzak tutmaya çalışmaktadır. Bu ekonomi de geçerliliği kalmayan eski yönteme benzer. Diğer bir anne-baba ise, çocuğunun sadece kendi emsalleri arasında geri kalmaması koşullarını hazırlayarak onun hareketlerinde çevreden gelecek etki ve tepkiler içinde yetişmesini sağlar. Aslında birinci çocuk toplum içinde yaşama olanaklarını, anne-babası kendisine sağlayamadığından ne kadar dikkatle yönetilmeye çalışılırsa çalışılsın mutlaka yarışta geri kalacaktır. Üstelik kendisini yöneten güçler, durumu, içinde bulunan kadar bilemediklerinden yapılan müdahalelerin isabetli olması şansı azdır. Diğer çocuk ise karar alma ve eylemde bulunma bakımından fiziksel ve moral bir eksikliği olmadığından emsali içinde ve sadece koşulların gereğinden emir ve talimat alarak, daha isabetli eylem ve karar olanağına sahiptir.

Yarışmanın ekonomiyi her biçimde esas ve ayrıntı olarak şartlandırdığı bir dünyada tekeller ve firmalar en büyük hazırlıklarını teknolojik olarak donanmış olmaya vermektedir. Teknoloji'yi, **-yani üretimde bulunmanın araç, yol ve zincirini-** geliştirme yolunda harcanan para, emek ve imkanlar; her bakımdan sonsuza doğru geliştirmektedirler. Yarışmanın, bunun yanında yarışta geri kalmamanın gerektirdiği büyüme ve nitelik değiştirmelerinin 1972'lerin ekonomi dünyasının en kalın çizgisi olduğu muhakkaktır. Yarışma, kuruluş ve gelişme giderlerini, araştırma giderlerini arttırmakta, o da endüstri ve banka işletmelerini devleştirmektedir. Almanya'daki kimya alanında meydana çıkan birleşme sorunu aslında Japonya'daki dev kuruluşlar ile Amerikan kimya endüstrisinin yarışmada kendilerini geri bırakmaya başladığı görüldükten sonra hızlanmıştır. «*Devleşme*» adını vereceğimiz bünye değişiklikleri bir yandan da mültinasyonal denen kuruluşların yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

DEVLEŞME VE MÜLTİNASYONALLER

Mültinasyonal kuruluşlar ve bunların doğurduğu yeni ekonomik dünya bugün en çok konuşulan ve yazılan konudur. Mültinasyonal ne demektir? Birkaç Ülkenin sermayedarları bir araya gelir de bir ticari (ve elbette sınai) iş kurarlarsa bu işi yapan kurum bir mültinasyonal kuruluştur. Örneğin, İngiliz ve Hollanda'lı sermayedarların kurdukları Shell ile Philips böyle şirketlerdir. Ama 1950'lerden ve hele 1960'lardan sonraki mültinasyonaller artık sırf sermayeleri birleştirmek amacıyla değil fakat bazı ticari kolaylıkları elde etmek için kurulmaktadırlar. Konuya bu nedenle biraz daha eğilelim.

1930'lardan bu yana ülkelerin ulusal ekonomilerini ve paralarının dış değerini (değişim veya kambiyo rayicini) korumak yolunda aldıkları parasal ve gümrüklerle ilgili tedbirlerin yıllar geçtikçe arttığı herkesin bildiği birşeydir. Bu tedbirler dışardan gelen ham ve mamül ürünlerin ulusal sınırlar içine girmesini ya engeller ya da zorlaştırır hale gelmiş, rahatsız edici bir dereceye erişmiştir. **(Tabiî, bu rahatsızlık, dev firmalar tarafından hissedilen bir huzursuzluktur ve tedbirler alanlar ulusal kaderlerini bu kararlarla düzeltmiş olabilirler.)** *Bu durumda dev*

kuruluşlar mal ihraç edemedikleri ülkelere giderek orada yerli sermayedarlarla şirketler kurarlar. Bu şirketlere endüstri kurdurarak, kurulan yeni şirkete ham madde satıp yasaklanan ithalat dolayısıyle meydana çıkan kâr kayıplarını yarı mamûl satışıyla kapatıp; kısmen bazan tamamen kurtarmaya çalışırlar ve kurtarırlar. Gelişmekte olan ülkelerde ithalat kısıntılarını önlemek üzere kurulan mültinasyonal, yani çok milletli şirketler, gelişen ülkelerde de çeşitli şekillerde kurulurlar. Özellikle Ortak Pazar kurulduktan sonra bu bölgenin dışında kalan İngiliz dev firmaları Batı Avrupa ülkelerine olan ihracatlarını korumak üzere bu ülkelerde mültinasyonal firmalar kurdular. Bu o kadar yaygın hale geldi ki, yukarda adı geçen sendikacı Lewinson *«İngiltere'nin Ortak Pazara girmesinin artık önemi kalmadı. Çünkü İngiliz sanayi firmaları Ortak Pazar'ın zaten üyesi olan ülkelerde milli bir firmanın her türlü avantajına sahip olmanın yolunu bulmuşlardır.»* demektedir. Aslında Shell ve Philips gibi eski mültinasyonaller, zaten Ortak Pazar'ın avantajlarından yararlanmışlardı. Diğer İngiliz firmaları da bir veya birkaç ortak Pazar ülkesinde mültinasyonallerle durumu idare etmişlerdir. Şimdi bu örneği gören Japon firmaları da birkaç alanda mültinasyonallerle Ortak Pazar'a giriş yapmaktadırlar. Amerikan firmalarından devce olanları zaten Almanya başta olmak üzere Ortak Pazar ülkelerinin ya hepsine yada çoğunda mültinasyonallere sahiptir.

Mültinasyonallerin sağladığı avantajları Türkiye'den bir örnek vererek açıklayalım: Montaj sanayii geliştikçe, Anadolu yollarında dolaşan kara taşıtları arttıkça, oto lastiği ihtiyacının da arttığını gören Avrupalı ve Amerikalı firmalar, Türkiye'de lastik fabrikaları kurmuşlardır. *Ama bu lastik firmalarının imalatın sadece yüzde 30'unu yaptıkları, kalan yüzde 70'inin dışardan geldiği devlet belgelerinde yıllar yılı ifade edilmiştir. Bu şekilde üç firma Türkiye'nin lastik ithalatının yüzde 70'ini karşılayan bir ithalatı* **(sanayi ham maddesi adı altında)** *gerçekleştirmektedir.* Bu fabrikalar kurulmasaydı belki paylarına bu kadar ithalat düşmezdi.

MÜLTİNASYONALLER VE TÜRKİYE

Mültinasyonel firmaların yurdumuzda en büyükleri ilâç, boya ve bilhassa margarin ve petrol sanayiinde kurulanlarıdır. İlâç sanayiinde her biri mültinasyonal olan Pfizer ve Squib hem de en itibarlı ticaret ve siyaset çevrelerinin yakınları ile Türkiye içinde çok uyruklu birer kuruluş kadrosundadırlar. 1954'-lerde başlayan bu sızma aslında Türkiye' de mültinasyonallerin yeni tipini canlandırmaktadır. Buna karşılık petrol alanında kurulmuş ve çalışan Mültinasyonal'lerin tarihi daha da eskidir.

Petrol alanında bir kartelden söz edildiği hatırlarda olsa gerektir. 1926 da o zamanlar dünya petrol üretiminin **(Rusya dışında)** yüzde 95'ini temsil eden Anglo İranian **(Şimdiki B. P.)** ile, Shell ve Standart Oil of New Jersey firmalarının en yetkilileri İskoçya'da düzenlenen bir sülün avı partisinde dünyaya petrol satışının ve dünyadaki petrol kaynaklarının işletilmesinin yolunu ve yöntemini çizmişlerdi.

Üç büyük dev dünyada her ülkeye kimin ne oranda petrol satacağı konusunda tartışmışlar ve o zaman kimin ne satıyorsa bu oranda birleşmeye karar vermişlerdir.

«As iş» ilkesi denilen bu ilkeye göre Türkiye'de aslan payı Standart Oil adlı petrol devine düşmüştür. Standart Oil sonra bu payını akraba şirket Mobil'e devretmiştir. 1954'te petrol kanunu çıkarılıp yabancı kuruluşlar, hatta milli kuruluşlardan daha çok korunmaya başlandıktan sonra tesis edilen Mersin Ataş Rafinerisinde bu anlaşma oranları gözetilmiştir. *Aslan payını yine yüzde 37 ile Mobil almış, onu Shell yüzde 31 ile izlemiş ve yüzde 13 de BP'ye kalmıştır.* Ancak gerek Mobil ve gerekse Shell ve BP petrol kanunundan önce de Türkiye'de Türk ortaklarıyla kurulmuş satış şirketlerine sahiplerdi. Bu anlamıyla bu şirketler İkinci Dünya Savaşı öncesi Mültinasyonal tipidir. Böyle bir mültinasyonal kuruluş örneği de Nestle adlı İsviçre

çukulata fabrikasının Türkiye'de kurmuş olduğu teşebbüstür.

Savaş sonrası Türkiye'ye giren ve ulusal hayatımızı en çok etkileyen Mültinasyonal kuruluş, şüphesiz halk arasında VİTA diye tanınan Türk Ünileverdir. Bunun gibi Alman BASF, İngiliz BMC, Alman Man ve Amerikan Chrysler, İtalyan FİAT, Fransız Renault firmaları da yurdumuzda önemli mültinasyonaller kurmuşlardır.

Gelişen ülkelere sızma yolu ticari alanda sadece mültinasyonallerden geçmez. Montaj firmaları da bunun bir diğer yoludur. İlerde gelişen ülkelere ait temel sorunlara değinirken bu konuyu ayrıca ele alacağız. Burada mültinasyonallerin yönetim mekanizmasına bir göz atarak konuya son vereceğiz.

Mültinasyonaller girdikleri ülkenin milliyetinde, hukuki bir statü içindedirler. Bu tabiidir. Çünkü kambiyo, kota ve günlük kolaylıkları hedef tutmuştur. *Ancak milli olan sadece resmi statüdür. Emir ve kumanda dışardan gelir ve bir tek merkezden gelir. Hangi ülkedeki kuruluşun ne üreteceğine, ne miktarını o ülkede yapıp, ne miktarını dışarda yaptıracağına merkez karar verir.* Dışarda yapılan parçaların ne miktarının hangi ülkelerde yapılacağına da yine merkez karar verir. Üretilecek malın modeline, tesisin teknolojisine merkez karar verir. Fiyat politikasına merkez karar verir ve o şekilde karar verir ki kârlar, vergisi az olan ülkedeki kuruluşta kalsın. Peki merkez nerededir? Bazı hallerde hukuki merkez ile asıl merkez de farklıdır. Büyük Alman ilâç firmaları kârlarının vergilerini azaltmak için İsviçre'ye veya -daha iyisi- Lichtestein'a merkezlerini kaçırmaktadır. Bazı İngiliz mültinasyonalleri ve hatta Amerikan firmaları Ortak Pazar'ca konulan sınır ve kayıtlamaları aşmak için merkezlerini Ortak Pazar içine almaktadırlar.

İPLERİN UCU DAİMA DIŞARDA

Mültinasyonallerin her ülkede yerli idari ve teknik personel kullanması tabiidir. Fakat ipler daima genel merkezden gelmiş mültinasyonalin kendi ilk milliyetinden (**Mesela Shell'de Hollandalı veya İngiliz**) olan kişinin elindedir. İçten şube niteliğindeki bu mültinasyonaller fiyat ve üretim politikasıyla merkeze sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Onların ekonomik sultası altındadır. Ama yine de o ülkedeki işadamlarına genel dağıtıcılık ya da ortaklık şeklinde pay dağıtılarak o ülkenin siyasal ve idari hayatında nüfuz kazanır. *Ülkemizde çevremize bir baksak her büyük işadamının bir mültinasyonalin koruduğu kişi olduğunu hemen görürüz.*

Mültinasyonallerin, yurt içindeki ağırlıkları ekonomik bakımdan akıllara durgunluk verecek kadar büyüktür. Mesela sadece üç lastik fabrikası ile Ünilever, Shell, Ereğli Demir Çelik ve Mobil'in cirolarını ve kârlarını toplayan, ülke ekonomisindeki tuttukları paya hayret edersiniz. Türkiye'de bunu devlet genel cirosunun en az yüzde 30*'u civarında tahmin etmekteyiz. Bu oranlar İsviçre, Avusturya gibi ülkelerde yüzde* 65*'e kadar fırlar.*

Mültinasyonal formülü adı altında, bütün engeller değilse bile engellerin çoğu bertaraf edilebilmektedir. Ve yine bunlar yüzünden ekonomik dünya anlaşılması son derece zor hale gelmiştir. Bazı hallerde mesela bir Amerikan firması Amerikan mallarına boykot eden bir ülkeye üçüncü bir ülkeden ihracat yapıp bu tedbiri tesirsiz hale getirebilmektedir. Hatta tekrar Amerika'ya mal ihraç edip, para kazanan Amerikan mültinasyonalleri vardır.

Yarışma, büyüme ve ulusal politika engellerini aşmak için mültinasyonalleşme bugünün ekonomisinin en göze batan çizgileridir.

Toprak Reformu ve "Düzenli İşletmeler"

Ahmet İSVAN

Kamuoyunun baskısı ile, artık Türkiye'de toprak reformuna karşı gözüken kalmadı. Şimdi sorun başka biçimde ortaya çıktı. Herkes toprak reformuna taraftar ama, nasıl bir toprak reformuna? Yeni durum, kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. Çünkü toprak reformundan farklı şeyler anlayan kişilerin «Toprak Reformu» deyimi etrafında birleşmeleri, ya da birleşmiş görünmeleri, reformun geleceği için aldatıcı bile olamayan bir iyimserlik görüntüsü yaratmaktan öteye gidememekteydi. Yakın zamana kadar çeşitli meslek kuruluşları ve siyasi partiler, toprak reformuna taraftar olduklarını söylüyor, arkasından «fakat» diye başlıyorlardı. Bunu izleyen düşünceler, çoğu kez, birbiriyle bağdaşmaz görüşler olduğu için de hemen bütün önemli kuruluşların reforma taraftar olduklarını açıklamaları, bir fikir beraberliği değil, sadece bir deyim beraberliği olarak havada kalıyordu.

Bu nedenle, artık toprak reformunun belirli ilkelerine aydınlık getirecek açıklama ve tartışmalara ağırlık vermekte yarar görüyoruz.

DÜZENLİ İŞLETMELER SORUNU

Alan, iklim, sulama durumu ve toprak verimliliği ölçülerine göre, bir aileye bırakılabilecek olandan daha fazla alan kaplayan ve bölgesinde örnek teşkil edecek kadar yüksek verim sağlayan özel tarım işletmeleri, diğerleriyle aynı ölçüler içinde kamulaştırılacak mıdır, yoksa bunlara , sağladıkları üstün verimden dolayı, ayrıcalık tanınarak, kamulaştırma dışında kalabilecek yüzölçümü, bu gibi düzenli işletmeler için daha yüksek tutulacak mıdır? Daha ileri bir ifade ile, toprak reformu düzenli işletmelere de dokunacak mıdır?

Kuşkusuz, düzenli işletmelere el sürmemek toprak reformunun esas sosyal amacıyla çelişir. Çünkü toprak reformundan sosyal alanda beklenen çok sayıda topraksız insanın ve az sayıda büyük toprak sahibinin bulunduğu kırsal bölgelerde, toprak sahiplerinin, topraksızlara karşı ölçüsüz sosyal ekonomik ve politik üstünlüğünü önlemektir. Bu açıdan bakınca sahibine zaten ölçüsüz ekonomik ve politik üstünlüğü sağlayacak kadar büyük toprağın, üstelik bir de düzenli işletildiği takdirde üstünlük sağlar olmaktan çıkmayacağı besbellidir.

Ne var ki, toprak reformu yalnız sosyal amaçlı değil, sosyal ve ekonomik amaçları bağdaştırması gereken tedbirler dizisidir. Kalkınma zorunda olan ülkemizde, tarım sektörüne, yatırım kaynağı sağlama, halkın satın alma kapasitesini yaratma, yiyecek üretme ve sanayiye ham madde yetiştirme gibi önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin hepsi, tarımsal üretimin çoğalmasına bağlıdır. Sadece sosyal açıdan bakılarak düşünülen tedbirler, ülkeyi en önemli sektöründe bir verimsizliğe ve kıtlığa sürüklerse, bu sonuç, her türlü reformu önleyici kesin bir çaresizlik doğurur. Onun için, toprak reformunun ülkenin endüstrileşme olasılığını sınırlayan hatalı tedbirler ağına düşmeden yapılmasında hassasiyet göstermek yerindedir. Birçok reformcu kişi ve kuruluşun düzenli işletmelere dokunulmamasını savunması, kuşkusuz, tarımsal verimi azaltma endişesi ve ekonominin bağışlamaz kuralları karşısında tedbirli olma bilincinden doğmaktadır.

Toprak reformu ile tarım sektöründeki bozuk düzeni değiştirirken, geçici bir süre için bile olsa, mevcut bozuk düzeni de işlemez hale getirerek tarımsal üretimin azalması tehlikesini, bu konularda tercihlerimizi sınırlayıcı bir unsur olarak kabul etmemek hata olur. Ne var ki, Türk tarımının bugünkü teknik ve verim düzeyinde, başarılı bir toprak reformu

uygulaması ile tarımsal üretimi o kadar çok arttırmak olanağı vardır ki, çok az sayıda büyük toprağa yerleşmiş düzenli işletmenin bölünmekle verim kaybına sebep olunacağı tezi, bir an için kabul edilse bile, -ki bu çok tartışılabilir bir tezdir- bu kayıp büyük çoğunluğu teşkil eden düzensiz işletmelerin reformla düzenli hale gelmesi sonucu sağlanacak verim artışı yanında önemsenmeyecek kadar azdır.

Şayet başarılı bir toprak reformu yapacaksak, bugün çok verimsiz olarak işletilen ve büyük çoğunluğu sağlayan topraklarda önemli verim artışı sağlayabilmeyi göze alıyoruz demektir. Bunu sağlayacağımıza güvenemiyorsak, yani reform sonucunda bugünkü az verimli işletmelerin reformla verimli hale gelmelerini sağlayacağımıza güvenemiyorsak reforma hiç teşebbüs etmemek gerekir. Reform ancak böyle bir verim artışını sağlayacak düzen ve örgütlenme yapılabileceğine güvendikten sonra imkan dahiline girer. Yoksa reform, yukarda değindiğimiz ekonomik etkenler tarafından zaten o kadar kesin bir biçimde önlenir ki, artık ortada ne reform kalabilir, ne de düzenli işletmelerin kapsama girme sorunu.

Mademki toprak reformu büyük çoğunluktaki verimsiz işletmeleri zaten verimli duruma getirmeyi kapsayan tedbirler dizisidir, mademki zaten topraklarımızın verimsiz işletilen çoğunluğunu reform gereği verimli hale getirmek mecburiyetindeyiz, o halde çok az sayıda olan düzenli ve büyük işletmenin bölünmesinden doğması mümkün, fakat bizce muhtemel olmayan verim azalmasından korkarak, reformun temel sosyal amaçları bakımından önemli mahsurlar doğuracak bağışıklıklar, reformun özüyle çelişir hükümler getirmemek, düzenli işletmelere de aynı ölçüler içinde kamulaştırma hükümlerini uygulamak gerekir.

Yalnız, bir aileye bırakılabilecek toprak boyunu saptarken, aşırılığa kaçıp bunu yakın geleceğin tarıma getireceği gelişmelere gözlerimizi kapatarak, artacağında hiç kuşku olmayan mekanizasyonu olanaksız duruma düşürecek kadar ufak tutmamak gerekir. Ama bu boy, makul bir gelecek için gelişmeleri sınırlamayacak kadar geniş tutulduktan sonra, ayrıca verimli işletildiği için daha da büyük olmasına izin verilmemelidir.

Buraya kadar savunduğumuz düşünce, Türkiye'de toprak reformu ile tarımsal verimin bugünküne oranla çok arttırılabileceği varsayımına dayanmaktaydı. Bu varsayımı kuşku ile karşılayacakların azımsanmayacak sayıda olacaklarını biliyor ve bu konunun toprak reformu anlayışına yeni bir boyut kazandıracağına inanıyoruz. Onun için Türkiye'de bu amaca yönelmiş başarılı bir toprak reformu ile tarımsal ürün artışı sağlamak olasılığını, rakamla göstermek gereğini duyuyoruz.

Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, çoğu tarımda en üstün verimli alan, 20 OECD ülkesinde alınan yedi önemli tarım ürününün verimi, mukayeseli şekilde çıkartılınca (Agricultural Statistics 1955-1968 OECD, Paris 1969) Türkiye' de hektar başına verimin bütün OECD ülkeleri ortalamasının, buğdayda yüzde 59, arpada yüzde 50,4, yulafta yüzde 57,7, mısırda yüzde 32,5, pirinçte yüzde 76,6, patateste yüzde 57 ve şeker pancarında yüzde 93,2'si olduğu görülür. Yani şeker pancarı üretiminde birim alandan OECD ülkeleri ortalamasına eşit verim alırken, belirtilen diğer tarımsal ürünlerde OECD ortalamasının genellikle yarısına yakın, mısırda ise üçte bir kadar, verim almaktayız.

OECD ÜLKELERİNDE ALINAN HEKTAR BAŞINA ÜRÜN VERİMLERİ

1968 (*100* **Kg. / hektar)**

	Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır	Pirinç	Patates	Ş.Pan.
Kanada	14.9	19.8	18.3	53.2	—	188	309
U.S.A.	19.1	23.5	19.2	49.3	50.2	240	404
Japonya	31.4	32.8	22.7	28.6	57.2	218	384
E E C	31.4	33.3	29.0	46.0	40.3	231	434

	Buğday	Arpa	Yulaf	Mısır	Pirinç	Patates	Ş.Pan.
Belçika	41.3	37.4	36.1	45.0	—	285	459
Luksemburg	27.0	33.0	25.2	—	—	207	—
Fransa	36.5	32.7	26.9	50.5	36.4	211	434
Almanya	41.0	36.3	33.8	47.7	—	268	470
İtalya	22.4	14.7	12.1	41.3	41.1	124	375
Hollanda	44.3	36.4	42.1	—	—	344	495
Diger OECD							
Yunanistan	14.2	14.1	10.5	23.0	48.6	109	376
İrlanda	45.6	40.6	32.3	—	—	274	427
İspanya	13.8	17.9	10.6	28.2	60.3	120	255
Türkiye	11.3	13.0	12.3	15.3	42.0	122	373
Finlandiya	21.4	20.0	21.7	—	—	141	251
Yugoslavya	21.8	14.4	10.4	27.6	45.0	86	369
Toplam OECD (x)	19.5	25.8	21.3	47.1	54.8	214	401
Türkiye OECD nin % si olarak	59.0	50.4	57.7	32.5	76.6	57	93.2

(x) Finlandiya hariç

Kanımızca, pancarda ulaşabildiğiğimiz üstün verim, iki önemli hususa ışık tutmaktadır. Birincisi: iklim ve toprak farkları gibi ülkemize has özellikler, bizim düşük tarımsal verimleri bir kader gibi kabul etmemizi gerektirecek çapta ve nitelikte değildir. İkincisi: Pancar Kooperatifleri gibi ürünün yetişmesinin her adımında araç, tohum, gübre, bilgi, mali destek ve satış hizmeti görevlerini tüm olarak yerine getiren bir örgütümüz, dünyada en yüksek verimleri alan ülkeler ortalamasına çok yakın miktarda ürün almamıza yeterli olabilmiştir.

Demek ki, benzeri örgütlenmelerle, buğdayda iki misline yakın, mısırda üç misline yakın verim beklemek fazla saf bir iyimserlik değilmiş. Diğer ürünlerde, özellikle hayvansal ürünlerde durum farklı değildir. Bunu ifade ederken, bugün ekilmemesi gereken marjinal topraklarda yapılan tarımın reformla kültür dışı bırakılacağını ve alan azalması olacağını ayrıca hesaba katmak gerektiğini biliyoruz. Bu gibi düzeltici faktörlere rağmen Türkiye'de şimdi almakta olduğumuz tarımsal ürün verimlerinin çok düşük olmaları nedeniyle, toprak reformu tarafından gereği gibi örgütlenilmesi halinde verim artışları beklemek fazla iyimserlik değildir.

Yukarki ifadeden, toprak reformunun zararlı sonuçlar vermesinden korkmamak gerektiği, hoyrat bir tutumla bile, verimin azalamayacağı inancını savunduğumuz anlamı çıkarılmasın, aksine verim azalmasının ne kadar önleyici bir faktör olduğunu, fakat gereken dikkati gösterirsek azalma şöyle dursun, büyük verim artışları sağlamanın mümmün olduğu görüşündeyiz.

Türkiye'de tarımdan bugün alınan verimin çok düşük olmasına reform açısından bir nimet gibi bakılmalıdır. Reformla verimi arttırmak olasılığı o kadar çoktur ki, ekonomik endişeler gerekçesiyle sosyal amaçlardan fedakârlık etmek zorunluğu yoktur.

Verim artışını sağlamanın, kanımızca en sağlıklı yolu, konuyu Tekno - bürokratik bir yaklaşımla değil, halkın katkısını sağlayacak bir anlayışla ele almak gerekir. Konunun, zorunlu kooperatif üyeliği ile ilgili bu kısmına ayrıca değinmek gerekir.

Özgür İnsan-Özgür Toplum İçin Aramalar

Ceyhun Atuf KANSU

«Sosyal demokrasi» kavramı üzerine düşünüyorum. İlk önce bir tanım bulmalıyım, yerli ve açık. **«Sosyal Demokrasi»** için **«Toplum için halk yönetimi»** diyebilirim belki. Her halk yönetimi bir yerde toplum için işlemez mi? Ağırlığı, insanın toplumdan istediği haklara, toplumla bölüştüğü özgürlüklere yaslanan bir halk yönetimi. Böyle işleyen bir halk yönetimidir **«Sosyal Demokrasi»**. **«Sosyal Demokrasi»** genel halk yönetimi kuralları içerisinde düşünülebilir. (*Genel oy, özgür seçimler, çeşitli toplumsal kesimlerin kararını yansıtan partiler, düşünce, basın, toplantı, söz, yazı özgürlüğü gibi halk yönetiminin evrensel kuralları*). **«Sosyal Demokrasi»** genel halk yönetimi işlerse bir seçenektir. Seçenek olmayan bir düzende, halk yönetimi işlemediği gibi, **«Sosyal Demokrasi»**nin de adı olur, ama halk oyuyla gerçekleşme yolu tıkanır, kalır. Kapitalizm kendisini halk yönetiminin işlediği bir düzende savunabilir, ama kendisine seçenek tanımıyorsa, halk yönetiminden sözetmesin orada kimse, Sosyalizmin seçeneğini halk yönetimi açar, halk yönetimi kuralları işledikçe sosyalizm olabilir. **«Komünist Demokrasi»** olamaz, seçeneği yoktur, ama halk yönetimi ilkeleri içinde, birtakım ülkelerde komünizm bir seçenek gücü taşıyabilir, partileri örgütlenir, genel oydan pay alır. (*İtalya'da, Fransa'da...*) **«Sosyal Demokrasi»** kendi karşıtını tanır, kendisine karşı bir seçeneği özgür bırakır. **«Sosyal Demokrasi»** halkçı ve insancı gücünü bu seçenekten alır.

Biz **«Sosyal Demokrasi»** yandaşları önemli iki yanlışlıktan kaçınmalıyız. Oylu, özgür seçimli bir halk yönetiminde sadece bireysel özgürlüklere dayalı bir iktidar başa geçiyorsa ve bu özgürlükleri de yalnızca toplumun belli katlarının ekonomik egemenliği için kullanıyorsa ne yapmalı? Bireysel özgürlükleri adamakıllı savunmalı ve bu özgürlükleri toplumun tümünü özgür kılmak, mutlu kılmak için kullanmalı. Toplumsal özgürlüklere yönelik bir siyasal erke (iktidar) bireysel özgürlüklerin, halk yötimi kuralları içinde kullanılmasına bağlıdır. **«Sosyal Demokrasi»** ağırlığını siyasal güce koymak isterse, halk yönetimi kurallarından başka, bu kuralların dışında bir yol aramamalıdır.

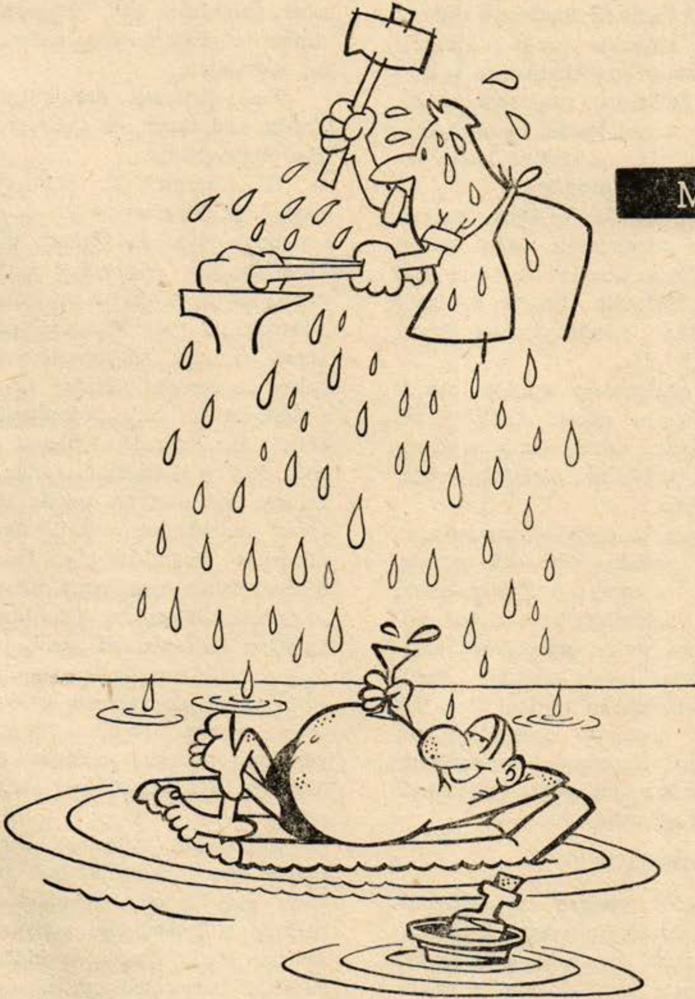
Bireyin de toplumun da özgürlüğü seçmeye dayanır. **«Gelenekçi-tutucu»** bir iktidar, **«İlerici-devrimci»** bir iktidarın seçim yolunu çeşitli engellerle kesebilir, uzatabilir. Bu sürenin ve engellerin yenilmesinde, halk yönetimi kurallarından ve yolundan başka bir yol aramak **«Sosyal Demokrasi»**nin halkçı yöntemine ters düşer. Savaş, halk yönetimi kuralları içinde uzun sürebilir. Ne var ki, **«Sosyal Demokrasi»**nin kendi utkusu için, halktan başka bir yardımcıya, desteğe başvurması, halkın gönüllü oylarından uzaklaşması halk yönetimini yıkar. **«Sosyal Demokrasi»** bu yanlışa düşmemelidir. Kendi utkusu için halktan başka, halk dışında güçler aramamalıdır.

Şu ikinci yanlıştan da kaçınmalıyız. **«Sosyal Demokrasi»** bir sınıf zorbalığı değildir. Adından belli genel halk yönetimi içinde toplumsal özgürlüğü arayan bir yoldur. Halk yönetimi kurallarına saygı duyarak, dayandığı, seslendiği sınıfların demokratik siyasal egemenliğini kurar. Bu egemenlik sınırsız, sonsuz,

hele karşıtsız, seçeneksiz değildir. Kapalı değildir, açıktır; seçime, eleştiriye ve özgürlüğe açıktır.

«Sosyal Demokrasi»nin gözettiği amaç tarihin yığdığı, oluşturduğu sınıfları zorbalıkla yok etmek değildir, sınıflar arasındaki çelişkileri emeğinden, çalışma gücünden, üretici yaratımından başka mal varlığı olmayan sınıfların yararına toplumsal değişmelerle çözmektir.

Bir tanım aranırsa, kendi anayasamızdan, 1961 anayasasından çıkarılabilir bu tanım. **«Sosyal Demokrasi»** Cumhuriyetin temel nitelikleri korunarak «sosyal adalet» gereklerinin gerçekleştirilmesidir. **«Sosyal Demokrasi»** insan haklarına dayalı, millî, demokratik ve sosyal hukuk devletinin «sosyal»» niteliğine ağırlık veren' bir halk yönetimi yoludur, bir halk yönetimi çeşitlemesidir.

Mim UYKUSUZ

ayın olayları

YENİDEN ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Geçen ay içinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay siyasal parti liderlerini Florya Köşkü'nde bir toplantıya çağırdı. Toplantıya Başbakan Ferit Melen'le Adalet Bakanı Fehmi Alpaslan da katıldı.

Melen Hükümeti, sıkıyönetimin kalkabilmesinin temel koşulu olarak, Anayasa'da yeni birtakım değişikliklerin yapılmasını zorunlu görmüştü.

Anayasa değişikliğine karşı, önceden kesin tavır takınmadan, ama «temel hak ve özgürlükler»in ve «anayasal demokratik düzen»in «özü»ne dokunulmaması dikkati içinde görünen siyasal kuruluş CHP oldu.

CHP görüşmelere «şartlı» olarak katılmayı uygun gördü. CHP Genel Başkanı Ecevit, Ortak Grup toplantısında, Parti Meclisi'nin görüşünü, özetle, şöyle açıkladı:

«CHP'nin, bu değişiklik isteklerinden bir çoğunu gerekli görmemekle beraber, Partilerarası komisyon çalışmalarına, Anayasanın bütünlüğünü ve özünü koruma ödevini yerine getirebilmek amacıyla katılması uygun olacaktır. Partilerarası görüşmelerin seyrine göre, bu görüşmelere katılmaya devam etmenin yararlı olup olmayacağı, gerektiğinde yetkili kurullar toplantıya çağırılarak yeniden görüşülmelidir.»

NELER İSTENİYOR?

Anayasa'da yeniden bir değişiklik yapılması zorunluğu ortaya atılırken, bu zorunluğun inandırıcı gerekçesinin de açıklanması, kamuoyu'nun bu gerekçeye inanması da ayrı bir zorunluk olarak ortaya çıkmıştır. 1961 Anayasasında geçen yıl yapılan değişikliklerden elde edilebilen sonuçların bir değerlendirilmesi yapılmadan yeni değişikliklere gitmenin gerekirliğine inanmak, Anayasal demokratik düzene sıkısıkıya bağlı kesimler için gerçekten güç olacaktır.

Yürütme organı, yeniden bir Anayasa değişikliği yapılmasının vazgeçilmezliğini ileriye sürdüğüne göre, bunun sağlam, tutarlı, gerçekçi birtakım gerekçeleri ve nedenleri de olması gerekir. Anayasa değişikliğinin gerekirliği üzerinde durabilmek için, herhalde, bu nedenleri ve gerekçeyi iyice bilmek de ayrı bir zorunluktu.

Yeni Anayasa değişikliğinin ileri sürülen nedenlerini ve gerekçelerini şöylece özetleyebiliriz:

1) Ülkemiz 12 Mart öncesinde oluşan, 12 Mart'tan sonra da varlığını sürdürme çabasında görünen bir yıkıcı, kıyıcı örgütün eylemleriyle karşı karşıyadır. Bu örgüt, dışdan ve içten beslenmektedir. 12 Mart Muhtırası'ndan sonra alınan tedbirler, sıkıyönetimin özel çabaları, bu örgütün yıkıcılık ve kıyıcılık eylemlerini bir ölçüde durdurabilmiştir. Şimdi aşırı ölçüde toplumu tedirgin eden olaylara rastlanmamaktadır. Ancak, belirgin bir huzurun gelmiş olmasının temel nedenlerinden biri, sıkıyönetim düzeninin sürdürülmesidir. Demokratik düzenin bütün koşullarıyla işleyebilmesi, sıkıyönetim düzeninin daha uzun süre ağırlığını duyurmaması isteniyorsa, yani olağan koşullara dönülmekte ortak bir görüş varsa, sıkıyönetimin kalkmasından sonra toplum düzenini bozmayacak, yürütmeyi gerekli yetkilerle donatmış birtakım yasa tedbirlerinin alınması gerekir.

2) Ülkemiz kalkınmak zorundadır. Bunun için yürütme'nin hızlı bir çalışmaya girişebilmesi, yönetimin «takdir» hakkını kullanabilmesi, yetişen gençlerimizin, son olaylarda görüldüğü gibi, özellikle üniversitelerimizde, aşırı ve yabancı akımların etkisinde eğitilerek topluma katılmalarının önlenmesi, hem Türkiye'nin geleceği bakımından, hem de demokratik rejimin sağlam koşullar

altında sürdürülebilmesi bakımından gereklidir. Bu gerekirliğin uygulama alanında etkinliğini gösterebilmesi ise, 1961 Anayasası'nın yeni gerçekler gözönünde tutularak, yeni baştan ele alınmasına, değiştirilmesine bağlıdır.

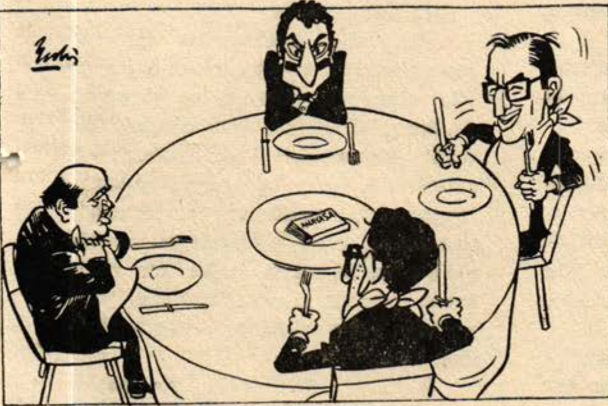
Anayasa'daki yeni değişiklik önerilerinin ileri sürülen gerekçesi, özetle, budur.

NELER YAPILACAK?

Anayasa'da yapılması öngörülen değişikliklerin nitelikleri ile kapsamı nedir?

Anayasa'da yapılması öngörülen değişiklikler iki kesimde ele alınabilir:

1) Demokratik rejimle doğrudan doğruya ilgili olmayan değişiklikler,

YAZISIZ

2) Demokratik rejimle doğrudan doğruya ilgili olan değişiklikler.

Birinci kesimdeki değişiklik istekleriyle gerekçelerini şöylece özetleyebiliriz:

Meclisler, bugünkü statüleri içinde, yeterli hızlılık ve verimlilikte çalışamamaktadırlar. Bu bakımdan da, reform niteliğindeki önemli yasa tasarıları zamanında görüşülüp yasalaşamamakta, bu ise toplumda türlü tedirginliklere yol açtığı gibi parlamentoya duyulması gereken güveni ve saygıyı da azaltmaktadır. Meclislerin verimli çalışmalarını sağlayabilmek üzere, Anayasa'da birtakım değişiklikler yapılırsa, bundan parlamenter rejimin geleceği bakımından da olumlu sonuçlar alınabilecektir.

Bu değişiklikler de, Millet Meclisi ve Senato'nun hangi konuları görüşmek üzere birleşik toplantı yapacağını, görüşmelerde ve oylamalarda çoğunluk oranlarını, gensoruları, siyasal partilerin gerekli gördüklerinde kullanabildikleri engelleme olanaklarını ve siyasal partilerin Anayasa Mahkemesi'ne hesap vermeleriyle ilgili Anayasa hükmünü kapsamaktadır.

Bütçe, Kamu İktisadi Kuruluşlarının Yıllık Raporları, Plan, Hükümet Programı vb. konuların birleşik toplantıda görüşülmesini sağlayarak hükümete ve parlamentoya zaman kazandırılmak istenmesi, kabul edilebilir bir değişiklik önerisi olarak görünmektedir.

Meclislerde görüşme ve oylama oranlarının saptanmasında da birtakım öneriler ileri sürülmektedir. Bu öneriler, bir bakıma çoğunluk partisine olanaklar sağlayacak nitelikte görünmekte ise de, Anayasa'ya aykırı olabilecek karar ve yasaların «iptali» için Anayasa Mahkemesine başvurma yolu açık bırakılır ve oranlar «kabul edilebilir» bir düzeyde tutulursa, demokratik rejimi sınırlayıcı nitelikte sayılmaması öngörülebilir.

Bilindiği gibi bugünkü haliyle Senato'nun yetkileri sınırlıdır. Yeni değişiklikler sırasında, bu sınırlı yetkiler daha da sınırlandırılmak istenirse, ortaya kendiliğinden bir «Senato Kuruluşu»na gerek olup olmadığı sorunu çıkabilecektir.

Anayasa'nın 57. maddesinin ikinci fıkrası şu hükmü getirmektedir:

«Siyasi partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesine hesap verirler.»

Siyasal Partiler Kanunu'nda bu hesap vermenin koşulları da gösterilmiştir. Ne var ki, bugüne değin hiç bir siyasal parti Anayasa'nın bu hükmüne ve Siyasal Partiler Kanunu'nun gereklerine uygun biçimde Anayasa Mahkemesi'ne hesap verebilmiş değildir. Siyasal partilerin, demokratik düzeni zedeleyici nitelikte birtakım bağış ve yardımların etkisinden kurtarılması amacını güden bu hükmün, uygulamada yeterince verimli olamayışını kabul etmek gerekir. Çünkü, yurt çapında yaygınlık kazanan

siyasal partiler, özellikle küçük örgüt birimlerinden hesapları toplamakta önlenmez güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. Bu bakımdan «hesap verme»nin, gerçeklere daha uygun ve uygulanabilir bir biçim kazanmasında, sanırız ki, siyasal partiler birleşebileceklerdir.

Anayasa'da yapılması öngörülen değişikliklerin bu kesiminde toplananlar üzerinde, siyasal partiler arasında ortak noktalar bulunabilmesi şansı daha çok görünmektedir.

İkinci kesimdeki değişiklikler -ki doğrudan doğruya demokratik rejimin ve Anayasal düzeninin sürekliliğiyle yakından ilgilidir- de şöylece özetlenebilir:

1) Güvenlik Mahkemelerinin kurulması,

2) Danıştay'ın görev ve yetkilerine yeni sınırlamalar getirilmesi,

3) Üniversiteler öğretim kadrolarında bir ayıklama ve temizleme işlemini yapabilme olanaklarının hazırlanması.

Öngörülen bu değişiklikler, Anayasal demokratik düzenin yapısıyla yakından ilgilidir. «Temel hak ve özgürlükler»in «özü»ne dokunabilecek nitelikte görünmektedir. Bu bakımdan da, özellikle CHP'nin bu değişiklikleri kabul edebileceği umulamaz.

Öngörülen değişikliklerin gerekmezliğini de kısaca belirtmek yararlı ve yerinde olacaktır.

1) Güvenlik Mahkemeleri Kurulması:

Anayasa'da değişiklik yapılarak «Güvenlik Mahkemeleri» kurulmasını öngören değişiklik önerisinin gerekçesi şöyledir:

«Devlet güvenliği aleyhine olan ve kanunla belli edilen bazı ağır suçların işlenmesi halinde suçlular hakkında süratle hüküm tesis etmek.»

Bu amacı gerçekleştirmek için de Anayasa'nın 32. ya da 136. maddesine:

«Kuruluşu, görevleri ve yargılama usulleri özel kanunla belli edilecek Güvenlik Mahkemeleri teşkili için hukuki ittifak yaratılması»nı sağlayacak bir fıkra eklenmelidir.

Bu değişiklik önerisinin Anayasa'nın «özü»ne olduğu kadar Anayasal demokratik düzenin de, temel hak ve özgürlüklerin de «özü»ne aykırı bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Bu aykırılığı kısaca belirtmek yerinde olacaktır:

a) Anayasa'nın 32. maddesi gereğince: «Hiç kimse, kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi, kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucu doğuran yargı yetkisine sahip **olağanüstü merciler ku lamaz**».

Devletin güvenliği aleyhine işlenecek suçların neler olduğu yasalaıımızda vardır. Yasalarımız bu tür işlenmiş suçların hangi yargı «mercii» önünde yargılanacağını da göstermiştir. Yani «devlet aleyhine işlenmiş suçların kanunen tâbi olduğu mahkeme»ler bellidir.

Anayasa'ya yeniden bir fıkra eklenerek «devlet aleyhine işlenmiş suçlar» için «kuruluşu, görevleri ve yargılama usulleri özel kanunla belli edilecek Güvenlik Mahkemeleri kurulması»nın sağlanması demek, Anayasa'nın yukarıya aldığımız 32. maddesinin 2. fıkrasında yasaklanan, « bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merci» kurmak olacaktır.

Böyle bir kuruluş ise, Anayasa'da güvenlik altına alınan «hakların kornnması»na aykırı düşeceği gibi, «olağanüstü yargı mercii» kurma yoluyla da, yurttaşın 1961 Anayasa'sındaki deyimle «tabii hakim» yeni biçimiyle «kanunen tabi olduğu mahkeme»den başka bir yargı «mercii» önüne çıkarılması demek olacaktır. Çünkü, öneride «Güvenlik Mahkemeleri»nin ve yargılama usulleri»nin «özel kanunda» gösterilmesi istenmektedir ki, bu «özel kanun» kuşkusuz ki Güvenlik Mahkemeleri'ne «özel görevler» verecek ve «özel yargılama usulleri» tanıyacaktır.

Böylece, Güvenlik Mahkemeleri'nin, genel hukuk hükümleri dışında tutulması istenmektedir. Böyle bir görüşün hukukun temel ilkelerine ve Anayasa'nın genel esprisine uygun düşebileceğini ileri sürmek pek kolay olmasa gerektir.

b) «Güvenlik Mahkemeleri» kurul-

ması gibi «olağanüstü yetkilerle donatılmış» bir yargı organı kurmadan da, hükümetin öngördüğü devlet aleyhine işlenen suçların yargılamasında «süratle hüküm tesis etmek» olanaklarını Anayasa'ya vermiştir. Bu yolun seçilmesi, bir yandan hukukun temel ilkelerine aykırı düşmeyi, bir yandan da Anayasa'ya ters düşmeyi önleyebilecektir.

Çünkü, 20.9.1971 tarih 1488 sayılı yasayla değiştirilen Anayasa'nın 32. maddesinin gerekçesi, şu kesin açıklamayı yapmaktadır:

«Bir suç işleyen kimsenin kanunen tabi olduğu mahkeme suçu işlediği zaman yürürlükte olan kanunun vazifeli ve yetkili saydığı mahkemedir.

Sözü edilen deyim, belirtilen esasa uygun olarak (İhtisas Mahkemeleri) nin kurulmasına engel değildir.

Bu deyim, olağanüstü mahkemelerin kurulmasına izin vermez.

Sıkıyönetim için konulan kanun hükümleri saklıdır.»

Demek ki, yürütme organının elinde, Anayasa'nın 32. Maddesine dayanarak «İhtisas Mahkemeleri» kurma olanağı vardır. Bu yargı yoluyla, hukukun temel ilkelerine ve Anayasa'nın «özü»ne aykırı düşmeden, devlet güvenliği aleyhine işlenmiş suçların yargılanması yapılabilir ve «süratle hüküm tesis etmek» olanakları yaratılabilir. Anayasa'nın verdiği bu olanaktan yararlanmak varken, Anayasa'nın yasakladığı «olağanüstü mahkeme» niteliğinde yargı organları kurulsına başvurmuk, anayasal demokratik düzen için ciddî bir tehlike olarak görülebilecektir.

2) Danıştay'ın görev ve yetkilerine yeni sınırlamalar getirmek:

Danıştay'ın görev ve yetkilerine yeni sınırlamalar getirmek isteğinin gerekçesini şöyle özetleyebiliriz: «Devlet hayatında bazı kilit noktalara gelmiş kimselerin o yerlerde kalmalarındaki mahzur anlaşıldıktan sonra, yapılan idari tasarrufların, yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarına konu teşkil etmemesi», «yürürlükteki bir kanunun verdiği takdir yetkisini usulüne göre kullanmış idari bir makamın tasarrufunu durdurma ve iptal konusu olmaması.»

Geçen yıl Anayasa'da yapılan değişiklikle, hükümetin ileri sürdüğü bu sakıncalar ortadan kaldırılmıştır. Yeni Anayasa hükmünün uygulanmasını sağlayacak yasa çıkarılmadan, bu yasaya göre uygulama yapılmadan, sonuçları alınmadan, yeniden bir Anayasa değişikliğine gitmenin gerekirliğini anlamak kolay değildir.

Çünkü, Anayasa'nın değişik 114. maddesinin 2. fıkrası açık seçik olarak şu hükmü getirmektedir:

«Yargı yetkisi, yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sınırlayacak tarzda kullanılamaz. İdari eylem ve işlem niteliğinde yargı kararı verilemez.»

Bu hüküm, hükümetin gerekçesinde belirttiği, «idari tasarrufların, durdurma ve iptal kararlarına konu olmaması», «takdir yetkisini usulüne göre kullanmış idari bir makamın tasarrufunu durdurma ve iptal konusu olmaması» isteklerine yeterince cevap verebilecek niteliktedir.

Anayasa'nın yürütmeye tanıdığı bu hakkın gereği gibi kullanılması, Danıştay yasasında Anayasa doğrultusunda yapılacak değişikliklerle sağlanabilecektir. Bu değişiklik tasarı ise halen Senato'dadır. Bu tasarı yasalaşmadan, uygulamaya sokulmadan, sonuçları alınmadan yeni bir Anayasa değişikliğine gitmek istemenin haklılığı elbette ciddi tartışmalara yol açabilecektir.

3) Üniversitelerde ayıklama ve temizlik:

Hükümet önerisinde önemle ele alınan ve değişiklik yapılması istenen Anayasa maddelerinden biri de üniversitelerimizle ilgilidir.

Öneri şu gerekçeyi getirmektedir:

«Üniversiteleri yıkıcı faaliyet yuvası ve aşırı akımların propaganda merkezi haline getirmeye çalışmış olanların, gelecekte de ilim ve öğretim hürriyetini ve milli varlığımızı tehlikeye düşürecek kanun dışı davranışlara girişmeleri ihtimallerini önleyecek, ilim yuvalarımızı bu gibi unsurlardan koruyacak daha

etkili tedbirlerin alınması lüzumludur.»

Öneride ileri sürülen bu gerekçede alınması istenen «tedbirler», geçen yıl yapılan değişiklikle Anayasa'nın 120. maddesine konulmuştur. Anayasa'nın hemen hemen en uzun, en ayrıntılı maddelerinden biridir «Üniversiteler»le ilgili 120. madde.

Anayasa'nın 120. maddesi, öneride ileri sürülen, «üniversitelerin yıkıcı faaliyet yuvası» olmaması, «aşırı akımların propaganda merkezi» olmaktan kurtulması, «ilim ve öğretim hürriyetini ve milli varlığımızı tehlikeye düşürecek kanun dışı davranışlara girişmemeleri» için yeterli açıklıkla hükümler getirmiş, yürütme organına yetkiler tanımıştır.

Anayasa'nın 120. maddesine göre:

a) «...özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz.»

Demek ki, üniversitelerimiz «özerk» tir ama devlet «suçları ve suçluları» üniversitenin hem ana yapılarında hem de eklerinde dilediği gibi «kovuşturabilecek»tir.

Bu yetki, üniversitelerimizin «yıkıcı faaliyet yuvası», «aşırı akımların merkezi», «kanun dışı davranışların» girişim yeri olmasını engelleyecek niteliktedir.

b) «... üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını kullanma usulleri (...) kanunla düzenlenir.»

Demek ki, Devletin, üniversiteler üzerinde ayrıca «gözetim ve denetim hakkı» vardır. Bu hakkı biçimlendiren yasa çıkarılırsa, Devlet, üniversiteler üzerindeki «gözetim ve denetim hakkı»nı kullanarak, kaygısı duyulan tehlikeleri zamanında önleyebilecektir.

c) «Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Büyük Millet Meclisi Birleşik toplantısının onamasına sunar.»

Demek ki, yürütme organının «öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi halinde», üniversiteye «el koyma» yetkisi bile vardır.

Bir yürütme organı «özerk üniversite»de, suçları ve suçluları «kovuşturma» yaptırabilme yetkisinde ise, üniversiteler üzerinde «gözetim ve denetim hakkı» ile, dahası üniversitenin tüm yönetimine «el koyma» yetkisiyle donatılmışsa, artık bu üniversitelerde «yıkıcı faaliyet», «aşırı akım merkezi», «kanun dışı davranış» sakıncasına, tehlikesine yer verilebilir mi? Böyle bir kaygının geçerliğine inanmak olası işlerden midir?

Anayasa, yürütme organına üniversiteler üzerinde geniş ve etkin yetkiler tanımıştır. Bu yetkileri biçimleyen yasa ise daha çıkarılamamıştır. Millet Meclisi komisyonundadır. Yapılacak iş, Anayasa'da yeni değişikliklere gitmek değil, Anayasa'nın tanıdığı yetkilerin kullanılış biçimlerini saptayacak olan yasayı bir an önce çıkarmak, uygulama alanına sokabilmektedir. Bu yapılmalı, uygulamanın sonuçları alınabilmelidir ki, sonra daha değişik bir karara varabilmenin haklı olup olmadığı anlaşılabilsin.

Anayasa'lar değişmez değillerdir. Günün koşullarına, toplumun isterlerine uygun biçimde ama her zaman ileriye dönük, toplumu yeni atılımlara, aşamalara götürebilecek değişiklikler yapılabilir. Ne var ki, Anayasa, sık sık değiştirilebilen bir yasa da değildir. Topluma yön, biçim veren ilkeler bütündür çünkü. Bu ilkeler, bütünüyle toplumun yaşantısında uygulanmadıkça, sonuçları alınmadıkça, yetersizlikleri belirlenmedikçe, ileriye değil geriye dönük değiştirme girişimleri ya da hevesleri, anayasal demokratik düzeninin bugününü de, geleceğini de sarsacak, bozacak bir nitelik kazanabilir. Umarız ki, partilerarası komisyon, önerilere böyle bir gerçekçi açıdan bakacak, hukukun temel ilkelerine, anayasal demokratik düzenin ve temel hak ve özgürlüklerin «özü»ne aykırı düşecek bir değişikliğe «evet» demeyecektir.

CHP'DE YENİ DÖNEM

CHP, son üç ay içinde üç ayrı Kurultay yaparak, yeni bir biçimlenmeğe

yönelmiştir. Olağanüstü Kurultay'da örgüte dayanan kesimin kesin zaferinden sonra, olaylar hızla gelişmiş, İnönü Genel Başkanlıktan ayrılmıştı. Kısa bir süre sonra yapılan genel başkanlık seçimi kurultayı'nda da, beklenen, olağan sonuç alındı. Ecevit Genel Başkan oldu. Bundan hemen de bir ay sonra 30 Haziran'da 21. Kurultay toplandı. Ecevit'in Genel Başkanlığa seçilmesinden, 21. Kurultay'a kadar olan kısa süre içinde parti içi kaynaşma daha da yoğunlaştı. Ne var ki, Ecevit Genel Başkan seçildikten sonra çok kişinin özlemini çektiği, «oh, işte! Demedik mi?» diyecekleri bir tutum ve davranış içine girmedi. Parti içindeki ve dışındaki çevreler, Ecevit'in Genel Başkanlığa seçilmesinden hemen sonra, parti içinde büyük bir temizliğe girişileceği görüşündeydiler. Oysa, Ecevit, 21. Kurultay'da yaptığı konuşmada bu Kurultayın parti için bir «barış kurultayı» olması dileğinde bulundu. İlk Genel Başkanlığa seçildiği tarihten 21. Kurultay'a kadar geçen süre içindeki davranışları, tutumu ve konuşmalarıyla da, geçmiş dönem üzerinde durmamak eğiliminde olduğunu belirledi. Genel Merkez yöneticileri de davranışlarıyla, bu eğilimi paylaştıklarını ortaya koyuyorlardı. Ecevit mücadele ne ölçüde sert geçmiş olursa olsun, Kurultay kararları ve bildirgeleri doğrultusuna girecek, «ortanın solu» ilkesinin bilincine vararak, disiplin dışı davranışlardan kendini kurtarıp, yetkili organların çalışmalarına güç katacak her üyeyi, geçmişin bütün acılarını unutarak, «şükranla karşılayacağı»nı söylüyordu.

Ecevit'in Genel Başkanlığa seçilmesinden sonra, hem parti içi sorunlar bakımından, hem ülke sorunlarının yorumu ve çözümü bakımından ılımlı, gerçekçi ve tutarlı politikasının, kimi çevrelerde sinirlilik yaratan bir şaşkınlıkla karşılandığını belirtmek yerinde olur.

Ecevit'e ve Parti yöneticilerine karşı ağır suçlamalarda bulunanlardan bazıları, 21. Kurultay yenilgisinden sonra da «ıslah-ı nefs» etmeye hiç niyetli olmadıklarını, verdikleri demeçlerle, davranışlarıyla göstermekten geri durmadılar. Bir kısımı, Ecevit'i genel başkan olarak tanımadığını ileri sürdü. Bir kısmı, CHP'nin karşısındakilere bile taş çıkartacak biçimde haksız saldırılarına ve suçlamalarına devam etti.

Ecevit, bütün bunlara sabırla karşı koymaya çalıştı. Umuluyordu ki, son aylardaki yoğun siyasal çatışmanın verdiği sinirlilik daha bir süre gidecek ama sonra sağduyu ağır basarak, Kurultay kararları doğrultusunda bir yönleşme sağlanacaktı. Fakat grupta genellikle olumlu bir ortam oluşmağa başlamakla beraber, bazı üyeler bu umudu boşa çıkardılar. Özellikle İsmet İnönü'nün, Kurultay kararlarına saygılı davranışı, bütün umutlarını İnönü'nün yeni girişimlerine bağlayanlar için büyük düş kırıklığı oldu. Kimisi ağır suçlamalarla istifa etti, kimisi suçlamalarını sürdürerek parti içinde kalabilme olanaklarını aradı. Sonunda, Parti Meclisi, 21. Kurultaydan önce, kişilere ve kurullara karşı işlenmiş parti suçları üzerinde, geride bırakılmış dönemin özelliklerini gözönünde tutarak, durmamayı kararlaştırdı; ancak partinin temel ilkelerine ve kurultay kararlarına kesinlikle karşı çıkanları Yüksek Disiplin Kuruluna verdi. Yüksek Disiplin Kurulu toplanıp karar vermeden önce, altı üye daha istifa etti.

İstifalar, CHP'nin bünyesinde yıpratıcı olmaktan çok rahatlatıcı ve bütünlendirici bir etki yaptı.

CHP 21. Kurultayı'nın en ilginç sonucu şudur: 20. Kurultay'dan bu yana gittikçe yoğunlaşan; 12 Mart Muhtırası'ndan ve Ecevit'in Genel Sekreterlikten çekilmesinden sonra bir saldırı biçimine bürünen parti içi ağır suçlamalara, bunlara katılan parti dışı kışkırtmalara rağmen, 21. Kurultay, yayınladığı bildiriyle 20. Kurultay kararları ve bildirgesi doğrultusunda olduğunu gösterdi. Bu sonuç, CHP'nin örgüt katına kadar yayılmış bir bilinçlenmenin, bir kararlılığın, tutarlılığın somut örneğidir.

Türk siyasal yaşantısında bu tutarlılığın olumlu sonuçlarını almak güç olmayacaktır.

Tiyatrolar Neden Kapanıyor?

Metin AND

Türkiye'de son yıllarda özel tiyatroların sayısının büyük bir hızla arttığı ve içinde yaşadığımız son bir-iki yıl içinde ise aynı hızla perdelerini —bir daha açmamak üzere— kapattıkları bir gerçektir. Toplumla doğrudan ilişki kuran sayılı sanat kollarından biri olan tiyatronun karşılaştığı bu sorun, salt bir sanat sorunu olmaktan öte, toplumsal bir sorun olsa gerektir. Arkadaşımız Metin And, *bu yazısında çeşitli açılardan* «Tiyatrolar Neden Kapanıyor?» *sorusu üzerinde duruyor. Dileğimiz tiyatro ile yakından ilgilenen tiyatro adamlarımızın, özellikle tiyatronun çilesini doğrudan çekenlerin soruna çözüm getiren görüşlerini açıklamalarıdır.* Özgür İnsan, *bu konudaki yazılara ve tartışmalara açık olacaktır.*

Haziran ayında televizyonda, seyredenleri duygulandıran ve düşündüren bir program gösterildi. 1957'den beri **Dormen Tiyatrosu** adıyla, ondan önce de yarı profesyonel temsiller veren **Haldun Dormen,** sanat arkadaşlarıyla bir söyleşi oturumunda, bunca yıldır başarı ile yürüttüğü topluluğunu neden dağıttığını anlatıyordu. Arkadaşları da anıları, düşünceleriyle konuyu aydınlatmağa çalışıyorlardı. Kapanan yalnız Dormen Tiyatrosu değildi, ayrıca yakın gelecekde bunu başkalarının da izlemesi tehlikesi belirmişti.

Haldun Dormen'in arkadaşlarıyla yaptığı televizyon konuşmasında, bu önemli sorunun kesin nedenlerine inmeleri beklenemezdi. Fakat, konuşmaların sorunla ilgili bazı ipuçlarını vermesi olasılığı da vardı. Gerçekten konuşma sırasında böyle bir ipucu da verildi. Haldun Dormen konuşmasında, «**Bugün kendi adlarına tiyatro kuranların önemli bir kesiminin daha önce kendisiyle çalıştığını**» söylüyordu. Bu sözler bence, tiyatroların kapanma nedenlerinden önemli bir tanesine işaret ediyordu. Yani, bir merkezde güçlü kalmak yerine, dağılma, yayılma, çoğalma, tiyatro eyleminin zayıf düşmesi sonucunu doğurmuştu.

Başka kapanan tiyatroların yönetmenleri de üstü kapalı olarak kamu kesiminin tiyatroyu desteklemediği, ayrıca vergilerin yükünün tiyatroları zor durumda bıraktığını belirttiler. Daha çok duygusal yönü ağır basan böyle bir söyleşiden kesin sonuçlar çıkarmak yerine, konuyu burada çeşitli yönleriyle gözden geçirelim. Ancak konuya girmeden hemen şurasını belirtmek gerekir, tiyatroların karanlık bir geleceğe yönellişi çok üzücüdür, bu gidişi elbirliği ile önlemek gerekir.

SEYİRCİNİN UMUT KIRIKLIĞI

Kanımızca tiyatroların kapanışını, toptan bir iflâsın eşiğinde bulunuşunu; sadece vergilerde, tiyatroların sayıca çoğalmasında, sinemanın, televizyonun rekabetinde aramamak gerekir. **Bunun baş-**

lıca nedeni seyircinin ilgisizliği ve aradığını bulamamaktan doğan umut kırıklığıdır. Tiyatro eylemi ancak seyirci ile bütünlenir. Tiyatroların çoğalması da gene seyircinin gösterdiği ilgidendi. Nasıl Seyirci ilgisi ile tiyatrolar başarıya ulaşmış, sayıca çoğalmakta yüreklenmişlerse, bu ilginin azalması da giderek tam bir iflâsa götürebilir.

Seyircinin tiyatrolardan yüz çevirmesinin nedenleri ikidir: **Birincisi ve başlıcası tiyatroların tutumuyle, ikincisi ve daha az önemlisi ise kamu kesiminin belirli bir kültür politikası olmamasıyle ilintilidir.** Bunları aynı sırayla inceleyelim.

Tiyatroların tutumu dedik, bu herşeyden önce bir tiyatro topluluğunun ne olacağının bilincine varması, kendi sanat politikasını kesin çizgilerle belirlemesi bunda da tutarlı olması demektir. On dört yıl aralıksız sürdürdüğüm tiyatro eleştirmenliği yıllarımdan örnekler verebilirim. Üç, dört tiyatro gönüllüsü bir araya gelmiş, bir tiyatro binası bulmuşlar, topluluklarının adlarını koymuşlar, kadroları, paraca kaynakları sağlamış, sonra akıl danışmaya gelirlerdi. Herşeyleri tamamdı, ama ne oynayacaklarını bilmiyorlardı, bu ufacık ayrıntıyı (?) da benden sormaya gelmişlerdi. Bir başka deyişle öncelikle yapacakları işi önemsiz bir ayrıntı gibi en sona bırakmışlardı. İşte böyle bir topluluğun ölü doğduğunu söyleyebiliriz. Bir tiyatrocu düşünün, bütün benliğini ateşleyen, oynamadan yapamayacağı bir oyunu bulunmasın. Gerçi böylelerine vaktimi ayırmış, onları sabırla dinlemiş, yardım etmeye de çaba göstermiştim, ama onlara saygı duymamıştım. Ne oynayacağını son dakikada başkasından soran bir tiyatro yönetmeni nasıl ciddiye alınabilir ki?

Bu bir yana, özel tiyatrolarımızın kuruluşlarından günümüze değin oynadıkları oyunlara bakın, bir **Shakespeare,** bir **Brecht,** bir **Çehov** ile **Broadway**'in baygın bir duygusal oyunu, ya da Paris bulvarlarının fındık, fıstık gibi ucuz eğlencelikleri akıl almaz bir yanyanalıkta. Sahnedeki oynayış da öyle.

ŞAŞIRTAN ÇOKLUK...

İşte güzelde, iyide hiç yanılmayan halk beğenisi, böylesine dağınık, tutarsız bir topluluğa sonuna kadar koltuk değnekliği yapmaz, hemen ondan dirsek çevirir. Hele bu olumsuz nitelik, sayıca, nicelikle de vurgulanınca bu kez artık tiyatroya tüm güveni sarsılır, bıkkınlık duyar. İşte iş bugün bu noktaya gelmiştir. **Oysa birkaç yıl öncesini acı acı anımsıyorum, aşırı bir böbürlenme ile yabancı dostlarıma Türkiye'de, İstanbul'da 20'nin, Ankara'da 10'un üzerinde tiyatro bulunduğunu söylüyordum.** Bir Belçikalı, bir İtalyan, bir İsviçrelinin üzerinde bu sayıların yarattığı şaşkınlıktan kendime sanki bir övünme payı çıkarıyordum. Tiyatroyu Batıdan almış, ama hiç değilse sayıca onları geçmiştik. Şimdi ise değil on, yirmi. ama seyircisinin karşısına yüzünün akıyla çıkan bir iki topluluk tutunabilirse kendimi mutlu sayacağım.

Özel girişimin buna nasıl çözüm bulması gerektiğinde yol göstermek gene onların bileceği bir konu. Ancak ilerde özel tiyatroların yöneleceği sistemi kestirmek güç değil. Bunu anlamak için tiyatro işletmeciliğinde iki ana sistem olduğunu belirtmekle işe başlayalım. Bunlardan birincisi belli bir ad altında, belli bir kadro ile toplanmış, belirli bir binada yerleşik, kalıcı bir tiyatro. Avrupa ve Amerika tiyatrolarında böylesine pek az rastlanır. Bunlar ya belli ölçüde özel veya kamu ödeneğiyle desteklenen, ya da eğilimi, beğenisi belirlenmiş az sayıda seyircisini abone gibi yollardan örgütlemiş, kendine bağlamış küçük sanat tiyatrolarıdır. İngiltere'de veya Amerika'da taşraya yayılmış tiyatrolar gibi. Bizde ise tersine yalnız ve yalnız yerleşik türde tiyatrolar vardır.

GİRİŞİMCİ TİYATRO

Avrupa ve Amerika merkezlerinde yaygın ve asal olan tiyatro işletmeciliği girişimci tiyatrodur. Sinema dilinde buna yapımcı deniyorsa da ben kendi payıma bu terimi benimseyemedim. İngilizce **producer,** Fransızca **producteur** (*bir bakıma* **animateur** *de denilebilir*) terimiyle

karşılanan bu sistemde belirli bir topluluk adı, bir kadro veya bir tiyatro binası yoktur. Tek bir girişimci vardır; onun adı bir firma gibidir. Bu tek kişinin oyun okuyan bir danışmanı, bir genel yazmanı ve buna benzer yardımcıları olabilir. Ama girişimcinin oyuncuları, binası, tiyatro topluluğu yoktur. Her eserin temsili yeni bir girişimdir. Bu tek oyunun seçimi yeni girişim için ilk adımdır, sonra bu oyuna yatırım için gereken sermayenin toplanması ile birlikte eseri sahneye koyacak ve oynayacak sanatçılar, temsilin verileceği tiyatro binasının seçimi gelir. Paranın toplanmasında genellikle paylara bölünerek, sanki bir komandit ortaklık esaslarına göre hareket edilir. Paylar halka açıktır, tiyatrolarda yerleri süpüren, yol gösteren işçiler bile katılabilir. Burada girişimcinin adı büyük rol oynar. Bu adın karşılığında girişimcinin yatırıma katılma payı çok az bile olsa kârdan kendisine düşen, aslan payıdır. Görülüyor ki bu işletme tam bir ticarî sistemdir, ama ticarî olmakla bu sistemde sanat yapılamayacağı da söylenemez. Nitekim **Broadway**'de, **West End**'de veya **Paris Bulvar** tiyatrolarında öylesine girişimciler vardır ki, eski Yunan tragedyalarını, Shakespeare'i, adı ilk kez duyulan bir öncü yazarı ticarî bir başarı ile ama yüksek bir sanat düzeyinde sunabilir. Girişimci kazanır ve kazandırır, her başarı onun firma adını daha güçlendirir, seyircinin de güveni öylesine artar. İşte Amerika ve Avrupa merkezlerinde asal olan girişimcilik bizde yalnız sinemacılıkta görülür. Gerçi bizde de **South Pacific** müzikli oyunu, Güngör Dilmen Kalyoncu'nun **İttihat ve Terakki**'si, bir de **İsanbul Efendisi**'nde girişimcilik sistemi denenmiştir, bu hiç te alışık olmadığımız bir yoldur. İyi bir sistem olup olmadığının tartışmasını burada yapacak değilim; ancak öyle sanıyorum ilerde özel tiyatroculuğun bu yolu tutması kaçınılmaz olacaktır. Bu yol niteliği yükseltebilecek, olumlu ve yapıcı bir rekabetin kapılarını açacak, yersiz sayısal şişmeyi, dağılmayı önleyecektir. Bu artık toplulukların, oyuncuların rekabeti değil, girişimcilerin rekabeti olacaktır. Halkın güveni sağlamşacak, kendi beğenisini, tiyatrodan beklediğini gerçekleştirecek girişimci ile bir bağlantı kurulacaktır. Böylece tiyatro yaşamımızda üç kesim olacaktır: Seyirci- girişimci-yazarı, sahneye koyucu, oyuncusu ile hizmetlerini sunanlar. Yanlış anlaşılmasın, bu sistemi savunuyor değilim, hele bu söylediklerime karşı bu sistemle işleyen sinemanın durumunu gösterecekler de hak veriyorum, ancak bu zorunlu yol olarak gözüküyor. Tarihte bir de tiyatro tekeli vardır: Kamu kesimi tiyatro sayısını kısıtladığı gibi her tiyatroyu da belirli oyun türleriyle sınırlar, bir çeşit işbirliğini gerçekleştirirdi. Ancak bu günümüzün özgür girişimcilik anlayışıyla bağdaşmayan bir yoldur.

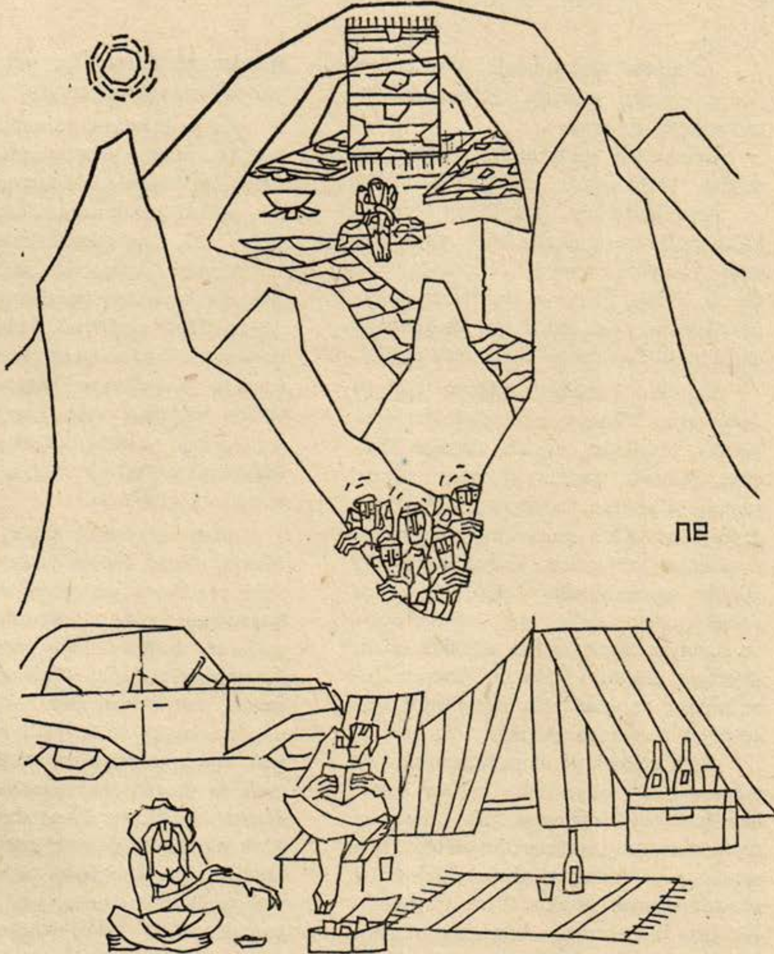
HALKIN BEĞENİSİNİ HİÇE SAYMAK

Bu çıkmaz duruma halkın beğenisini ve sağ duyusunu hiçe sayan tiyatrocuların ihaneti yol açtı: Bir kesimi tiyatronun herşeyden önce bir sanat olduğunu, seyircinin de bir politik söylevi dinlemek için toplanmış bir kalabalık, bir grev oylamasına katılan bir topluluk olmadığını unutan, sahneyi bir politika platformu yapanlar; öte kesimi de yeteneksizliklerini, yeterince tiyatroyu bilmediklerini, ucuz, eğlencelik oyunlarla örtmeye çalışan tiyatrocuların seyirciye ihanetinin olumsuz sonuçlarını hep birlikte yükleniyoruz.

Yazımın başında tiyatroların bugünkü durumunun ikinci bir nedeninin kamu kesiminin belirli bir politikası bulunmayışıyla ilgili olduğunu söylemiştim. Tanzimat'tan beri kamu kesimi, tiyatronun toplumumuz için gerekliliğine inanmış, ona önem vermiştir. Bu yolda güzel adımlar da atılmıştır, ancak hep iyi başlanmış, sonra işler oluruna bırakılmıştır. Kamu kesiminin bir Devlet Tiyatrosu vardır, bunun incelenmesi konumuzun dışında kalır, belki de başka yazılara konu olabilir. Öte yanda kamu kesimi için özel tiyatrolar da ilgilenilmesi gerekli bir konudur. Önce bir Millî Eğitim Bakanlığında bir Kültür Müsteşarlığı kuruldu, sonra bir Kültür Bakanlığına dönüştü, daha doğrusu kuruluşu tamamlanmadan kaldırıldı, şimdi de Devlet Bakanlığına

bağlandı. Ancak hangi ad altında olursa olsun kültür işlerindeki çeşitli alanlarda danışmanlar, uzmanlarla işbirliği unutuldu. Müsteşarlığa veya bakanlığa, örneğin tiyatro konusunda, kimler yol gösterir? Devlet tiyatroyla ilgilenmeli midir? Neden? Bu soruya verilecek cevaba göre özel tiyatrolara kamu kesiminin yardımının ve denetiminin gerekçesi nedir? Kültür Bakanlığı kurulduğu günlerde başına getirilen Talât Halman'ın ilk demeci ve vaadi özel tiyatrolar üzerineydi: Bütün tiyatrolardan Belediye resmî kaldırılacaktı. Neden bütün tiyatrolar? Kamu kesiminin ödenek vereceği, destekleyeceği tiyatro eylemi bir kamu hizmeti niteliği olan, kültürümüze sanatımıza katkısı olan çabalardır. Hiç bir ayrım gözetmeden yapılacak bir vergi indirimi tam tersine olumsuz sonuçlar doğurur, üstelik iyiye, güzele yönelen tiyatroları da baltalar, öyleya testiyi götüren de kıran da bir olduktan sonra. Özel tiyatrolara yardım ve destek ancak belirli ölçüler ve belirli bir kültür politikasının saptanmasıyle gerçekleşebilir.

Nezih DANYAL

Sanatta Gelenek ve Ulusallık Sorunu

Turan EROL

«**Sanatta Gelenek ve Ulusallık Sorunu**» *Türk sanatçıları ve eleştirmenleri arasında zaman zaman ortaya çıkıp tartışılan bir konudur. Her tazelenişinde sanatçılarımız ve eleştirmenlerimiz tarafından yeni boyutlar kazandırılan bu önemli sorunun, henüz tam anlamı ile çözülmüş olduğu da söylenemez. Ressam ve Yazar arkadaşımız Turan Erol, bu yazısında;* **1970 - 1971** *yıllarında tekrar önem kazanan ve sanat eleştirisinin bellibaşlı konularından birisi durumuna gelmişken, bir süredir unutulmuş görünen;* «gelenekten yararlanma ve ulusal nitelik» *konusunu yeniden ele alıyor.*

Sanatta ulusal nitelik tartışmaları dönüp dolaşıp geleneğe, gelenekten yararlanmaya dayanıyor.

Gelenekten yararlanarak özgün bir çağdaş Türk sanatı yaratılabilir mi?

Anlayamadığım, yüzyılların ötesinde kalan çağlarda sanatçılar böyle sorunlarla kafa yoruyorlar mıydı? Herhalde eski Giritli, Hintli, Çinli ya da İranlı sanatçılar için çağından olmak, ya da geleneğe dayanmak gibi sorunlar sözkonusu değildi.

Biz bu konuları yıllardır tartışıp duruyoruz. Bütün sanat kollarında; edebiyatta, musikide, resimde ulusallık üzerine, gelenek üzerine sütunlar dolusu yazıldı, sözedildi. Sanatçılar, düşünürler özgün bir «Türk sanatı» nın yaratılması koşullarını araştırdılar. Gazetelerde, dergilerde soruşturmalar açıldı. Ama bu soruşturmalar daha çok edebiyatçılar ve edebiyat eleştirmenleri arasında kaldı. Edebiyat adamları sanatımız üzerine genellemeler yaptılar ama örneklerini hep edebiyat alanından seçtiler.

Oysa gelenek ve ulusallık sorunu son yıllarda resim eleştirisinin başlıca konularından birisi olmuştur. Bu durumu, toplumumuzun geçirmekte olduğu sarsıntıların ve kültür değişmelerinin doğal sonucu saymak gerekir. Türk sanatçıları taklitten ve tekrardan kurtulma, farklılaşma yolunda bilinçleniyorlar. Yağlı boya resim tekniğini ve heykel sanatını Batıdan aktarırken bu sanatların Batılı geleneklerine de bağlanmıştık doğal olarak.

Aslına bakılırsa, ressamların ve ender görülen resim eleştirmenlerinin ulusal özgünlük konusundaki tartışmaları epeyce eski yıllara kadar uzanır. Örneğin *Turgut Zaim* 1935 yılında kendisinden daha genç bir ressama yazdığı bir mektupta: «**Gözünü Şarktan ayırma, Hint, Çin, Japon, Acem, Türk ekollerini tetkik et, çünkü kardeşim, Garp sanatının temeli oradadır. Modern konsepsiyon onlarındır. Senin kıblen Şarktır.**» diye yazıyordu. Gene o günlerde *Nurullah Berk*, «**En büyük tehlike minyatürdür.**» sözüyle karşı görüşü savunmuş oluyordu.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin, Ahmet Muhip Dıranas resim eleştirisi yazdıkları zaman geleneksel sanatlarımızdan ya da ulusal ruhtan söz açıyorlardı. *Dıranas* 1942 yılında yazdığı bir eleştiride *Cemal Tollu*'nun ödül kazanan bir resminden söze girerek: «**...Zira bugün artık Türk resminin davası mücerret birtakım türüklerin, bilgilerin ve plastiğe ait nazariyelerin iyi bir surette tatbikinden ibaret değildir. Bir de Türk resmine Türk millî ruhunun ve Türk Cemiyetinin damgasını vurmak keyfiyeti vardır. Bu damga, yani millî karakteristik nedir? Tarifi yapılamayacak bir meseleye temas etmiş olduğumuzu itiraf etmek lazımdır.**» dedikten sonra gelecek

Devlet Resim ve Heykel Sergilerinde sanatçılardan, ulusumuza özgü görüş ve duyuşu koyabilmek için, memleketin gelenekleriyle, destanlarıyla, yaşama tarzıyla, inanışlarıyla, sevileriyle ilgili kompozisyonlar istemeyi öneriyor ve yazısını şöyle tamamlıyor. «...**Bir tebessümün plastiği Ciyakondanın dudaklarında ise de millî karakteristiği meselâ bir Türkmen gelininin yüzündedir.**»

Ahmet Muhip Dıranas'ın otuz yıl önce ileri sürdüğü görüşleri bugün savunmak kolay değil. Hele son satırları bugün bile anlamış değilim. *Leonardo*'nun **Mona Lisa**'yı resmederken kullandığı tekniği bileceksin ama bu teknikle Türkmen gelininin yüzünü işleyeceksin mi diyordu Dıranas?

Verdiğimiz örnekler plastik sanatlar alanında öteden beri ulusallık konusunda düşünüldüğünü, yazıldığını kanıtlamaktadır. Ama bu türden eleştirilerin soruna bir açıklık getirmediğini belirtmek gerek. Ancak günümüzde sanat eleştiricilerinin, *Sezer Tansuğ* ile *Kaya Özsezgin*'in ulusal duyarlık ve tarihsel mirasın işlenmesi kavramlarını eleştiriye kazandırdıklarını, gelenek ve ulusal nitelik konusunu, yaratma psikolojisinin verilerine dayanarak, daha inandırıcı bir dille ve vazgeçilmez bir sorun olarak ortaya koyduklarını kabul etmeliyiz. *Tansuğ* ile *Özsezgin*'in bu yoldaki çabaları, sözkonusu ettiğimiz kavramların özellikle genç ve orta kuşaktan sanatçılar arasında tanınmasına büyük ölçüde yardımı olmuştur.

ESİRKUŞ'UN YAZISI

Ressam *Mustafa Esirkuş'un* geçenlerde **«Yerel Sanatlarımız ve Biz»** başlıklı yazısı yayınlanmasaydı belki bu yazıyı yazmayacaktım.

Ben birgün bir yerde, bir çinimizin, bir kilim ya da minyatürümüzün Batılı ustaların işleriyle eşdeğerde olduğunu söylemişim. *Esirkuş* da bir yazısında değinmiş olacak bu sözüme. Ne var ki, tepkiyle karşılanmış Esirkuş'un yazısı. Ve daha sonra, evrensel değerlere yerel değerlerden geçerek ulaşılabileceğini, yerel sanatlarımızdan hareket etmeyen bir sanatçının evrensel olmak şöyle dursun ulusal sanatımıza bile katkıda bulunamayacağını ileri sürüyor, *Esirkuş*.

Coşkulu bir yazı Mustafa Esirkuş'un yazısı ama kimi yönlerden bana pek açık görünmedi. «Yerel» ya da «yöresel» sanatlarımız sözlerinden ne anlıyoruz? Ayrıca yerel sanatlardan geçmek ne demektir? Eski sanatlarımızı tanımak, sevmek, ulusumuzun geçmişte yarattığı kültür değerlerinin bilincinde olmak mıdır, «yerel» sanatlarımızdan geçmek? Bütün o minyatürler, çiniler, dokumalar bugün artık yapılmadığına göre, yerel sanatlarımızdan geçmek sözkonusu olunca, anlaşılması gereken tarihsel miras bilincinden başka bir şey olamaz. Öte yandan, tarihsel mirasın sınırları da bir tartışma konusudur. İslâmlık sonrası, Anadolu Türklüğünün yarattığı kültürle mi bütünleşeceğiz, İslâmlık öncesi Türk kültürünü mü gözönünde tutacağız? Yoksa ulus ve din ayrımlarının dışında tek bir Türkiye kültürü savına mı inanacağız?

Herhalde sorunumuz üzerinde yaşadığımız topraklarda yaratılmış olan kültür değerlerine, «Bunlardan kendi payıma ne çıkarabilirim?» hesabıyla yaklaşmak değildir. Böylesine bir ilgi yabancıların Doğu kültür değerlerine sömürülecek meta gözüyle bakmasına benzetilebilir.

YEREL KONULAR VE ULUSALLIK

Kimi eleştirilerde yerellikle ulusallık özdeşleştirildi. Yerel, bölgesel özellikleri, konuları işleyen sanat eserlerinde ulusal özgürlük belirtileri araştırıldığı da görüldü. Yöresel konulara eğilmenin ve yurt doğasına ilişki kurmanın sanatçının hayata açılmasına yararı olduğu söylenebilir. Ama bu yoldan ulusal özgünlüğe varılamayacağını Aziz Nesin bir soruyu yanıtlarken ilginç bir örnekle belirtiyor: **«Yerel ya da bölgesel yolla ulusal sanat ve özellikle ulusal tiyatro kurulamaz çünkü yerel olan her şey geçicidir. Diyelim ki Eyüp'te bir zamanlar oyuncakçılık çok ünlü bir sanatmış, orada oyuncakçılar varmış. Ya da Beykoz'da paçacılık ünlü**

imiş. Şimdi örneğin Beykoz'da ünlü bir paçacı olan Şakir Efendi'nin hayatını ve sorunlarını veren bir oyun yazsa idik, bundan elli yıl önce, ya da Eyüplü oyuncakçı Hakkı Dede'nin hayatını yansıtan bir oyun meydana getirseydik kırk yıl önce, hayatımızda o oyuncakçılık ve o paçacılık dönemi ve koşulları geçtiği için, bu yerel ve bölgesel oyunlar, ulusal ve sınıfsal olma niteliğini yitirirlerdi.»

Bu örneklerin benzerlerini resimde arayalım: şimdi bir ressam Konya'da sünnet düğünü konusunu anlatan ya da Safranbolu evlerini betimleyen (tasvir eden) bir resim yapsa bu resim yerel ve dolayısıyla ulusal nitelikte bir resim sayılabilir mi?

Ulusal niteliği konulara bağlamayalım. Yerel konuları dünyanın herhangi bir köşesinden gelecek herhangi bir sanatçı da işleyebilir. Nitekim yabancı sanatçılar yurdumuzun görünülerini, Türk hayatının sahnelerini resmetmişlerdir. Ne var, bu resimlerin bizimle ilgisi bizi, bizim doğamızı işlemiş olsalar da çok yüzeydendir.

Bütün güzel sanatlarda, edebiyatta konular, yerel tarihsel de olsa ulusal niteliği sağlamağa yetmez. Kuşkusuz konuların bir dereceye kadar önemi vardır. Başka yazılarımda da değindim, konu sanatçı için tümden önemsiz sayılamaz. Konu bir bakıma özün, yani sanatçının duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasında ipucu sayılabilecek bir ön seçimdir. Bir ressam aşı güllerinin değil devedikenlerinin resmini yapıyorsa bunun bir anlamı olmak gerekir. Bununla birlikte konu her zaman sanatçının niyetlerini duygu ve düşünce dünyasını ele vermez.

Bir ressam sünnet düğünü konusunu, ya da Safranbolu evlerini *Nakkaş Osman* gibi, *Levni* gibi resmetmeğe kalkışsa bir özenme, öykünme, çağdışı bir davranış olur, bu sözgelimi *Leonardo Da Vinci*'nin buğulu gölge ışık tekniğini bir Türkmen gelinin yüzüne uygulamak kadar çağdışı.

HALKTAN KOPMAMIŞ SANATÇI DEMEK

Divan şiirimizin biçimsel, süslemeli yüzeysel içeriği ve kalıpçılığı ile çağdaş şiirimizin motiflerinin bağdaştırılabileceğini sananların denemeleri bir başka yanılgı örneğidir. Kimi ozanlar bu denemeleri bir sonuca varma umuduyla sürdürürler bir zaman, kimisi şöyle bir dokunup geçti. Eski ile yeni, Doğu ile Batı çelişkilerinin yanısıra birey olarak sanatçının eğilimleri ve duygu dünyası arasında denge kurabilme ve birleşime varabilme sorunudur önümüzdeki sorun. Sözgelimi, Cahit Külebi'nin şu beyitlerine bakalım:

«Altın sanır gören yanaklarındaki gül izlerini, / Tam tersine, bu süsler altının düşüşüdür.»

«Boynun bir gelincik çiçeğinde çizgi kadar nârin. / Endamın İstanbul akşamlarının yükselişidir.»

«Böyle şiirler yazmağa değmez güzeller. Cahit! / Çünkü, sevdaya şiirler ozanın can verişidir.»

Divan şiirimize özgü tekniği, sesi, anlatım parlaklığı apaçık görünen bu şiirle mi yaklaşmış oluyor Külebi, ulusal özgünlüğe, yoksa aşağıdaki dörtlükle mi?

«Ateş çevresinde uçuşan pervaneler gibiydiler. / Uğradılar ceylânlar gibi yağlı kurşunlara. / Sivaslı, Malatyalı anaların bebeleriydiler. / Onlar ki Anadoluydular... geri gelmez bir daha.»

Böylesine içten bir duyarlığa toplumlarına yabancılaşmamış, halktan kopmamış sanatçılar varabilir. Biz bütün sanatlarda ve edebiyatta halkından kopmamış, hayata ve doğaya dönük, akılcı bir çaba ile içten bir duyarlığı birleştirebilen sanatçıların ister istemez ulusal ruhu yansıtacaklarına inanıyoruz. Bir çini parçasına, bir yörük kilimine çıkarcı gözle değil tutkulu bir sevgiyle bakan bir sanatçının halkını sevmemesi olanaksızdır.

Eskiyi bilmek yeni değerler getirmeğe, yaratmağa yetmiyorsa neye yarar? Sanatçı hayatın ve doğanın tükenmeyen, sürüp giden kaynaklarıyla beslenmiyorsa eskiyi değerlendiremezler. Bizim gelenekle ilgilenmemizin bir nedeni de, insanımızın değişmeyen yanlarını, kendine özgü görünüşlerini görebilmek, anlayabilmek içindir. İnsanımızın, yüzyıllardan beri neyi sevdiğini, nelerden hoşlandığını, nasıl biçimlemelerden rahatlık duyduğunu sanatçı bireyler olarak sezinleyemiyorsak, ne etsek, ne eylesek, ne yazsak, ne çizsek boşunadır.

Devrim mi, Evrim mi?

Faruk GÜVENÇ

Bakû'da Necil Kâzım Akses'in keman konçertosu prova edilirken Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrasının başkemancısı usulca doğruldu yerinden, Suna Kan'ın kulağına uzandı ve «**Sizde bir Zeki Müren var ya**» dedi, «**onun için men ölirem**». Bizdeki tekses-çokses kavgası yok Azerbaycan'da. Aynı besteci orada teksesli bir şarkı da yazıyor, bir senfoni de besteliyor, konservetuarlarda evrensel çalgılar da, ulusal çalgılar da öğretilliyor. Diyarbakır radyosu rahatlıkla dinlendiği için, Azerbaycan'da hemen hemen bütün «alaturka» şarkıcılarımız tanınıyor, seviliyor. Konserden sonra Suna Kan otomobile binince kapıda toplanmış olan dinleyiciler «**Zaliha'ya, Nesrin hanıma selâm götür**» diye haykırdılar. Geçen yıl Nesrin Sipahi ile Zaliha Bakû'ya gitmiş ve herkesin kalbini kazanmış.

Azerbaycan örneği, burada üzerinde hiç durmadığımız bazı konuları yeni bir açıdan değerlendirmeme fırsat verdi. Eğer bir devrim halk tabakalarındaki birikimin meyvası, patlayıp verdiği tomurcuk değilse, ya da yapıldıktan sonra yeni ölçülere göre yeni kuşaklar yetiştirilmemişse köksüz kalıyor ve eski alışkanlıklar tarafından yutuluveriyor. Atatürk'ün batılılaşma hareketinin çerçevesi içinde başlattığı «müzik devrimi», Atatürk'ten sonra gelen hükümetlerin bir kültür politikası, bir kültür planlaması olmadığı için büyüyüp gelişememiş, geniş halk tabakalarına yayılmamış, güdük kalmıştır. Neredeyse kırk yıl önce temeli atılan Devlet Konservatuarının üzerine o günden buyana tek bir taş koymadığımız için bu kurum her yıl fonksiyonunu Türkiye'nin nüfusu onbeş milyondan otuz milyona çıkınca iyice yetersiz kalmıştır. Eğer bir ulusun elli yılda yetiştirdiği bestecileri iki elin on parmağıyla sayabiliyorsak batılılaşmanın da, çağdaş uygarlık düzeyine yaklaşmanın da sözünü edemeyiz. Ankara Devlet Konservatuarının yüksek kompozisyon bölümünden 1960 yılından beri kimse mezun olmamıştır. Kırk yılda müzik devrimini halka götürecek, yayacak hiç birşey yapmamışız. Atatürk'e bel bağlayıp çoksesi Cebeci'deki konservatuarın dört duvarı arasında kapalı tutmuşuz. O zaman mutlu bir azınlığın yakasında çiçek gibi duran bu «dünya nimeti»nin radyolardaki, televizyondaki, dolmuştaki, mahalle ve köy kahvelerindeki tekses salgınına karşı koyamamasına şaşmamalıyız, fesle şapka, çarşafla manto gibi tekses ile çoksesin de birbirine olan düşmanlığını anlamalıyız.

Oysa ki Azerbaycan'da durum bambaşka. Orada bir müzik devrimi yapılmamış, konservatuar üstüne konservatuar açılmış, bestecilerle çalgıcılar birbirini kovalamış, kendi eserlerini notaya basmışlar, plağa almışlar, her ilde, her ilçede çalmışlar ve bu evrimin sonunda büyük balık çokses olmuş, küçük balık tekses. Azerbaycan'da müzik öğrenimi normal eğitimin içindeki bir derste değil, orta öğrenimin dışında ve bu öğrenimle beraber yürütülen özel okullarda yapılıyor. Bugün Bakû'da yedi yıllık tam yirmi iki tane «**Müzik Orta Okulu**» ve dört yıllık iki tane «**Müzik Lisesi**» var. Onbir yıllık müzik öğrenimini bitiren bir genç bu sanat dalında üstün yetenek gösterir de giriş sınavını kazanırsa dört yıllık «Konservatuar»a alınıyor, ya da Müzik Orta Okuluna öğretmen oluyor. Müziği meslek olarak seçmeyenler ise yüksek öğrenimlerini istedikleri bir başka dalda sürdü-

rüyorlar. Ayrıca üstün yetenekli çocuklar için Bakû'da iki tane «**Özel Müzik Okulu**» var. Müzik Orta Okulu ile Lisesinin yerini tutan on yıllık bu okulların herbirinde bin çocuk öğrenim görüyor. Ve biz iki yüzelli öğrencili «antika» konservatuarımızla müzik devrimini gerçekleştireceğimizi sanarak teksese kızıyoruz.

Artık şu «**devrim**» sözünü bir kenara bıraksak da bir köşesinden «**evrim**»e başlasak. Hem bu ulus sadece teksese mahkûm edilmeye yaraşık değildir, hem de vakit geç değildir.

Zuckmayer'in Ardından

Prof. Ed. Zuckmayer 1830 - 1972

5 temmuz çarşamba günü Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümünün konser salonunda aynı bölümün öğretmenlerinden Erdoğan Okyay sözlerini şöyle bitirdi:

«Gençlerimiz piyasanın bozucu zevklerinden kurtarılmadıkça, kurduğu koro geleneği Anadolu'da kurulacak yüzlerce çocuk ve gençlik kollarıyla taçlanmadıkça, eğitim düzenimiz ve bütün devlet kuruluşlarımız gerçek sanat müziğine lâyık olduğu yeri vermedikçe onun rahat uyuyamayacağını biliyoruz. Onu ra hat uyutmak için nöbeti devraldık, çalışacağız.»

Sahneye bir piyano çekilmişti, piyanonun üstünde bir tabut duruyordu. tabutun içinde de o; piyanist, besteci ve büyük müzik öğretmeni Prof. Eduard Zuckmayer. Sıradan bir adam değildi Zuckmayer; işini, ikinci vatanı olan Türkiye'yi, öğrencilerini seven, yalnız onlar için yaşayan alçakgönüllü, iyiliksever bir insandı, hayatını müziğe adamış bir misyonerdi. 1936 yılında geldi, Anadolu'nun göbeğindeki bozkıra yerleşti sabırlı bir bahçıvan gibi fideler dikti çevresine, suladı, besledi onları, eserinin büyüdüğünü, yeşerdiğini, çiçek açtığını gördü, meyvalarını topladı ve Türkiye'nin her köşesine yayılmış bir öğretmen ormanının ortasında yumdu gözlerini.

Eduard Zuckmayer Türk müzik tarihinin en büyük «isimsiz» kahramanlarından biridir. Avrupa'da solist olarak ün yapmak dururken çok daha güç bir yolu, şatafatsız bir yolu seçmek ve Enstitüdeki odasına tam otuzbeş yıl kapanıp müzik öğretmeni yetiştirmek için bir yürekte ne büyük insan sevgisi olmak gerekir.

Ama bir yürek yeter mi Türkiye'de uygulanmakta olan bozuk eğitim düzenini değiştirmeye, iyi, doğru, zevkli ve güzel müziği yurt yüzeyine yaymaya? TRT'nin bütün vericileri sabahtan akşama kadar kötüyle, yanlışla, zevksizle ve çirkinle beyinleri yıkamaya devam ederken, müzik dersi okullarda küçümsenirken, konservatuarlarımız onbeş yılda bir besteci çıkaramıyacak hale gelmişken, orkestralarımız çalgıcı ve şef sıkıntısı çekerken, operalarımız şarkıcısızlıktan kıvranırken bir yürek yeter mi cennetin kapılarını açmaya? Kristal salkımları bir ucundan tutmuştu Eduard Zuckmayer ve odamızı aydınlatacak olan büyük, ağır avizeyi tek başına tavana asmaya çalışıyordu; başkaları öteki ucun üstüne oturmuşken, eve daha ceryan bağlanmamışken... Müzik öğretmenlerinin ihtiyar hocalarının tabutu başında verdikleri söz, uçsuz yolun daha ilk adımındaki dinçlik, iyimserlik olmalıdır, lâfta kalmamalıdır.

FARUK GÜVENÇ

"Çünkü Dilin Öz Kaynağı Halktır,,

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, XIII. Türk Dil Kurultayında bir konuşma yaparak; Türk dili konusundaki görüşlerini dileklerini ve bazı kaygılarını açıkladı. Basında özetle çıkan bu konuşmayı, okurlarımıza tam metin olarak sunmayı yararlı bulduk.

Sayın Başkan, On Üçüncü Türk Dil Kurultayının değerli üyeleri, sizlere saygılar sunarım.

Türk Ulusu, kendi dilinden uzaklaştıkça kendi kendine yabancılaşmış ve özgün düşünceden yoksunlaşmıştı.

Atatürk'ün çizdiği devrimci yolda, Türk Dil Kurumu, Türk Ulusunun öz diline ve benliğine yeniden kavuşmasını, özgün düşünce ortamına ulaşmasını büyük ölçüde kolaylaştırıp hızlandırmıştır.

Bence Türk Dil Kurumu, Türkiye'deki devrimci kuruluşların en başarılılarından biridir.

Başarısında da başlıca etken, benim görüşüme göre, kapılarını bir akademi gibi halka kapatmak yerine, halka açık tutmuş olmasıdır. Çalışmalarında halka dönük davranması ve halktan güç almasıdır.

Çok partili demokratik rejim, bu bakımdan Türk Dil Kurumuna yaramıştır. Eskiden, devlet gücünün koruyucu duvarları ardında, Türk Dil Kurumu, kendini büyük güvenlik içinde bulurdu; fakat bir yandan da o duvarlar, Kurumu bir ölçüde halktan ayırırdı. Devletin koruyuculuğundan ve desteğinden yoksun kalmak; bunun da ötesinde, zaman zaman devleti karşısında bulmak, Kurumu güç durumlara sokmuştur ama, yaşama ve çalışma gücünü, Atatürk'ten aldığı ödevi sürdürebilme gücünü, halkta aramağa yöneltmiştir onu.

Eskiden, Kurum çalışmalarında, bir ölçüde, bir yapma dil oluşturma eğilimi kendini duyururdu. Fakat demokrasinin açtığı halkla bütünleşme döneminde, Kurum, kendini o türlü eğilimlerin etkisinden kurtarmış; dilimizin öz kaynaklarından ve Anadolu halkının, tarih boyunca, arılığını koruyarak oluşturduğu, yücelttiği konuşma, türkü ve şiir dilinden, gelişen ve yenileşen bir toplumun isterlerini karşılayabilecek bir yazı ve düşün dili kurmağa başlamıştır

O nedenledir ki, Kurumun demokrasi döneminde önerdiği sözcükler, devletin direnişine ve engellemesine karşın, toplumda, eskisine göre daha kolaylıkla yayılıp tutunmağa başlamıştır.

Dilimizi özleştirmede, sakınılması gereken en büyük tehlike, Osmanlı Türk toplumundaki dil ve kültür ikiliğinin yeniden ortaya çıkmasıdır; aydınlarla halkın, gene, birbirlerinin dilinden anlayamaz duruma gelmeleridir. Halka yönelmek, Kurum çalışmalarını, böyle bir tehlikeye yol açmaktan büyük ölçüde kurtarmıştır. O kadar ki, Türk Dil Kurumuna ve onun çalışmalarına en çok karşı çıkanlar bile, kısa direnişlerden sonra, Kurumun önerdiği yeni sözcüklerin büyük çoğunluğunu, bilinçli bilinçsiz, günlük konuşmalarında kullanmağa başlamaktadırlar. Güzel olan, devletin değil toplumun buna zorlamasıdır kendilerini.

Devlet desteğinden ve koruyuculuğundan yoksun kalmak, Kurumu bir yenilgi duygusuna ve gevşekliğe düşürmemiştir; onda zorlu bir yaşama çabası uyandırmıştır; onu, halktan aldığı güçle Atatürk'ün ülkesine doğru daha hızlı ilerlemeğe yöneltmiştir. Bu çaba ve yöneliş, Kurumu, çalışmalarında, arayışında, yaratıcılığında daha tutarlı ve gerçekçi kılmıştır.

Halka açıldıkça, halkla bütünleştikçe, halk dili kaynaklarına indikçe, Türk Dil Kurumu çalışmaları, yalnız daha etkin değil, daha bilimsel de olmuştur. **Bir dili özleştirme çabalarının halkla bütünleştikçe ve halk dili**

kaynaklarına dayandıkça daha bilimsel de olması çok doğaldır; çünkü dilin öz kaynağı halktır.

Türk Dil Kurumunun çalışmalarını, yurdun her yerinde halktan öğrendikleriyle sürekli besleyen halk aydınlarını ve öğretmenleri kutlarım; halk dilinden derlemeleri halka yabancılaştırmaksızın değerlendiren Kurum uzmanlarını kutlarım; Türkçeyi özleştirerek geliştirme çabalarının ürünlerini, Türk diline usta kuyumcular gibi işleyen, yerleştiren ilerici ozanları, yazarları kutlarım.

27 Mayıs 1961 Devriminden sonra girilen daha ileri bir demokrasi ve özgürlük döneminin, Türk dilini özleştirerek geliştirme çabalarına en büyük katkısı, yargı dilinde olmuştur.

Bu dönemde kurulan bağımsız yüksek yargı örgenleri, dili özleştirip arılaştırmanın belki en zor fakat en gerekli olduğu bir alanda büyük atılımlar yapmışlardır. Yargı diliyle halk dili arasındaki yabancılığı hızla gidermeğe başlamışlardır.

Türk dilinin halklaşmasına, özleşmesine, gelişmesine ve toplumumuzdaki dil ikiliğinin çok önemli bir alanda giderilmesine bu büyük katkıyı yapan yüksek yargıçlarımızı özellikle kutlarım.

Bu iyimser sözlerden sonra, Türk dilini özleştirip halklaştırma ve geliştirme akımıyla ve Türk Dil Kurumu çalışmalarıyla ilgili iki kaygımı da belirtmek isterim.

On beş aydır, «Atatürkçülük» sözünün devlet yönetiminde en çok kullanıldığı bir dönemden geçiyoruz. Fakat bu dönem. devlet dilinde Atatürk çizgisinden ençok uzaklaşılan dönemlerden biri olmuştur. O çizgiden uzaklaşıldıkça halk dilinden de uzaklaşılmaktadır. Eski bürokrasinin ağdalı osmanlıcası zorla canlandırılmaktadır. Birinci üzüntüm ve kaygım budur.

İkinci kaygımsa şudur:

Türk Dil Kurumu çalışmalarıyla, Türkçemiz, uzun yıllar süren emeklerden sonra, arapçanın, farsçanın tutsaklığından ve yabancılaştırmasından büyük ölçüde kurtulmuştur ama **şimdi de, Batıdan gelen bilimsel ve teknik sözcüklerin baskınına uğramakta; bu sözcükler dilimizi hergün daha çok bürüyüp kaplamakta ve halka yabancılaştırmaktadır.**

Dili arılaştırmanın başlıca erdemlerinden biri, aydınlık ve tutarlı düşünmeyi kolaylaştırmasıdır. Öğrenci veya uzman olsun, yazar veya düşünür olsun, insan, kullandığı sözcüklerin özünü ve kökenini bir bakışta görüp kavrayamazsa, aydınlık ve tutarlı düşünemez. Aydınlık ve tutarlı düşünmeyi bırakın, bir sınırın ötesinde düşünemez bile... Konular, bir insana, özünü ve kökenini bir bakışta göremediği sözcüklerle anlatılırsa, o insan o konuları iyice kavrayamaz.

Oysa, Türkiye dünyaya açıldıkça ve bilim ve teknik alanında ilerledikçe, yalnız halkın değil, nice uzmanların bile özünü ve kökenini bilmedikleri, görüp kavrayamadıkları yabancı sözcüklerin, terimlerin, deyimlerin baskınına, saldırısına uğruyor.

Ulusal dilimizi yabancı ortadoğu dillerinin tutsaklığından kurtarmada büyük başarı sağlayan Türk Dil Kurumu, şimdi Batıdan gelen yabancı sözcükler ve terimler baskınına karşı da Türkçeyi korumalıdır.

Bu sözcüklerden, terimlerden çoğu, kısa zamanda, bilim ve teknik alanının duvarlarını aşarak günlük konuşma dilimizi de kaplamaktadır; dilimizin içinde karanlık noktalar olarak yer almaktadır; aydınlık düşünmeyi zorlaştırmakta ve dilimizi yeniden kendi kendine yabancılaştırmaktadır

Bilim ve teknik evrenseldir ama, evrensel olan bilime ve tekniğe, her ulus, kendi diliyle gerçek ve özgün katkılarda bulunur Bilimin ve tekniğin evrenselliği ile dilin ulusallığı çelişmez, çelişmemelidir

Türk Dil Kurumunun, hızla yayılan bu yeni baskına ve sızmalara karşı Türk Dilini ve ekinini koruma savaşını hızlandırması, öncelik taşıyan bir görev olmuştur düşüncesindeyim.

Kurultaya, Türk Dil Kurumuna, Kurumun gönüllü yardımcılarına, Türkçeyi özleştirme ve geliştirme çabalarının halkçı ve yaratıcı önderlerine, erlerine, sanatçılarına, sürekli başarılar dilerim. Saygılar sunarım.

Kitap Yılı-Kitap Yasası-Kitap Korkusu...

Rauf MUTLUAY

Geçen haftanın gazetelerinde Kemal Tahir'in iki eski romanının reklâmı dikkati çekti. Yayınevi, Devlet Ana'nın **3.** *basımı ile Yorgun Savaşçı'nın* **4.** *basımının* **«Bütün Kitapçılarda»** *bulunduğunu bildiriyordu. Biri Türk Dil Kurumunun roman ödülünü, ikincisi Yunus Nadi armağanını kazanmış bu iki eser tükendikçe yeniden basılıyor, başka dillere çevriliyor, eksilmeyen bir hızla satılarak kendi etkilerini kendileri yapıyordu. Reklâm bekleyen nice yeni eser arasında bunların kitapçılarda bulunduğunu bildirmenin gereği neydi?*

Gerçekten bir gerekliliği vardı bu duyurunun. Çünkü birkaç gün daha önce gazetelerde yer alan **138** *kitaplık bir yasak yayınlar listesinin en altında adları anılıyordu. Geniş bir kuşku gölgesi, inanmazlık kararsızlığı, «bir yanlışlık olmalı» düşünceleri arasında vitrinlerden kaldırıldığı görüldü birçok kitabın. Bu arada küçücük bir açıklama geldi. Söz konusu olan, yasaklanmış yayınlar değil, soruşturma sırasında bazı sanıkların evlerinde bulunduğu için «müsaderesine» karar verilmiş kitaplar listesi idi. Ama hiç bir açıklama, hiç bir yalanlama, gazetelerin birinci sayfalarında başlayan bu geniş listenin yarattığı tedirginliği gidermeye yetmiyor. Her haberin devamını herkes okumaz; birkaç satırlık eklemeler, ilk suçlamanın yarattığı korkuyu silmiyor.*

DÖNEMEÇLERİN ADLARI:

30 Ağustos Zafer Bayramıdır; 29 Ekim, Cumhuriyet, 23 Nisan «Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı»dır; 19 Mayıs, Gençlik. 27 Mayıs 1960'ın da adı kolayca konmuştu: Özgürlük ve Anayasa Bayramı... 12 Mart 1971'e bir ad bulunmadı henüz. Oysa eski 10 Temmuz'un da adı vardı. Yaşayanlardan dinleyelim: **«10 Temmuz bugün, çocukluğumuzun, gençliğimizin bayram günlerinden, donanma günlerinden biri. Şimdi büsbütün unutuldu. Gazetelere baktım, Hürriyetin 45. yıldönümüne erdiğimizi hatırlatan bir tek satır yok. Hürriyet'in yıldönümü... Bilginler, okuryazarlar «Meşrutiyetin ilânı» der, daha da bilgin olanlar: 'Meşrutiyetin iadeten ilânı' ...Ama halk kısaca «Hürriyet» demişti, benim de öyle demek hoşuma gidiyor.»**

«Niçin durmuyoruz bu günün önemi üzerinde? 10 Temmuz 1324'te, yani 23 Temmuz 1908'de gerçekten erdik mi hürriyete? Çok söz söylenebilir bunun üzerinde, hürriyetin ne demek olduğunu araştırmağa kadar... Ama unutmayalım ki 10 Temmuz 1324, Cumhuriyet yolunda başlıca konaklardan biri olmuştur. II. Abdülhamit'in yönetimi o gün sona ermişti, bu ülkede hürriyet aşkı o günden sonra açıkça söylenebilirdi. O günden sonra kimse: *'Hayır, hürriyet iyi değildir, gerekli' değildir, kaldırmalı hürriyeti, kaldırıyoruz* **diyemedi. Ne yapıldıysa, en ağır baskılar bile, hürriyet adına yapıldı. II. Abdülhamit'in hakan olduğu günlerde ise hürriyetin adını anmak bile yasaktı. Bakın Şemsettin Sami Bey'in Fransızcadan Türkçeye sözlüğüne,** *'liberte'* **kelimesinin karşısında** *'serbestlik, ihtiyar, iade, ruhsat, mezuniyet'* **var,** *'hürriyet'* **yok. Hürriyet sözü sözlüklere dahi girmiyor.** *(Republique sözü ise hiç alınmamış.)* **1908'den sonra birçok yasaklar sürdü, birçok yasaklar da yeniden yaratıldı, hiç olmazsa birtakım sözlerin söy-**

AVCI OSMAN TÜRKÜSÜ

Dönektir sımsıkı sardığın gece
Güvenme karanın dostluğu yoktur
Bir ucundan aydınlığa dönüşür
Issız koyaklarda dağlar başında
Görünce boranı yeyince yeli
Düşünce elinden kara pusatın
Anlarsın anlarsın zalım da üşür
Zulum sahabına döner bir zaman
Osman Osman

Kaç avcı boğuldu senden öncesi
Yaş ırmaklarında kan göllerinde
Arı olsan kaysı gülüne konsan
Pınar olsan yolda yolakta dursan
Kaçsan kaçsan tavşan donuna girsen
Sen de boğulursun mümkünün yoktur
Osman Osman

GÜLTEN AKIN

lenmesi yasağından kurtulduk.. Bunu öğretmeliyiz çocuklarımıza. Her yılın 23 Temmuzunda bayram etmeğe, donanma yapmağa kalkışalım demiyorum, ama bir düşünelim kendi kendimize, o günden beri elde ettiklerimizi, bu ülkede olanları gözden geçirelim. Görürüz ki bayram edip donanma yapmağa da değer...» *(Nurullah Ataç, Günce I,* **98 - 99, 1953)**

«Hürriyetin İlanı»nından 45 yıl sonra *Ataç,* gene de yitirilmemiş bir değer, daha aydınlık yarınlara temel olmuş güzel bir başlangıç, kazanılmış olumlu bir sonuç bulmanın iç rahatlığı içinde bakıyor geçmişine. Oysa küskün ve suskun bir ortam içinde 12 mart'ın ilk yıldönümünü kutlamak gereğini duymadı kimse. Bu kadar çabuk unutulmuş dönemeçlere bayram umutları bağlanabilir mi? Özellikle bu yazının konusu olan yayın hayatı ve kitap açısından; edebiyat ve sanat özgürlüğünün boyutları içinde? Onun için 1971 sonrasında bu tedirginliklerin sonucunu özetlemiştim: «...şimdi artık hiç biri yok. Ne düzeltilmiş yönetmeliği, sakıncasız güvencesi ve sürekliliği ile TRT ödüllerinin umudu; ne basın hayatının okur yığınlarını etkileyecek güçteki edebiyat çalışması; ne sayısı çoğalır gibi görünen sanat dergilerinin yaratacağı ilgi uyanıklığı; ne açık ve onurlu bir yarışa çağrılan edebiyat meraklarının emek yoğunluğu; ne gittikçe yerli esere yönelen ihtiyacı gereğince karşılamak için yayınevlerinin girişeceklerini sandığımız çalışma rekabeti, ne yazarların iştah ve hevesleri, ne aydınların edebiyat düşkünlüğü. Hiç biri, hiç biri. Hep **'muhalif'** esti bu yılın rüzgarları: **'Gel gör ki sular batıya meyleder...'**

«Ama bir şey var herşeyin altında. Siyasal olayların bu kadar öne çıktığı kitap sevgisinin suç sayıldığı, en seçkin aydınların çile çektiği, edebiyatın gazetelerden gene sürüldüğü, günlük ilgi-

→

lerin hep haberler bülteni ile duruşma ayrıntılarına yöneldiği, deneme ve fikir yazılarının hemen hemen basılmadığı, gerekli çevirilerin durdurulduğu, azalan satışlar bir yana raflardaki ev kitaplarının bilinmez nasıl korkularla yakılıp yırtıldığı ...dönemlerde de durmaz edebiyat. Nice beklenmez dramların yaşandığı, başkalarının çektiği acıların sanatçıların bilincine yansıdığı, toplum kargaşasının suskun beklemelere dönüştüğü, sözün ve yazının ortadan kalkmış gibi göründüğü öyle yıllar vardır ki, asıl soylu sanat eserlerinin mayalandığı, birikip beslendiği güçlenip çoğaldığı zamanlardır... Edebiyatçılar çok zarar gördü bütün olanlardan; ama edebiyat zarar görmeyecek. Sanatın ömrü uzundur. *(Varlık Yıllığı* **1972, 22, 47**)

KİTAP YILI

Böylece 1972 Kitap yılına girdik. Derleme Müdürlüğünün yıllık istatistiğine göre 1971 içinde yurtta 6541 eser basılmış 1970'in 5854 sayısı yedi yüz fazlasıyla aşılmıştı. Sevinilecek bir artış mıydı bu? Büyük bankaların ardından büyük gazetelerin de yayın hayatına atılmaları, kepenkleri ve vitrinleri tatil edilmiş her yapının önünde cadde sergilerinin yayılışı, kitabevi sayısının hızla çoğalışı, batı piyasasının en sürümlü eserlerinin telif hakkı ödenerek hemen çevrilişi, **«kara dizi»**lerin, **«Evin romanları»**nın, **«Çocuk kitapları»**nın ayrı diziler halinde düzenle sürdürülüşü, Dil Kurumu ve Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarının indirimle satılışı, hatta bazı kitapçıların kişisel pay oranlarından vazgeçerek % 10 daha ucuza satış yaptıklarını duyuruşları... hep sevinilecek şeyler miydi? Yoksa Ataç'ın dediği gibi **«bütün bunlara yalnızca bir bakıma mı sevinmeliydik?» «Bir bakıma diyorum, okuyanların artması tellim** (*daima*) **gerçek ekinin** (*kültürün*) **yayıldığını, bir ulusta düşünme gücünün geliştiğini göstermez de onun için. Nice betikler** (kitaplar) **vardır, düşündürmek için değil, tersine uyutmak için, uyuşturmak için yazılır. Ne yazık ki en çok beğenilip satılanlar da onlardır..»** (*Günce II,* **716, 1957.**)

İLKELER

Unesco genel kurulu 1972'yi uluslararası kitap yılı olarak duyururken, bu konudaki genel ilkeleri de tekrarlıyor; **«Herkes için Kitap»** sloganını benimseyen uluslararası yedi kuruluş **«Kitap Yasası»**nı oybirliğiyle onaylıyordu: **«Okumak herkesin hakkıdır / Kitapsız eğitim olmaz / Yazarların yaratıcı çalışmalarını teşvik edecek ortamı yaratmak toplumun görevidir / Sağlam bir millî baskı sanayii, millî kalkınma için şarttır / Baskı sanayiinin kalkınması, kitap yapımını kolaylaştırıcı şartların sağlanması ile olur / Yayımcı ile okuyucu arasındaki bağı kitabevleri kurar / Bilim ve Sanat ocakları, enformasyon merkezleri ve kütüphaneler yardımcı ulusal kaynaklardır / Enformasyonu koruma, yayma ve dökümantasyon kitap davasını destekler / Ülkeler arasındaki serbest kitap alış verişi millî kitap üretimi için şarttır ve uluslar arasında anlayışı kolaylaştırır. Kitaplar, milliyetler arasında anlayış ve barış için işbirliği davasına hizmet eder.»** (*Bkz. Varlık* **775,** *Nisan* **1972**)

Gerçekleri şunlardı kitap yasasının: «Dünyada toplanan bilgilerin korunup yayılmasında başlıca araç olan kitap, değerini sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler eğitim, bilim ve kültür kurumu UNESCO nun kuruluş yasası, 'fikirlerin söz ve resimlerle yayılmasının kolaylaştırılmasını, ülkelerden birinde yayımlananlardan bütün milletlerin yararlanmalarını, uluslararası uygun işbirliği yöntemlerinin teşvikini öğütlemektedir. UNESCO genel konferansı, kitabın, batışın ve kalkınmanın sağlanmasında, insan haklarının yürütülmesinde, ırk ayrımına ve sömürgeciliğe karşı savaşın başarıya ulaşmasında başlıca etken olduğuna inanmaktadır. Bunun

için «Herkes için kitap» sloganı benimsenmeli, bütün ilgililer, «Yasa» da açıklanmış bulunan ilkeleri uygulamalıdırlar...» (*Bkz. Yeni a dergisi, özel sayı, Mayıs* **1972, 2**)

KİTAP KORKUSU

Oysa, kitap dünyasına korkuların bütün dehşeti salındı bizde. Kendi sanılarının çekingenliğiyle kitaplarını yırtan, yakan, gömen, saklayan çaresizlerin yanında elllerindeki eserleri yayınevlerine geri gönderen kitapçıların kuşkusu; bir eserin adını -yazarını- konusunu sakıncalı sayılabileceğini düşünen okur ürkeklikleriyle birleşti. Basıp dağıtamayacağını tasarlayarak nice çalışmalardan vazgeçen yayınevi tedirginlikleri, **«sakıncasız», «oyalayıcı», «hafif», «kolay», «sürümlü», «boş»** eserlerin bolluğuna dönüştü. Yazardan yayınevine, dağıtıcıdan satıcıya, okurdan meraklıya doğru genişleyen korku dikkatleri, kitap yılında kitapsız olmak rahatlığına kadar uzanacağa benzer. En ciddi başlangıçlardan yola çıkan onurlu yayınevleri, sürümlü romanlar çıkarmakla avunup beklediler. Haber verme görevlerini yerine getiremeyen gazetelerin satışları düştü. Eskiden dört gazete **okuyan,** şimdi birine **bakmakla** yetinebiliyor. Öteden beri **«Klâsik»** değerleri basmakla görev yapan birkaç yayınevinin sürekli çabası, hep süslü ve ciltli kitaplar süren sermaye piyasasının aksamayan çalışması, çeviri kolaylıklarını sömüren beleşçi hesapların kalabalık ürünleri yanıltıcı sayılara ulaştıracak kitap toplamını. Yıl sonunda, geçen yıla oranla daha çok kitap basılmış olduğunu gösteren istatistik sonuçlara kavuşacağız. Ama kitabın özgürlüğü bulunmadığı için kitabın korkuları da bitmedi henüz. Kapanan nice derginin, el ve onur değiştiren fikir gazetelerinin, yaratıcı ve özgür çalışmalarını çekmecelerinde saklayan sanatçıların, ciddi ve gerekli çevirileri bırakıp seks romanlarıyla polisiye serüvenlere yönelen çabaların, yirmi liralık kitabından payına elli kuruş düşen yazı emekçilerinin ...boşluğunu hangi değerlerle doldurabilirsiniz?

Ne televizyon ekranlarına dikilmiş yeni heveslerin sabırlı bekleyişi, ne yüzeysel coşkularla dalgalandırılan delikanlı iştahlarının gelgeç ilgileri, ne suskun kuşkuların ince gülümsemeler ardına gizlediği hesaplı davranışlar... Hiç biri gideremez bu bezgin karamsarlığı... Gazete, dergi, kitap sayfalarında buluşmayan yurttaşlık ortaklığı, bir toprağın üstünde aynı kaderi paylaşan kişilerin kamuoyunu yaratmaya yetmez. Hiç bir tanımı yapılmadan tekrarlanan Reform ve Atatürkçülük kelimelerini umudu da yaşamaz. Edebiyat, gittikçe yüksek sürümlü hafif eserlerin doldurduğu yozlaşmış ortam içinde kendi sessizliğine gömülür; cinayet, defile, spor, eğlence... fotoğraflarının kalabalığında en önemli yurt gerçekleri kaybolur; ve kitapların yokluğunda dilden dile geçip yayılan söylentilerle yergilerin küfründe bütün yoksunluklar bir kine dönüşür.

UMUTLAR

«Klâsik demokrasinin kuralları, dikkatle ve titizlikle konmuştur; kurallardan birkaçının çiğnenmesi, giderek sistemin temellerini çökertir: Kendi içinde birbirine bağımlı parçalardan kurulu bu sistemde, sade vatandaşın en basit demokratik haklarıyla en üst düzeyinde alınan kararlar arasında, demokrasiye bütün özünü ve gücünü veren bir bağ vardır. ve demokrasi oyunu, kendi kuralları içinde oynanır... (İsmail Cem, Oyunun Kuralları,, *Milliyet,* **11** *Temmuz* **1972**). İş bu kadar basittir. Okuma özgürlüğü, düşünme ve seçme özgürlüğünün vazgeçilmez parçalarından biridir. Son yıl içinde suskun ve bezgin bir umutsuzluğa dönüşen okur-yazarlar küskünlüğü evindeki kitapları suçlanan yurttaşlar kırgınlığı, bir haberi on gazetede izlediği halde tek kelime değişikliği bulamadığı için şaşıran okur ilgisizliği... demokrasi için ana koşul olan kamuoyunu gittikçe azaltan yıpratan yanlış uygulamalardandır. **«Herkes için Kitap»** demek, **«Her kitap»** demektir. Kitap ve yayın özgürlüğünü kısıtlayan engelleri kaldırmak da toplumun baş görevidir.

Çağdaş Sinema (II) / Siyasal Sinema

Oğuz ONARAN

Geçen ay bu dergide çıkan yazımızda çağdaş sinemada görülen başlıca eğilimleri ana çizgileriyle açıklamaya çalışmıştık. Bu eğilimleri şöyle özetleyebiliriz: 1- *Filmler birer sanayi ürünü olmakta devam etmekle birlikte, bir sanat dalı olarak sinema gitgide daha çok önem kazanmaya başlamıştır.* 2- *Bu oluşumu etkileyen nedenler şöyle sıralanabilir: sinema seyircisinin çoğunu televizyonun çekmesi, dolayısıyla daha iyi, daha «cesaretli» filimler seyretmek isteyen bir seyirci kitlesinin belirmesi, tekniğin ilerlemesiyle sinema sanayisi dışında amatör filimciliğin gelişmesi.* 3- *Televizyona kaptırdığı seyirciyi yeniden kendine çekmek isteyen sinema yeni konular bulmaya çalışmaktadır. Bu konulardan ikisi üstünde (cinsiyet ve vahşet) geçen yazımızda durmuştuk. Bu yazımızda siyasal konuları işleyen filimlerden söz edeceğiz.*

1963'TEN 1972'YE

Penelope Houston, 1963'de yayınladığı «Çağdaş Sinema» adlı kitabında o yılların filmlerinde görülen «improvisation»dan, kendiliğindenmiş gibi gelişen anlatımdan söz ederken şu yargıya varıyor: «**Bütün bunlar bir moda olabilir ya da kesin diye bilinen şeylerin azaldığı, yargıların göreli olmaya başladığı bir dünyaya, karışık ve şaşırmış bir topluma karşı sanatın tepkisini gösterebilir. Yalnız bunun çağdaş filimcilikte başka bir akıma bağlandığı kesindir. Doğrudan doğruya toplumsal bir amacı olan sinemaya karşı bir tepki doğmuştur. Batıda başlıca filim yapımcılarından herhangi birinin bugün bir** Gazap Üzümleri'ni (*John Ford*), Bisiklet Hırsızları'nı (*Vittorio de Sica,*) Yer Sarsılıyor'u (*Luchino Visconti*) **yapması pek düşünülemez. Son birkaç yılın gerçekten önemli bir çok filminin altında yatan şey, bütün karmaşıklığı içinde kamusal çerçevenin, toplumsal yaşamın kavranamayacak kadar büyük olduğu; değişikliklere karşı çok açık olduğundan kolay işlenmeyeceği duygusudur. Bugünkü sinema, bir kişisel ilişkiler, özel dünyalar, kişiliğinin kırık ve pürüzlü uçlarını bir araya toplamaya çalışan ya da belli belirsiz hayaller peşinde koşan... kimselerin sinemasıdır.**»

Houston'ın bunları yazdığı yıllar, Fransız «**yeni dalga**» akımının en gelişkin olduğu yıllardır. Yeni dalga yöneticilerinin anlatım, sinema dili bakımından yenilikler getirdiğini kabul etmeliyiz. Ama bugün geriye bakıp bu akım hakkında bir yargıya varırsak, bunun bir çeşit «**kaçış sineması**» olduğunu söyliyebiliriz. (*İkinci Dünya Savaşı sonunda faşizmin kesin yenilgisini gören gençlerin Güneydoğu Asya'daki savaş ve Cezayir buhranı karşısındaki yılgınlıkları, siyasal kararlarını denetleyemedikleri bir toplumdan kopmaları da denebilir belki.*) Birkaç yönetici dışında bugün «**yeni dalga**»dan pek az adam kalmıştır geriye. Fransız sineması da bugün, eski Amerikan ustalarının (*Alfred Hitchcock, Howard Hawks, Samuel Fuller, vb.*) filimlerine özenen filimlerin yapıldığı, yaşamdan kopuk bir sinema olmuştur. Bu sinemanın iyi örnekleri olsa olsa iki kişi arasındaki duygusal ilişkiyi ince bir

dille anlatır, kötü örneklerindeyse «kadın genç çocuğu mu yoksa ona güven veren orta yaşlı adamı mı seçecek, kim kimi aldatacak, birbirlerini bağışlayacaklar mı» gibi sorulara cevap aranır.

Houston'ın yukarıdaki satırları yazdığı tarihten aşağı yukarı on yıl sonra çevrilen filmlere baktığımızda o yargının doğru çıkmadığını görüyoruz. Çünkü bugün en çok tutulan, sözü edilen filmlere bir göz atacak olursak, bunların çoğunun «*siyasal*» konulu filimler olduğunu görürüz. Bir kere Güney Amerika ülkeleri daha çok kendi ülkelerinin sorunlarını dile getiren filimlerle ortaya çıkmaktadırlar. Bundan başka, klişeleşmiş tipler çizen ya da «gösterişli» filimler yapan Sovyet sinemasının tersine, Doğu ülkeleri kendi toplumsal sorunlarını ele alan filmler yapmaktadırlar. Batı Avrupa ülkelerindeyse siyasal-toplumsal konulu filmler çeviren pek çok yönetici vardır: **Fransa'da** *Godard, Resnais, Marker,* **İtalya'da** *Rossi, Petri, Damiani, Visconti Bertolucci, Bellochio, Cavani, Montaldo, vb.,* **İngiltere'de,** *Lindsay Anderson, Reisz,* **İsveç'te** *Widerberg, Sjöman, Troell, Bergenstrahle,* **Batı Almanya'da** *Kluge*...

İki örnek

İsveç'i ele alalım. Yakın zamanlara kadar İsveç sinemasının ana niteliği onun toplumsal sorunlardan uzak, gizemsel, dinsel konuları işleyen bir sinema olmasıydı. Oysa bugün İsveç sineması da değişmektedir. Genç yöneticilerden *Widerberg*'e göre, «**her İsveç filmi bir felaketti, çağdaş toplumla hiç bir ilişkisi yoktu.**» *Widerberg* artık, yaptığı filimlerde *Bergman*'ın özel, kişisel sığınağına çekilmek istememekte, çağdaş demokratik toplumun karşılaştığı sorunlarla yüz yüze gelmek istemektedir. Buna göre de, *Widerberg*'in filimlerindeki kişilerin birtakım metafizik dertleri yoktur, bu kişiler toplumsal bir çerçeve içinde ele alınmaktadırlar. *Widerberg,* **Adalen 31** (1969) adlı filminde 1931 yılındaki bir grevi anlatmakta, *Troell,* **Göçmenler ve İyi bir Toprağa Doğru** (1970) adlı filimlerinde 19. yüzyılda Amerika'ya göç sorununu işlemektedir. *Bergenstrahle,* 1969'da yaptığı **Made in Sweden** adlı filmindeyse, az gelişmiş ülkelere «**yardım**» etmek için Güney Amerika'da ve Uzak Doğu'da yatırımlarda bulunan bir iş adamını ele almaktadır.

Macaristan'daysa genç yöneticiler, sosyalist sinemanın şematik kalıplarına, kolay çözüm yollarına karşı çıkmışlardır. Yeni Macar yöneticilerinin filimleri, toplumsal ve siyasal konularda sorular soran, bu soruları tartışan, seyircileri de bu tartışmaya çağıran, «**açık uçlu**» filimlerdir. Sözgelişi *Kovacs,* **Güç İnsanlar** filmini yaptığından beri, bürokratik yönetimin kurbanı olan çoğu kimsenin kendisine gelip bürokrasiden yakındığını söylemektedir. Macar filimlerinde ortak tem, toplumun ve tarihin eleştirici bir gözle ele alınmasıdır. *Hersko*'nun 1963'te çevirdiği **Diyalog**'uyla başlayan tarihsel filmler aşağı yukarı Macar tarihinin bütün önemli olaylarını (bu arada 1956 olaylarını da) eleştirici bir tutumla incelemiştir.

Siyasal konulu filimlerin her yerde «**iyi iş**» yapması da, geçen yazımızda sözünü ettiğimiz bir olayı, sinema seyircisinin değiştiğini göstermektedir. Seyircinin artık «**hoşça vakit geçirmek,**» «**bir günün yorgunluğunu çıkarıp karşılaştığı sorunları unutmak**» için değil de, belli sorunlar üstünde daha da düşünmek için sinemaya gittiğini söylemek yanlış olmayacak herhalde.

«SİYASAL SİNEMA» NEDİR? GODARD'IN CEVABI

«**Siyasal sinema**» nedir? Belli bir toplumsal tutumu yansıttığına göre her film siyasal değil midir? Başka bir deyişle, seyircilerine belli düşler gördürttüğü, onlarda belli psikolojik durumlar uyandırdığı için her filmin belli bir siyasal işlevi olduğu söylenemez mi? Bu sorulara verilecek en iyi karşılık, *Godard*'ın son filmlerinden biri olan «**Vent D'Est**»-deki bir sahnede bulunmaktadır: Filmin ses şeridinde önce şu sözler duyulur: «**On saniyeye kadar burjuva sinemasının tipik bir karakterini görecek ve duyacaksınız. O her filimde vardır**

ve her zaman Don Juan tipini oynar. Size oturduğunuz odayı anlatacak.» Sonra da, hızlı hızlı akan bir ırmağın kıyısında ayakta duran ve doğrudan doğruya kameraya bakan çok yakışıklı bir İtalyan oyuncusunun yüz çekimini görürüz. Gerisinde de, derinliği olmayan bir biçimde, karşı kıyının yeşil çimenli yokuşları görülür. Adam İtalyanca konuşur, ses şeridinde aynı zamanda hem Fransızca hem de İngilizce çevirileri duyulur: «**Oda karanlık diyor. Aşağıda ve yukarıda balkonda oturan insanlar görüyor. Şurada yüzü kırış kırış, yaşlı, çirkin bir eski kafalının oturduğunu söylüyor. Şurada da güzel, genç, bir piliç gördüğünü söylüyor. Onunla sevişmek istediğini söylüyor. Onunla birlikte perdeye gelmesini istiyor. Bulunduğu yerin güzel olduğunu, güneşin parladığını, her yerde yemyeşil ağaçların olduğunu, mutlu insanların hoşça vakit geçirdiğini söylüyor. Ona inanmıyorsanız bakın diyor...**» Burada kamera hafifçe geri ve yukarı çekilir, genç adam sağ köşede kalır, onun gerisinde de, aşağı yukarı otuz metre aşağıda, tertemiz sularında genç insanların yüzdüğü, gölgelik bir doğal havuz görünür.

Böylece, konusu hiç de siyasal olmayan, belli toplumsal sorunları işlemeyen filmlerin bile «**siyasal**» bir içeriği olabileceğini göstermektedir *Godard*. Adam genç ve yakışıklıdır, çirkinlikle yaşlılığı aşağılamakta, gençlikle çekiciliği yüceltmektedir. İstediği cinsiyettir, verdiği de öyle. Perde üstünde her şeyin iyi, insanların mutlu olduğuna bizi inandırmaktadır. Dolayısıyla seyirci bu «**düş**»e çabucak kapılmakta, bu Don Juan tipiyle iki saat boyunca kendini özdeş hissetmektedir. Başka bir deyişle, seyirci sinemada edilgin olarak oturmakta, kendi duygularıyla oynayacak tipler, durumlar, kendidini kaptıracak olaylar beklemektedir. İşte *Godard*'a göre, seyircinin gördüklerini ussal olarak çözümlemeye, onlara karşı eleştirici bir tutum takınmaya değil de, tersine duygularına kendini bırakmaya davet edilmesi aslında «**siyasal**» bir harekettir. Hem böyle filimleri yapanlar siyasal bir hareket yapmış olmaktadırlar, hem de seyirci, farkına varmasa bile siyasal bir tutum takınmış olmaktadır. Bundan başka bu düşler aynı zamanda birer gerçeklik olarak seyirciye sunulmaktadır. Çünkü sinemacının araçlarının, yani kameranın ve görüntülerin, öbür sanatlarınkinden çok daha nesnel araçlar olduğu bilinen bir şeydir. «**Kamera yalan söylemez, gerçeği olduğu gibi yansıtır,**» «**filimlerde görülenler yaşamdan alınmış birer dilimdir, yaşamın ta kendisidir**» gibi sözleri çok duymuşuzdur. Gerçekten de, bir filimdeki her şey dekorlar, giysiler, kişilerin davranışları ve konuşmaları, hep bir gerçeklik duygusu verir insana. Seyirci, görünmeyen bir insan gibi, perdede yaşayan «**gerçek**» kişilerin her zaman yanında olmakta, onların en gizli taraflarını seyredebilmektedir. Böylece bu tür sinema, her zaman seyircinin duygularıyla oynayıp onun özdeşlenme-yansıtma mekanizmalarını bütünüyle ele geçirmek istemekte, seyirciyi farkında olmadan sinema sanayisinin sattığı düşlere katmayı ve onları birer gerçeklik olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Bu konuda yapılacak ilk şey, seyircinin filimleri duygusal-edilgin olarak değil de, ussal olarak, eleştirici bir gözle seyretmesini sağlamaktır. Seyirci sinemaya paketlenmiş, hazır birtakım «**keyif verici ilaçlar**» almaya gitmeyecek, gördüklerini anlamayı, çözümlemeyi, soru sormasını öğrenecektir.

Yararlanılan kaynaklar:

Penelope Houston, *The Contemporary cinema,* Pelican, 1966.

Peter Cowie, *Sweden,* 2, Screen series, 1970.

Philip Strick, P. Houston, «**Interview with Stanley Kubrick,**» *Sight and Sound,* Spring 1972, s. 62-66.

James Roy MacBean, «**Vent D'Est,**» *Sight and Sound,* Summer 1971, s. 144-150.

David Robinson, «**Quite Apart From Miklos Jancso,**» *Sight and Sound,* Spring 1970. s. 84-89.

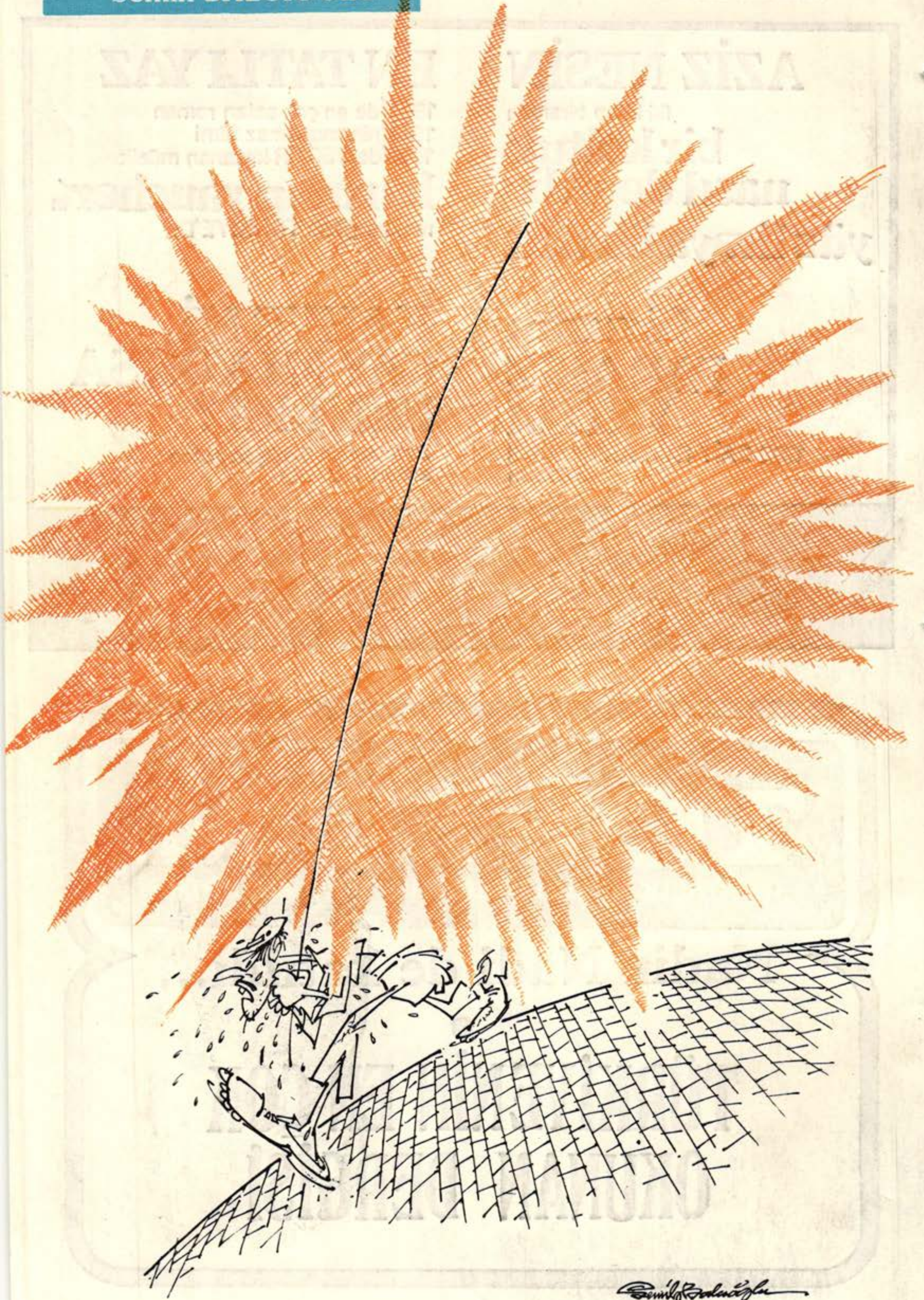
Özgür İnsan Kitaplığı

— 1961 Anayasası	7.5 TL.
— Gerekçeli Anayasa	15 »
— Söylev (iki cilt), Mustafa Kemal ATATÜRK	20 »
— Ortanın Solu, Bülent ECEVİT	5 »
— Bu Düzen Değişmelidir, Bülent ECEVİT	10 »
— Atatürk ve Devrimcilik, Bülent ECEVİT	6 »
— Kurultaylar ve Sonrası, Bülent ECEVİT	15 »
— Sosyal Demokrat Düzen, Onikiler Raporu	20 »
— Halktan Yetki İstiyoruz, CHP Yayını	5 »
— Kemalist Yeni Düzen, ODTÜ SDD Bilim Kurulu	5 »
— Türk İşçi Hareketi ve Demokratik Sol, Faruk ERGİNSOY	20 »
— Siyasal Katılma, Deniz BAYKAL	15 »
— 100 Soruda Din ve Siyaset, Ahmet N. YÜCEKÖK	10 »
— Hangi Sol, Attilâ İLHAN	8 »
— Hangi Batı, Attilâ İLHAN	10 »
— Dünya Görüşüm, Bertrand RUSSELL	5 »
— Atatürkçü Olmak, Ceyhun Atuf KANSU	5 »
— Toplumsal Değişme, Emre KONGAR	25 »
— Eğitimde Yabancılaşma ve Emperyalizm, Şükrü KOÇ	10 »
— Tarımda Düzen Değişikliği, Ziye Gökalp MÜLAYİM	10 »
— Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, İsmail CEM	20 »
— Seçmeler, Jean JAURES	7.5 »
— Siyasal Partiler, Maurice DUVERGER	20 »
— Politikaya Giriş, Harold LASKİ	3 »
— Devlet, Harold LASKİ	3 »
— Çağımız Hazırlayan Düşünce, Necip ALSAN	8 »
— Çağımız Yirminci Yüzyıl, Necip ALSAN	8 »
— Prag 1968, Roger GARAUDY	10 »
— Ekonomik Sistemler, Cahit TALAS	30 »
— Sosyalizmin Büyük Dönemeci, Roger GARAUDY	10 »
— Amerika Meydan Okuyor, J. J. S. SCHRIBER	15 »
— Büyük Uyanış, John STRACHEY	5 »
— Sosyalist Anlayış, Jean JAURES	5 »
— Devlet Ana (iki cilt), Kemal TAHİR	30 »
— Yorgun Savaşçı, Kemal TAHİR	20 »

- ÖZGÜR İNSAN KİTAPLIĞI, yukarıda yayınlanan listedeki kitaplar için, Özgür İnsan Dergisi abonelerine, Özgür İnsan Yayınları A. O. kurucu üyelerine ve 50 TL'ndan fazla kitap isteyen okurlarına % 10 indirim yapar.
- Bu listenin dışındaki kitaplar da satış fiatı üzerinden Kitaplığımızdan istenebilir.
- Bütün kitaplar ödemeli olarak gönderilir.

İsteme Adresi: Özgür İnsan Kitaplığı P. K. 46 Küçükesat-ANKARA

Semih BALCIOĞLU

5 LİRA